स्थानीय सरकार

सुनकोशी गाउँपालिका

गाउँपालिकाको कार्यालय

पाङ्ग्रेटार, सिन्धुपाल्चोक, वागमती प्रदेश

सुनकोशी गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना

(अन्तिम प्रतिवेदन)

Revenue Improvement Action Plan (RIAP)

२०७८

नेपाल डेभलप्मेन्ट कन्सल्टेन्सी

गोठाटार, काठमाडौं

इमेलः nedpdev.consultancy@gmail.com

बिषय-सूची

परिच्छेद १: परिचय १
१.१ पृष्ठभूमि १
१.२ राजस्व सुधार योजनाको औचित्य २
१.३ राजस्व सुधार योजनाले राखेका उद्देश्यहरु ४
१.४ राजस्व सुधार योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया ५
१.४.२ सन्दर्भ सामग्री सङ्कलन तथा अध्ययन ६
१.४.३ प्रारम्भिक अभिमुखीकण तथा राजस्व कार्ययोजना सम्बन्धी छलफल ७
१.४.४ गाउँपालिकासँग छलफल र सूचना सङ्कलन ७
१.४.५ राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी तथा राजस्व प्रक्षेपण ८
१.४.६ मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी तथा गाउँपालिकामा प्रस्तुतीकरण र सुझाव संकलन ८
१.४.७ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन तथा अनुशरण ९
१.५ राजस्व सुधार योजनाका सीमाहरु १०
परिच्छेद २. गाउँपालिकाको विद्यमान अवस्था ११
२.१ संक्षिप्त परिचय ११
२.२ मानव संसाधनको अवस्था १३
२.३ भौतिक सम्पत्तिको अवस्था १४
परिच्छेद ३. गाउँपालिकाको राजस्व अधिकार तथा आय परिचालन १६
३.१ राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था १६
३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था १६
३.१.२ कानुनी व्यवस्था १६
३.१.३ गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरु २१
३.२ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था २४
३.३ आन्तरिक आय सङ्कलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण २५
३.३.१ स्थानीय कर राजस्व २५
३.३.२ गैर कर राजस्व ३०
३.४ गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्व परिचालनको अग्रणी स्रोत ३४
परिच्छेद ४. आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता तथा सङ्कलनको अवस्था ३६
४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति ३६

४.२ आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता ३६

४.३ गाउँपालिकाको आय स्थिति ३६

४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरु ३८

परिच्छेद ५. राजस्व सुधार कार्ययोजना ४०

५.१ राजस्व सुधार कार्ययोजना ४०

परिच्छेद ६. आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण ४७

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण ४७

६.२ आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण ४९

परिच्छेद ७. कार्यान्वयन तथा अनुगमन ५१

७.१ अपेक्षित नतिजा ५१

७.२ राजस्व सुधार योजनाको कार्यान्वयन ५३

७.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ५३

अनुसूची ५७

अनुसूची १: तथ्याङ्क सङ्कलन सूची ५७

अनुसूची २: विषयगत विश्लेषणको नमूना फाराम ६६

अनुसूची ३: वस्तुगत विश्लेषणको नमूना फाराम ७१

अनुसूची ४: आय प्रक्षेपणको ढाँचा ७३

अनुसूची ५: गाउँपालिकाद्वारा जारी आर्थिक तथा विनियोजन ऐन ७६

अनुसूची ६- माइन्यूट 80

अनुसूची ७: वागमती प्रदेश सरकार, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयबाट प्राप्त पृष्ठपोषण माथि सम्बोधन ८२

परिच्छेद १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको राज्य सञ्चालन संरचना सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको हुने तथा राज्यशक्तिको प्रयोग तीन वटै तहले गर्ने व्यवस्था विद्यमान संविधानले गरेको छ। संवैधानिक अधिकारभित्र रही स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय सरकारहरुलाई कार्य जिम्मेवारी तथा स्रोत परिचालन गर्न सक्ने उलेख्य अधिकार प्रदान गरेको छ। स्थानीय सरकारले आ-आफ्नो क्षेत्रमा पर्ने सेवा प्रवाह तथा विकास निर्माणको क्षमतालाई वृद्धि गर्न, आय परिचालन क्षमतालाई वृद्धि गर्न तथा आय परिचालन क्षमतामा पनि सुधार गर्न आवश्यक हुन्छ। यसका अतिरिक्त प्राकृतिक तथा अन्य मानवीय कारणले अकस्मात सिर्जना हुने प्रतिकूल परिस्थितिलाई सामना गर्नसक्ने गरी उत्थानशील हुन पनि आय परिचालन क्षमता सुदृढ हुनु पर्दछ।

स्थानीय सरकारलाई संविधानद्वारा प्रदत्त कार्यजिम्मेवारी पुरा गर्न आवश्यक पर्ने साधनको परिपूर्तिका लागि सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, समपुरक अनुदान र विशेष अनुदान दिन सक्ने व्यवस्था गरेको छ। सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट प्रदान गरिने यस्तो अनुदानले मात्र स्थानीय तहको सबै आवश्यकता पुरा गर्न सम्भव नहुने र राज्य शक्तिको बाँडफाँड गर्दा राज्यको राजस्व अधिकारको समेत तहगत सरकारबीच शक्तिको बाँडफाँड गरिने हुँदा सङ्घीय वित्त व्यवस्थापनका मान्यता अनुसार स्थानीय तहलाई विभिन्न कर तथा गैर कर लगाउने र उठाउने गरी राजस्व अधिकार समेत संवैधानिक रुपमै प्रदान गरिएको छ। अनुदान र राजस्व अधिकार बाहेक स्थानीय तहले संविधान र सङ्घीय कानून बमोजिम राजस्व बाँडफाँड बापत प्राप्त गर्नसक्ने र नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृतिमा ऋण लिन सक्ने कानुनी व्यवस्था समेत गरिएको छ।

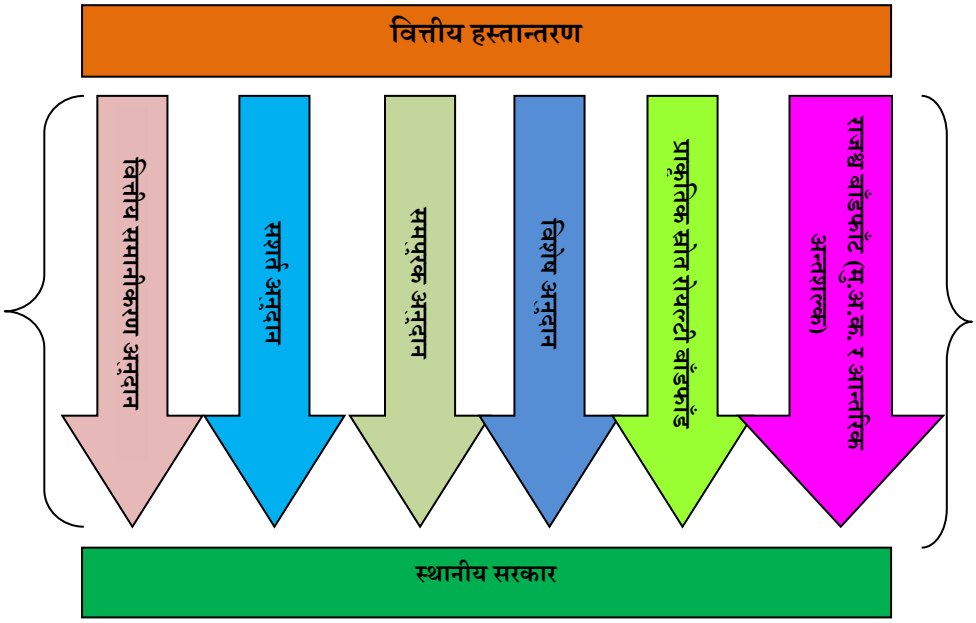

साथै, नेपालको संविधान र प्रचलित कानुनहरूले आर्थिक तथा प्रशासनिक सक्षमताका आधारमा मालपोत वा भूमिकर, सम्पत्ति कर, घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर, घर बहाल कर र व्यवसाय करलाई स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र राखिएको छ। यसैगरी गैर करहरूमा राहादानी शुल्क, भिसा

शुल्क, पर्यटन दस्तुर, सेवा शुल्क र दण्ड जरिबाना लगाउने अधिकार सङ्घीयसरकारलाई, पर्यटन शुल्क, सेवा शुल्क तथा दण्ड जरिबाना लगाउने अधिकार प्रदेश सरकारलाई र सेवा शुल्क, पर्यटन शुल्क तथा दण्ड जरिबाना लगाउने अधिकार स्थानीय सरकारलाई दिइएको छ ।

स्थानीय तहका सरकारले राजस्व असुली तथा खर्च सम्बन्धी विषयमा सम्बन्धित सभा समक्ष विधेयकको रूपमा प्रस्ताव राखी सो प्रस्ताव बहुमतबाट पारित गरी सो पारित भएको विधेयकलाई प्रदेश कानुन बमोजिम (धारा २२६) प्रमाणित गरी ऐनको रूप लिएपछि मात्र आम्दानी तथा खर्च गर्न मिल्छ । स्थानीय तहले कुनै कर लगाउँदा त्यस्तो करको आधार, दर र सङ्कलन गर्ने तौर तरिका कानुनमा व्यवस्था गरेरमात्रै गर्नु पर्छ ।

स्थानीय सरकारको बढ्दो खर्च धान्नका लागि र उनीहरुको सामर्थ्य वृद्धि गर्नका लागि ती निकायहरुको आन्तरिक राजस्व परिचालन क्षमतामा वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता बन्न पुगेको छ । यसका लागि स्थानीय तहको राजस्व अधिकारका सम्भावनाहरुको खोजी गर्ने, सम्भाव्य क्षेत्रको राजस्व परिचालनका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने नीतिगत, कानूनी र व्यवस्थापकीय सुधारका उपायहरु पहिचान गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने र ती सबै प्रयासका आधारमा आगामी दिनमा परिचालन गर्न सकिने वास्तविक आन्तरिक आयको प्रक्षेपण गर्ने कार्यका लागि राजस्व सुधार कार्ययोजना खाँचो देखिन्छ ।

यसै पृष्ठभूमिमा सुनकोशी गाउँपालिकाको राजस्व सम्बन्धी वर्तमान स्थिति अध्ययन र विश्लेषण गरी राजस्व सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरुको पहिचान गर्ने, समग्र राजस्व प्रशासनलाई सुदृढ गर्ने तथा सोका आधारमा आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण कार्यमा सहजीकरण गर्नको लागि राजस्व सुधार कार्ययोजना (Revenue Improvement Action Plan) तयार गरी अवलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यक छ । सोही कार्यका लागि प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम अन्तर्गत वागमती प्रदेश शुसासन केन्द्रले सुनकोशी गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्नका लागि आवश्यक प्राविधिक सहयोग गर्ने कार्यक्रम अन्तर्गत यो राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार परिएको हो ।

यो कार्ययोजना तयार गर्ने क्रममा गाउँपालिकाका प्रतिनिधि, कर्मचारी तथा अन्य सरोकारवाला पक्षहरुलाई राजस्व परिचालनको क्षेत्रमा आधारभूत अभिमुखीकरण गर्ने, गाउँपालिकाको आन्तरिक आय सुधारका लागि सहभागितात्मक विधिबाट समस्या तथा अवसरहरुको पहिचान गरी मुख्य उपलब्धिका रुपमा गाउँपालिकाको कार्ययोजना तयारी र आय सम्भाव्यताको विश्लेषण गरी गाउँपालिकाको आय प्रक्षेपणलाई मार्गदर्शन जस्ता कार्यहरु सम्पन्न गरिएको छ ।

१.२ राजस्व सुधार योजनाको औचित्य

सङ्घीयतामा तहगत सरकारलाई संविधानले नै कार्यजिम्मेवारी निश्चित गरी ती जिम्मेवारीहरु पुरा गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्दा अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरणको अलावा आफ्नो कार्यक्षेत्रमा तोकिएका स्रोतबाट संविधानले प्रदान गरेको अधिकार अनुरुप स्थानीय तहले राजस्व परिचालन गरी साधन स्रोतको जोहो गर्दछन् । जनताको बढ्दो माग बमोजिमको खर्च धान्नका लागि आवश्यक सामर्थ्य अभिवृद्धि गर्न पनि ती स्थानीय सरकारहरुको आन्तरिक राजस्व परिचालन क्षमतामा वृद्धि हुनु अपरिहार्य हुन्छ । यसका लागि स्थानीय तहको राजस्व अधिकारका सम्भावनाहरुको खोजी गर्न, सम्भाव्य क्षेत्रको राजस्व परिचालनका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने नीतिगत,

कानूनी र व्यवस्थापकीय सुधारका उपायहरु पहिचान गरी तिनको यथोचित कार्यान्वयन गर्न र ती सबै प्रयासका आधारमा आगामी दिनमा परिचालन गर्न सकिने वास्तविक आन्तरिक आयको प्रक्षेपण गर्ने कार्यका लागि राजस्व सुधार कार्ययोजना महत्वपूर्ण औजार हुने विश्वास गरिन्छ।

स्थानीय तहलाई कर वा गैर कर वापत रकम तिर्ने स्थानीय निवासीहरुले आफूले तिरेको करको सदुपयोग भए नभएको निगरानी गर्ने र यस विषयमा नियमित रुपमा आफ्नो गाउँपालिका तथा गाउँपालिकासँग प्रश्न सोध्ने हुनाले ती निकायहरु पनि जनताप्रति सोझै उत्तरदायी हुने वातावरण सिर्जना हुन्छ। सेवा प्रवाहमा पनि सुधार हुन्छ र स्थानीय जनताको सन्तुष्टिको मात्रा पनि बढ्दै जान्छ। आन्तरिक स्रोतबाट परिचालित राजस्व खर्च गर्दा स्थानीय तहले कुनैपनि बाह्य शर्तहरु पालना गर्नु नपर्ने भएकोले यसको मात्रा जति बढी भयो त्यति बढी मात्रामा स्वायत्तताको अनुभूति गर्दछन्। यसरी स्थानीय तहहरुले जति बढी स्वायतता पूर्वक काम गर्न पाउँछन् त्यति नै सङ्घीयता सफल र सुदृढ हुँदै जान्छ।

वैधानिक रुपमा नै स्रोत साधनमाथि उल्लेख्य अधिकार प्राप्त भएको लामो समयसम्म पनि आन्तरिक स्रोत तथा राजस्व कमजोर रहने र निरन्तर सङ्घ तथा प्रदेशबाट प्राप्त हुने अनुदानमा नै भर पर्नुपर्ने अवस्था भएमा स्थानीय सरकारको स्वायत्तता तथा दीगोपनमा प्रश्नचिन्ह लाग्ने सम्भावना रहन्छ। यस परिपेक्ष्यमा स्थानीय सरकारहरुले समयमै कानुनले अख्तियारी दिएका क्षेत्रमा आन्तरिक राजस्वको सम्भावना अध्ययन गरी कानुनसम्मत रुपमा राजस्वको क्षमता विस्तार गर्दै जानु आवश्यक हुन्छ। यसका लागि जन निर्वाचित पदाधिकारीहरु र राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरुलाई संविधानले प्रदत्त गरेका काम कर्तव्य र अधिकारहरु कुशलता साथ सम्पादन गरी नागरिकहरुलाई छिटो छरितो गुणस्तरीय सेवा प्रवाह सुनिश्चित गर्न सहयोग पुऱ्याउनु पहिलो र महत्वपूर्ण कार्य हो भने भखरै सम्पन्न भएका स्थानीय तहको संस्थागत अवस्था स्व-मूल्याङ्कन गरी सुधारका क्षेत्रहरुको पहिचान गरी तदनुरुप आवश्यकता र मागमा आधारित क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै लैजानु अर्को आवश्यकता हो। यसका साथै स्थानीय तहलाई संविधान र ऐनले दिएको अधिकार प्रयोग गरी वित्तीय रुपमा सवल र सक्षम बनाउन राजस्व परिचालन सम्बन्धी ज्ञान, शिप र क्षमता अभिवृद्धि गर्दै सार्वजनिक विकास निर्माण र सेवा प्रवाहमा सक्षम बनाउन आवश्यक छ।

गाउँपालिकामा थप आन्तरिक राजस्व परिचालन गर्न यसको अधिकार क्षेत्रभित्र उपलब्ध सबै आन्तरिक आयका स्रोतहरुबाट सम्भाव्य राजस्व परिचालन गर्नु अनिवार्य हुन्छ। यसमा सुधार ल्याउन गाउँपालिकाको बाह्य वातावरण तथा राजस्व प्रशासनको समेत विश्लेषण गर्नुपर्ने हुन्छ। यसैले राजस्व परिचालनमा सुधारका कृयाकलापहरु पहिचान गरी सोको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा पर्न सक्ने प्रभाव समेतका आधारमा आगामी दिनमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गर्न स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को प्रावधान तथा प्रदेश शुसासन केन्द्रको कार्यशर्त बमोजिम तोकिएको स्थानीय तहको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरिएकोछ। यस राजस्व सुधार कार्ययोजनाबाट पालिकालाई आफ्नो आन्तरिक आय परिचालन सुधारका साथै राजस्व प्रक्षेपणलाई यथार्थपरक, समन्यायिक, सहभागितामूलक र वैज्ञानिक बनाई बजेट तर्जुमा प्रकृयालाई थप व्यवस्थित गर्न मद्दत पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ।

यसै सन्दर्भमा तयार पारिएको यस राजस्व सुधार कार्ययोजनाले सुनकोशी गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनमा सुधार ल्याउनको लागि राजस्व सुधारका कृयाकलापहरु पहिचान गर्न र पहिचान गरिएका कृयाकलापहरुको कार्यान्वयनबाट गाउँपालिकाको आन्तरिक आयमा पर्न सक्ने प्रभाव समेतका आधारमा आगामी

दिनमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण समेत गर्न सहयोग पुऱ्याउने छ । राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको औचित्यको सारांशलाई निम्न चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

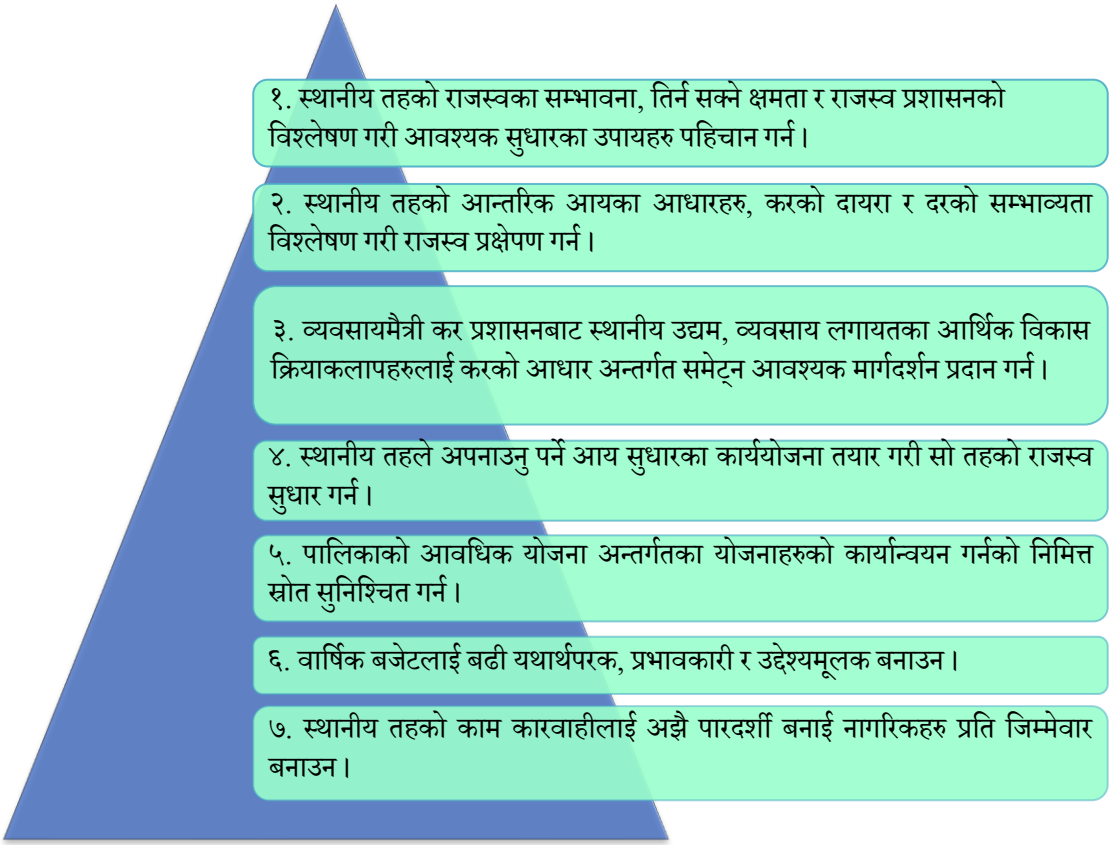

चित्र २: राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य

१.३ राजस्व सुधार योजनाले राखेका उद्देश्यहरु

गाउँपालिकाको आन्तरिक आयका सम्भावनाहरुको पहिचान तथा अधिकतम परिचालनका लागि देखिएका समस्याहरु न्यूनीकरण गर्न कार्ययोजना तयार गरी सोको आधारमा आगामी ३ वर्षको आय प्रक्षेपण गर्न गाउँपालिकालाई सहयोग पुऱ्याउनु नै यस योजनाको मूलभूत उद्देश्य हो । यस योजनाका खास उद्देश्यहरु देहाय अनुसार रहेका छन् :

- गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधिहरु र कर्मचारीहरुलाई राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने ।
- शीर्षकगत रुपमा सम्भावित करका आधार तथा विगत तीन आर्तिक वर्षहरुको आन्तरिक आयको अवस्थाको विश्लेषण गर्ने ।
- गाउँपालिकाको राजस्व वृद्धिको लागि आयका प्रमुख स्रोतहरुको सम्भावना र यथार्थ असुलीको वस्तुस्थिति विश्लेषण गर्ने ।

- गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासनको सँगठनात्मक ढाँचा तथा आन्तरिक लेखा प्रणाली सहित गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासनको विद्यमान अवस्थाको विश्लेषण गर्ने।
- गाउँपालिकाको आन्तरिक आय वृद्धिका सम्भावनाहरु पहिचान गरी आन्तरिक आय सुधार कार्ययोजना र प्रक्षेपण सहितको आन्तरिक आय सुदृढीकरण कार्ययोजना तयार गर्ने।
- गाउँपालिकाको आगमी तीन वर्षको संभावित आय प्रक्षेपण गर्ने।
- नयाँ सम्भावनाहरुको पहिचान गर्दै स्थानीय तहले अपनाउनुपर्ने सुधार रणनीति सहितको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने।

१.४ राजस्व सुधार योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया

गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको चरणहरुमा कार्ययोजनानको थालनी देखि राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम स्वीकृति सम्म पर्दछ। राजस्व सुधार कार्ययोजनाको निर्माण गर्दा गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधि, कर्मचारी, राजस्व परामर्श समिति लगयात सरोकारवालाहरुको अपनत्व र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले सहभागितामूलक विधि अवलम्बन गरिएको थियो। यसको मार्गदर्शकका रुपमा सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा जारी गरिएको स्थानीय तहको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी दिग्दर्शन, २०७६ लाई अबलम्बन गरिएको छ। साथै स्थानीय आवश्यकता अनुसार सम्भाव्य स्थानीय राजस्वका स्रोतहरुलाई समेट्ने उद्देश्यले तथ्याङ्क तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा जारी निर्देशिका बमोजिम राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका लागि मुलत: Coaching & Mentoring (स्थलगत रुपमा सँगसँगै काम गर्दै सिकाउँदै जाने) विधिमा आधारित भई माथि उल्लेखति चरणहरुमा निम्न प्रकारका प्रकृयामा आधारित रही यो योजना तयार गरिएको छ;

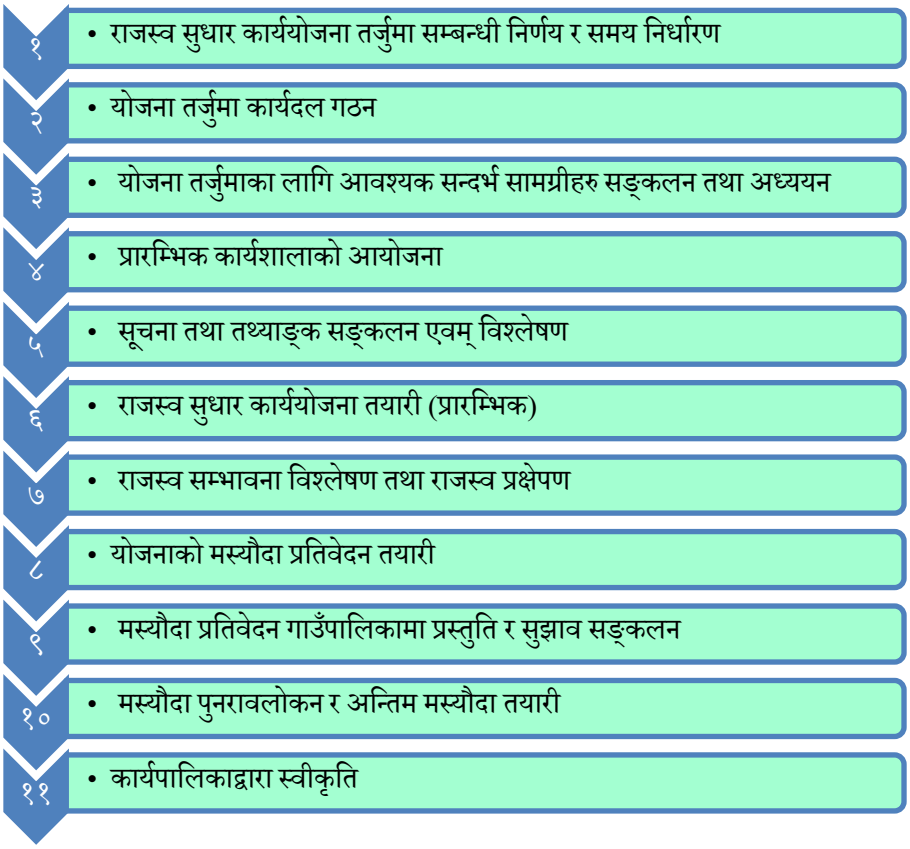

चित्र ३: राजस्व सुधार कार्ययोजना प्रक्रिया तथा चरणहरु

- सुनकोशी गाउँपालिकामा कार्य प्रारम्भ गर्नुभन्दा पहिला परामर्शदाताले प्रदेश शुसासन केन्द्रको सम्बन्धित विज्ञ वा तोकिएको कर्मचारीहरुसँग सुनकोशी गाउँपालिकामा गर्नुपर्ने कार्यको योजना बनाई छलफलबाट अन्तिम रुप दिई अगाडि बढाईएको थियो।
- सुनकोशी गाउँपालिकाबाट राजस्व कार्ययोजना तर्जुमा कार्यको गुणस्तर सुनिश्चितताका लागि परामर्शदाताले नियमित रुपमा सुनकोशी गाउँपालिका तथा प्रदेश शुसासन केन्द्रसँग समन्वय र अनतर्क्रिया गर्दै यो प्रतिवेदन तयार गरेको छ। सो कार्यका लागि सेवा प्रदायक संस्थाले यो कार्य गर्नका लागि विस्तृत कार्ययोजना समेत पेश गरेको छ। परामर्शदाताले प्रदेश सुशासन केन्द्रको सम्बन्धित विज्ञ वा तोकिएको कर्माचारीहरुसँग निरन्तर समन्वयमा कार्य गरेको छ।
- राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण प्रकृयालाई सहभागितामूलक विधिबाट सञ्चालन गरिएको छ। यसले गर्दा सुनकोशी गाउँपालिकाका कर्मचारीहरुको पनि क्षमता अभिवृद्धि हुने विश्वास लिइएको थियो। यस सन्दर्भमा सुनकोशी गाउँपालिकाका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष तथा अन्य जनप्रतिनिधि, कर्माचारी एवम् सरोकारवालाहरुको सहभागिता र समूहगत छलफलबाट राजस्व सुधार सम्बन्धी आवश्यकताहरु पहिचान गरिएको थियो।
- सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार पारेको गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७६ मा उल्लेखित सम्बन्धित फारामहरु विधि तथा प्रकृयाहरु प्रयोग गरी (छलफल तथा कार्यशाला) मार्फत राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण गरिएको छ (फारामहरु अनुसूची १-४)।
- यस प्रकृयाबाट पहिचान गरिएका आवश्यकताहरुलाई एकिकृत गरी सुनकोशी गाउँपालिकाको ३ वर्षे राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार पारी सो मस्यौदा दस्तावेज सुनकोशी गाउँपालिकामा प्रस्तुतिकरण गरी आवश्यक सुझावहरुलाई सङ्कलन गरी प्राप्त सुझावहरु समेत समावेश गरी अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरिएको छ।
- राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम दस्तावेज (विद्युतीय तथा भौतिक प्रति) सुनकोशी गाउँपालिका र प्रदेश शुसासन केन्द्र, जावलाखेललाई बुझाइएको छ।
- प्रदेश शुसासन केन्द्रबाट कार्यक्रमको अन्तिम भुक्तानी लिनका लागि प्रदेशमा गठन मूल्याङ्कन समितिको अन्तिम मूल्याङ्कन पश्चात खर्चसँग सम्बन्धित आवश्यक विल, भरपाई सहित कार्यक्रमको अन्तिम प्रतिवेदन बुझाइएको छ।

१.४.२ सन्दर्भ सामग्री सङ्कलन तथा अध्ययन

अध्ययन कार्यको प्रारम्भमा विज्ञ समूहबाट विभिन्न स्रोतहरुबाट सन्दर्भ सामग्रीहरुको सङ्कलन तथा पुनरावलोकन गरिएको छ। यस क्रममा अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएका मुख्य सामाग्रीहरु देहाय अनुसार रहेका छन् :

- गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी दिग्दर्शन, २०७६
- नेपालको संविधान, २०७२
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
- अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४
- गाउँपालिकाको आय/व्यय विवरण (आ.व. २०७५/७६-२०७८/७९)

- गाउँसभाबाट स्वीकृत भएको आ.व. २०७८/७९ का लागि निर्धारण गरिएको विभिन्न करहरुको दर रेट (आर्थिक ऐन २०७८)
- आन्तरिक राजस्व व्यवस्थापनको तेस्रो सुधार कार्ययोजना (२०७५/७६-२०७७/७८)
- बागमती प्रदेशको आर्थिक ऐन, २०७६
- राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४
- आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व सम्बन्धी ऐन, २०७६
- सार्वजनिक निजी साझेदारी तथा लगानी ऐन, २०७५

१.४.३ प्रारम्भिक अभिमुखीकण तथा राजस्व कार्ययोजना सम्बन्धी छलफल

सुनकोशी गाउँपालिका राजस्व सुधार कार्ययोजनाले तयारीको लागि निर्धारित उद्देश्यहरु प्राप्त गर्न परामर्शदाताका प्राविधिक तथा विज्ञहरुलाई परिचालन गर्नु पूर्व वागमती प्रदेश सुशासन केन्द्रको तर्फबाट योजना तर्जुमा सम्बन्धी अभिमुखिकरण कार्यक्रमहरु संचालन गरिएको थियो। अभिमुखीकरण कार्यक्रममा वागमती प्रदेश सुशासन केन्द्रमा कार्यकारी निर्देशक लगायत अन्य सम्बन्धित कर्मचारी, राजश्व सुधर योजना तर्जुमा टोलिका टोली प्रमुख, विषय विज्ञ आदिको सक्रिय सहभागिता रहेको थियो। तत पश्चात परामर्शदाताको तर्फबाट गाउँपालिकामा छलफल तथा आवश्यक सूचना संकलन गर्नको लागि प्राविधिकहरु परिचालित गरिएको थियो।

१.४.४ गाउँपालिकासँग छलफल र सूचना सङ्कलन

यस गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारीको लागि परामर्शादाताको टोलीले प्रारम्भिक चरणमा गाउँपालिकाबाट सूचना संकलन गर्ने उद्देश्यले टोली परिचालन गरेक थियो। यस टोलीले गाउँपालिका अध्यक्ष तथा उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, केही वडाका वडा अध्यक्ष, कार्यपालिका सदस्य, उद्योग वाणिज्य सदस्य, लेखा अधिकृत, ईन्जिनियर, लगायतहरुसँग छलफल गरी राजस्व परिचालनको लागि हालसम्म परिचालन गरि आएका करका आधारहरु, राजस्व परिचालनको विद्यमान अवस्था, सुधार गर्न सकिने क्षेत्र, राजस्व प्रशासनको वर्तमान संरचना, यसमा सुधार गर्न सकिने क्षेत्र, पदाधिकारी तथा कर्मचारीको क्षमता विकासका सवालहरु र हाल

तयार गर्न लागेको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा र यसको प्रक्रियाबारे जानकारी गराई गाउँपालिकाको भूमिका सम्बन्धमा स्पष्ट पारेको थियो (हे. फोटो)।

यसै छलफलमा गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाका लागि कार्यतालिका निर्धारण तथा कार्यजिम्मेवारी निर्धारण गरी आवश्यक सूचना सङ्कलन फाराम अनुसार सम्बन्धित सूचना, सामग्रीहरु आदिका आधारमा सुनकोशी गाउँपालिका राजस्वको अवस्था बारे जानकारी हासिल हुनुका साथै मुख्य सवालहरु पहिचान गर्न मद्दत पुगेको थियो। आवश्यक सन्दर्भ सामग्रीहरुको अध्ययन तथा विश्लेषण पश्चात विज्ञहरुको टोलीबाट तथ्याङ्क तथा सूचना सङ्कलनका लागि आवश्यक फारामहरुको तयार गरी सो फारामलाई अन्तिम रुप दिन यस कार्ययोजना तयारीमा सङ्लग्न विज्ञहरुबीच आवश्यक छलफल र अन्तरक्रिया समेत गरिएको थियो । सूचना सङ्कलनका लागि तयार गरिएको फारमहरु निम्नानुसार रहेका छन् (अनुसूची १-४)।

- गाउँपालिकाको परिचयको लागि आवश्यक आधारभूत र संस्थागत सूचना तथा मुख्य पदाधिकारीहरुसँगको परामर्शका लागि तयार गरिएको सूचना सङ्कलन चेकलिष्ट अनुसुची १ मा रहेको छ। यस सूचीमा मुख्यत: गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय, यसको गठन, राजस्व प्रशासनको अवस्था र विगत तीन आर्थिक वर्षको राजस्व परिचालनको स्थिति बारे जानकारी लिने उद्देश्यले यो फारमको प्रयोग गरिएको छ।
- राजस्वका शीर्षकगत समूह छलफलका लागि आवश्यक सूचनासँग सम्बन्धित फारम अनुसूची २ मा रहेको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा व्यवस्था भए अनुसार कर र गैरकरहरुको शीर्षकगत रुपमा वर्तमान समस्याहरु, सम्भावना, समाधानका लागि गर्नुपर्ने उपायहरु र जिम्मेवार निकायको पहिचान र कार्यान्वयनको समयावधीका बारेमा समूहगत रुपमा छलफल गर्नका लागि यो फारम प्रयोगमा ल्याईएको हो।

१.४.५ राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी तथा राजस्व प्रक्षेपण

सन्दर्भ सामग्री सङ्कलन तथा अध्ययन, गाउँपालिकासँगको प्रारम्भिक छलफल तथा अन्तर्रक्रिया र गाउँपालिकाबाट सूचना सङ्कलन गरिसकेपछि संकलित तथ्यांकलाई विश्लेषण गर्ने कार्य सम्पन्न भएको थियो। संकलित तथ्याङ्कको विश्लेषणका आधारमा पहिचान भएको वार्षिक कूल सम्भाव्यता र स्रोतबाट प्राप्त हुन सक्ने राजस्वलाई आगामी तीन वार्षिक वर्षका लागि प्रक्षेपण गरिएको थियो। राजस्व प्रक्षेपण गर्दा विगतका आ.व.हरुको यथार्थ आयको आधारमा तथ्यांकशास्त्रीय उपकरणहरु (Statistical tool) को प्रयोग गरी तथ्यपरक रुपमा आगामी वर्षहरुको आय प्रक्षेपण गरिएको थियो।

१.४.६ मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी तथा गाउँपालिकामा प्रस्तुतीकरण र सुझाव संकलन

स्थलगत अध्ययन तथा छलफलबाट संकलित तथ्यांकलाई विश्लेषण गरी उपलब्ध सूचनाका आधारमा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन तयार गरिएको थियो। उक्त मस्यौदा प्रतिवेदन प्रदेश शुसाशन केन्द्र तथा गाउँपालिकामा समेत पेश गरिएको थियो। गाउँपालिकामा पेश गरिएको उक्त मस्यौदा प्रतिवेदन बारे प्रस्तुतीकरण, छलफलको लागि मिति २०७९।०५।०८ गते एक दिने कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना गरिएको थियो (माइन्यूट अनुसूची- ६) । उक्त कार्यशाला गोष्ठीमा गाउँपालिकाकका प्रमुख, उपप्रमुख, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत,

सम्बन्धित शाखाका कर्मचारीहरु, परामर्शदाताका विज्ञहरु लगायत अन्य सरोकारवाला व्यक्तिहरुको सहभागिता रहेको थियो । यस कार्यशाला गोष्ठीमा परामर्शदाताको तर्फबाट अध्ययन टोलीले राजस्व कार्ययोजनाको बारेमा विस्तृत प्रस्तुतिकरण गरेको थियो । प्रस्तुतीकरणमा गाउँपालिकाको राजस्वको विद्यमान अवस्था, भविष्यको संभावना, राजस्वका आयामहरु लगयातका विषयलाई प्रकाश परिएको थियो । कार्यशाला गोष्ठीमा उपस्थित सदस्यहरुले राजस्वका विविध विसयमा सुझाव प्रदान गर्नु भएको थियो । सो कार्यशाला गोष्ठीबाट प्राप्त सुझावहरुका साथ साथै गाउँपालिकाको राजस्व परामर्श समितिबाट उपलब्ध गराइएको सुझावहरु समेत समावेश गरी अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । साथै, प्रदेश शुसासन केन्द्र, जावलाखेल मार्फत वागमती प्रदेश सरकार आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयबाट मिति २०७९।०३।२३ गते प्राप्त १० बुँदे सुझावहरुलाई समेत समेटी यो अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरिएको (अनुसूची-७) ।

चित्रः मस्यौदा प्रतिवेदनको शिलशिलामा गाउँपालिका पदादीकारी तथा प्रतिनिधिहरु

चित्रः मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण र सुझाव संकलनको क्रममा टोली प्रमुख तथा स्थानीय प्रतिनिधिहरु

१.४.७ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन तथा अनुशरण

राजस्व सुधार कार्ययोजनालाई गाउँपालिकाले आवश्यक छलफल तथा स्वीकृति गरी कार्यान्वयन गर्ने र कार्ययोजना बमोजिम कार्य भए नभएको भन्ने बारेमा समय समयमा समीक्षा र आवश्यकता अनुसार सुधारका लागि छलफल

गर्न नियमित रुपमा गर्नुपर्ने अनुगमन सम्बन्धी सुझाव समेत प्रस्ताव गरिएको छ (परिच्छेद ७) । गाउँपालिकामा मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतीकरणजा क्रममा राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्दा चाल्नुपर्ने रणनीति र क्रियाकलाप तथा राजस्व परिचालनका सम्बन्धमा समेत सुनकोशी गाउँपालिकाका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरुलाई प्रशिक्षण समेत गरिएको थियो ।

१.५ राजस्व सुधार योजनाका सीमाहरु

सुनकोशी गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना निम्नानुसारका सीमामा रही तयार गरिएको छ ।

- सुनकोशी गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्दा गाउँपालिकाले हालसम्म राजस्व क्षेत्रमा गरेको नीतिगत निर्णय तथा राजस्व सुधारको प्रयासलाई आधार बनाइएको छ । खासगरी, यस गाउँपालिकाले प्रारम्भिक दिनहरुमा 'नेपालकै पहिलो करमुक्त गाउँपालिका'को नारा दिई स्थानीय सरकार संचालन गरेको हुँदा यसको प्रत्यक्ष असर राजस्व प्रशासनमा पर्नु स्वभाविकै हो । साथै, एकातिर करमुक्त गाउँपालिकाको नारा दिइएको र अर्कोतिर मिति २०७८।०३।१०को निर्णय अनुसार गाउँपालिकाले आर्थिक तथा विनियोजना ऐन (अनुसूची-५) समेत जारी कर असुलीको रणनीति समेत लिएको हुँदा यो आफैंमा विरोधाभासयुक्त रहेको छ । स्थानीय पदाधिकारीहरुसँग कुरा गर्दा कर प्रशासन संचालन नै नभएको, राजस्व परामर्श समिति समेत गठन नभएको कुरा गरिएको छ भने विगत २ आ.व. को आय विवरणमा आन्तरिक आय समेत असुली भैरहेको देखिएको स्थिति छ । तर नव निर्वाचित पदाधिकारीहरुले भने यसै आर्थिक वर्षबाट राजस्व योजना कार्यान्वयन पनि गर्ने र राजस्व असुलीकु नीतिलाई समेत कार्यान्वयन गर्दै जाने नीति लिएको छ । तसर्थ, यस गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना यिनै वस्तुस्थितिमा आधारित रही तयार भएको छ ।
- गाउँपालिकाको राजस्व कार्ययोजना तयार गर्दा विगत २ वर्षको आय विवरण तथा अभिलेख, दस्तावेज, प्रतिवेदन तथा द्वितीय स्रोतहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूमा आधारित रही तयार गरिएको छ । साथै, राजस्व संभावना अध्ययनको लागि गाउँपालिकाको वस्तुस्थितिको सूचना समेत आवश्यक पर्ने हुँदा गाउँपालिकामा कुनै प्रोफाइल, सूचना तथ्यांक समेत उपलब्ध नभएको हुँदा स्थानीय व्यक्ति, गाउँपालिकाका पदाधिकारीहरुसँगको छलफलका आधारमा प्राप्त सूचनालाई आधार मानी यो अध्ययन प्रतिवेदन तयार गरएको छ ।
- गाउँपालिकाका पदाधिकारी र स्थानीयबासीहरुसँगको औपचारिक तथा अनौपचारिक छलफलमा गाउँपालिकाको आन्तरिक कर सम्बन्धमा समेत फरक फरक विचार प्रकट भएको देखिन्छ ।

परिच्छेद २. गाउँपालिकाको विद्यमान अवस्था

२.१ संक्षिप्त परिचय

सुनकोशी गाउँपालिकाको राजस्व सम्भाव्यता पहिचान, परिचालन र व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति, आर्थिक गतिविधि, विद्यमान मानवीय संसाधान तथा भौतिक स्रोत साधन लगायतको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यस परिच्छेदमा गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय, मानव संसाधनको अवस्था र गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.१.१ अवस्थिति तथा प्रशासनिक विभाजन

यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफल २३०.३६ वर्ग किलो मिटर रहेको छ भने २०६८ सालको जनगणना अनुसार १६७१३ जनसंख्या रहेको छ। प्रति वर्ग कि.मी. २३८ जनघनत्व रहेको यस गाउँपालिकामा अधिकांशको कार्यक्षेत्र जलस्रोत, पर्यटन, कृषि र व्यापार रहेको छ । साथै यो गाउँपालिका कफी ब्यवसायमा प्रचुर सम्भावना बोकेको छ । यस गाउँपालिकामा विशेष गरी हिन्दु र वौद्ध धर्मावालम्वीहरुको बसोबास रहेको छ । यहाँ व्राह्मण, क्षेत्री र तामाङ्ग जातिको वाहुल्यता रहेको छ। यहाँका नागरिकहरुले कृषि, पशुपालन र व्यापारलाई मुख्य पेशाको रुपमा ऐतिहासिक काल बाटै अंगाल्दै आएका छन्। यहाँ उत्पादन हुने कृषिजन्य तथा पशुजन्य उपजहरु तिनै बजार क्षेत्रमा बढी खपत र बिक्री हुने गरेको छ। भौगोलिक रुपमा मध्यम स्तरीय पहाडी धरातल रहेको यस गाउँपालिकामा मानव बसोवास र पर्यटन व्यवसायको लागि अति उपयुक्त स्थानहरु रहेका छन्।

सुनकोशी गाउँपालिका प्रदेश नं. ३ को साबिकको सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा अबस्थित छ। वि.सं. २०७३/११/२७ देखि लागू हुने गरी बनाइएको यस गाउँपालिका घोषणा गर्दा ठोकर्पा, कालिका, यमुनाडाँडा, सुनखानी, थुम्पाखर पाग्रेंटार गा .वि. स. लाई एकै स्थानमा गाभिएको थियो । हाल यस गाउँपालिकामा ७ वटा वडाहरु रहेका छन्।

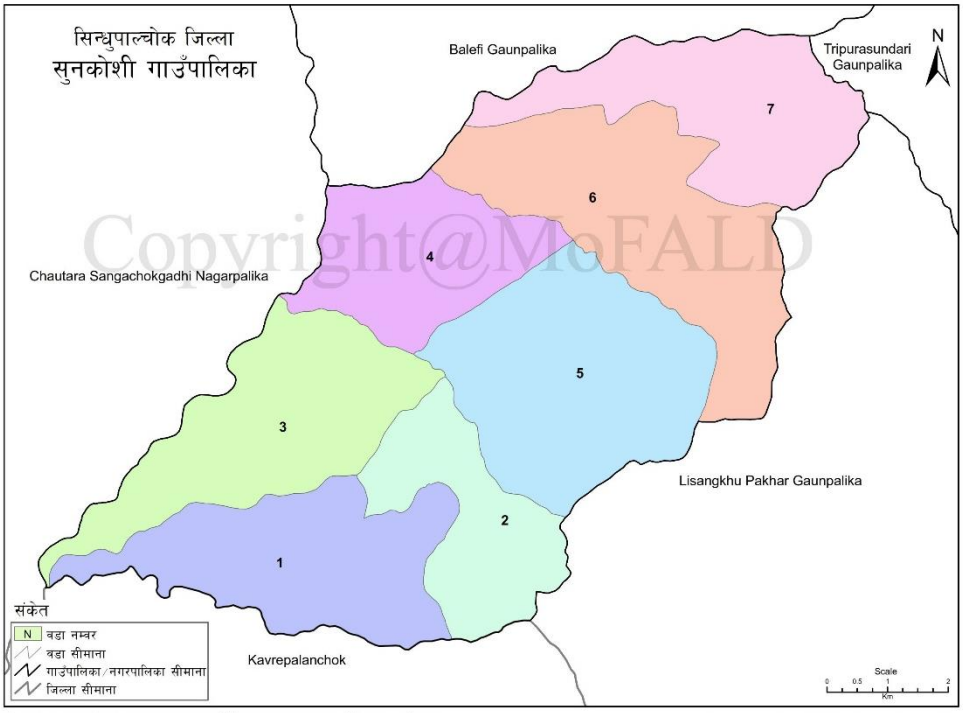

Copyright@MoFALD

नक्शाः सुनकोशी गाउँपालिकाको अवस्थिति नक्शा

२.१.२ भू-क्षेत्र, भू-बनोट तथा हावापानी

जमिनको भिरालोपनामा आउने वृद्धिसँगै जमिनको उर्वराशक्ति, भू–क्षयको सम्भावना, उत्पादन विभिन्नता र अवसर तथा सम्भावनाहरुको अवस्थामा प्रतिकूल परिवर्तन आउने गर्दछ। अधिकांश मुलुकले १८ डिग्री भन्दा कम भिरालो जमिनलाई बस्ती तथा खेतीको लागि उपभोग गरेको पाइन्छ। नेपालको सन्दर्भमा ३० डिग्री भन्दा भिरालो जमिनलाई खतरायुक्त जमिन मान्दा सुनकोशी गाउँपालिकामा यस्तो भूमि प्रसस्त प्रकृतिको रहेको छ। यहाँ उत्पादन हुने कृषिजन्य तथा पशुजन्य उपजहरु तिनै बजार क्षेत्रमा बढी खपत र बिक्री हुने गरेको छ। भौगोलिक रुपमा मध्यम स्तरीय पहाडी धरातल रहेको यस गाउँपालिकामा मानव बसोवास र पर्यटन व्यवसायको लागि अति उपयुक्त स्थानहरु रहेका छन्।

२.१.३ जनसङ्ख्या, जातजाति तथा भाषाभाषी

२०६८ सालको जनगणना अनुसार यस गाउँपालिकाको जनसंख्या १६७१३ जनसंख्या रहेको थियो भने गाउँपालिकाको डिजिटल प्रोफाइलको तथ्यांक अनुसार हाल यहाँ १९,९७६ जनसंख्या रहेको छ। त्यसैगरी जनगणना २०७८को प्रारम्भिक तथ्यांक अनुसार यस गाउँपालिकामा ४५०९ घरधुरीमा कूल १५३०७ जनसंख्या बसोबास गर्दछन्, जसमा पुरुषको संख्या ७३७६ र महिलाको संख्या ७९३१ रेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकामा विशेष गरी हिन्दु र वौद्ध धर्मावालम्वीहरुको बसोबास रहेको छ। यहाँ व्राह्मण, क्षेत्री र तामाङ्ग जातिको वाहुल्यता रहेको छ। यहाँका नागरिकहरुले कृषि, पशुपालन र व्यापारलाई मुख्य पेशाको रुपमा ऐतिहासिक काल बाटै अंगाल्दै आएका छन्।

तालिका १: सुनकोशी गाउँपालिकाको वडागत घरधुरी र जनसङ्ख्या विवरण

वडा नं.	घरधुरी	जनसङ्ख्या			जनघनत्व (प्रति वकिमी
		पुरुष	महिला	जम्मा	
१	१०३६	१९९२	२३८१	४३७३	
२	२२८	१३८५	१३४५	२७३०	
३	५४५	९७१	१२७२	२२५१	
४	३९३	७२०	७८७	१५०७	
५	६२६	११६४	१३५६	२५२०	
६	९९७	१६००	२०४३	३६४३	
७	७६२	१४२८	१५२४	२९५२	
जम्मा	**४१३१**	**९२६०**	**१०७१६**	**१९९७६**	**७२.८४**

स्रोत: सुनकोशी गाउँपालिकाको डिजिटल पार्श्वचित्र, २०७९

जनसंख्याको प्रवृत्ति हेर्दा विगतका जनगणना वर्षहरु जस्तैः जनगणना २०६८ र गाउँपालिकाको हालको जनसंख्या, घरधुरी संख्या, जनघनत्व, परिवार संख्या तथा लिङ्ग अनुपातको तथ्याङ्क तुलना गर्दा घरधुरी संख्या यी तीनै वर्ष बढेको देखियो। जनसंख्या भने २०६८ मा भन्दा हाल करिव ३००० बढी रहेको देखिएको छ।

गाउँपालिकामा जातजातिका आधारमा जनसंख्याको विवरणलाई हेर्दा सबैभन्दा बढी क्षेत्रीको जनसखंख्या २७.७७ प्रतिशत, तामाङको जनसंख्या २१.०८%, दलितको जनसंख्या १०.८३%, पहरीको जनसंख्या ७.७१%, नेवारको

जनसंख्या २.५४%, मगरको जनसंख्या २.५४%, भुजेलको जनसंख्या २.९६%, गिरीको जनसंख्या १.०८%, रहेको देखिन्छ।

२.१.४ सामाजिक अवस्था

शिक्षा: यस गाउँपालिकामा ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिका ६३% को हाराहारीमा जनसंख्या साक्षर छन् भने ३७% जनसंख्या हाल सम्म पनि निरक्षर नै छन्। वडागत हिसावमा वचा नं ५ र ४ मा केही न्यून साक्षरता दर रहेको छ। तसर्थ निरक्षर जनसंख्यालाई थप प्राथामिकतामा राखी साक्षर बनाउनु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ। यस गाउँपालिकामा जम्मा २४ प्राथमिक तहाका विद्यालयहरु (जसमा २२ वटा सामुदायिक र २ वा निजी), १२ वा मा.वि. (११ वटा सामुदायिक र १ निजी) तथा २ वटा क्याम्पसहरु रहेका छन्। यहाँका ठोकर्पा सामुदायिक क्याम्पस र सुनकोशी बहुमुखि क्याम्पसले उच्च शिक्षा प्रदान गरिरहेका छन्।

२.२ मानव संसाधनको अवस्था

सुनकोशी गाउँपालिकाको पहिलो निर्वाचनबाट निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू मार्फत गाउँपालिकाको कार्य सञ्चालन भईरहेको छ। यस गाउँपालिकामा रहेका १३ वटा वडामा निर्वाचित तथा मनोनित सदस्यहरु सहित जम्मा ६७ जना गाउँसभा सदस्य रहेका छन्।

गाउँ कार्यपालिकाको दैनिक कार्यसम्पादनका लागि गाउँपालिकाले तय गरेको गाउँ सभा, गाउँकार्यपालिका, विषयगत समिति र शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, सूचना अधिकृत, लेखा अधिकृत, ईन्जिनियर, सब-ईन्जिनियर, सब ओभरसियर, कम्प्युटर तथा कार्यालय सहयोगी र वडा कार्यालयहरुमा वडा सचिव तथा सामाजिक परिचालक रहने व्यवस्था गरिएको देखिन्छ। सुनकोशी गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७६ अनुसार विभिन्न विषयगत क्षमता सहित अधिकृत तथा सहायक कर्मचारी कार्यरत रहेको यस गाउँपालिकामा कार्यरत कर्मचारी सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा देखाइएको छ।

तालिका २: गाउँपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	पद	सङ्ख्या	कैफियत
१	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	१	प्रशासन
२	लेखा अधिकृत	१	लेखा शाखा
३	शिक्षा अधिकृत	१	शिक्षा शाखा
४	अधिकृत छैठौं	१	प्रशासन
५	स्वास्थ्य संयोजक	१	स्वास्थ्य शाखा
६	स्वास्थ्य सह संयोजक	१	स्वास्थ्य शाखा
७	सूचना अधिकारी	१	सामाजिक विकास शाखा
८	ईन्जिनियर	२	सिभिल ईन्जिनियर
९	ईन्जिनियर	१	इलेक्ट्रिकल ईन्जिनियर
१०	सि.अ.हे.व.निरीक्षक	१	स्वास्थ्य शाखा
११	सूचना तथा संचार प्रबिधि अधिकृत	१	सुचना प्रबिधि

१२	सव.ईन्जिनियर	३	प्राबिधिक
१३	खा.पा.स.टे.	१	खा.पा.स.टे.
१४	आ.ले.प	१	लेखा शाखा
१५	प्राविधिक सहायक	१	प्राबिधिक सहायक
१६	कम्प्युटर अपरेटर	१	प्रशासन
१७	प्राबिधिक सहायक	१	PMEP
१८	ना.सु.	१	जिन्सी तथा स्टोर
१९	ना.सु.	१	योजना/राजस्व
२०	सह लेखापाल	१	आर्थिक प्रशासन शाखा
२१	ना.प.स्वा.प्रा	२	पशु बिकास
२२	ना.प्रा.स.	१	कृषि विकास शाखा
२३	स.म.वि.नि.	१	महिला तथा बालबालिका बिकास शाखा
२४	खरिदार	१	प्रशासन
२५	कम्प्युटर अपरेटर	१	कम्प्युटर अपरेटर
२६	मनोसामाजिक संयोजक	१	सामुदायिक मनोसामाजिक संयोजक
२७	अमिन	१	अमिन
२८	फिल्ड सहायक	२	फिल्ड सहायक
२९	सवारी चालक	४	सवारी चाकल
३०	कार्यालय सहयोगी	५	कार्यालय सहयोगी

स्रोतः सुनकोशी गाउँपालिका, डिजिटल प्रोफाइल, २०७९

सुनकोशी गाउँपालिकाको डिजिटल पार्श्वचित्र, २०७९ अनुसार गाउँ कार्यपालिका, ७ वटा वडा कार्यालयहरु, विषयगत कार्यालयहरु (शिक्षा, स्वास्थ्य), आदिमा स्थायी तथा करार गरी ४२ जना कर्माचारीहरु कार्यरत छन् । सुनकोशी गाउँपालिकाको संगठनात्मक तथा मानव संशाधन तालिका यस प्रकार रहेको छ:

२.३ भौतिक सम्पत्तिको अवस्था

स्थानीय निकाय स्थानीय तह भए लगत्तै गाउँपालिका कार्यालय अन्तर्गत प्रशासन शाखा, राजश्व शाखा, सामाजिक विकास शाखा, महिला तथा बालबालिका शाखा, पूर्वाधार विकास शाखा, जनस्वास्थ्य शाखा, कानून शाखा, शिक्षा युवा तथा खेलकूद शाखा, कृषि तथा पशु विकास शाखा लगायत आर्थिक प्रशासन शाखा रहेका छन् र यी सबै शाखाहरुलाई प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतद्वारा नियन्त्रण तथा निर्देशन गरिन्छ ।

यस गाउँपालिकाका गाउँ कार्यपालिकाको भवन समेत भाडामा रहेको छ । ६ वटा वडाहरु मध्ये ६ वटा वडाहरुको आफ्नै भवन रहेको छ भने १ वडाको भवन भाडामा लिइएको छ ।

यस गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्तिहरुमा मोटरसाइकल १२ वटा रहेको मा १० वटा संचालित छ भने २ वटा मर्मत गर्ने नसकिने अवस्थामा पुगेका छन्। त्यसैगरी यस पालिकामा २ वटा स्कुटर, १ वटा स्काभेटर, १ वटा महिन्दाको स्कार्पियो गाडि, १ वटा बोलेरो गाडि (बिग्रिएको अवस्थामा) रहेका छन्।

संस्थागत विकासको कुरा गर्दा यस गाउँपालिकामा २३ वटा भन्दा बढी सहकारी कार्यालयहरु रहेका छन्।

गाउँपालिकामा १९ वटा भन्दा बढी साना-ठूला पर्यटकीय स्थलहरु रहेका छन्।

परिच्छेद ३. गाउँपालिकाको राजस्व अधिकार तथा आय परिचालन

स्थानीय तहलाई प्राप्त राजस्व सम्बन्धी अधिकार र सो अधिकार कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकाको तर्फबाट गरिएका कानूनी व्यवस्था र गाउँपालिकाको राजस्व सङ्कलन अवस्था, सम्भावना, समस्या तथा चुनौतीहरु शीर्षकगत रुपमा यस परिच्छेदमा विश्लेषण गरिएको छ।

३.१ राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था

३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ अनुसार स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार अन्तरगत स्थानीय तहहरुले सम्पत्ति कर (घरजग्गा कर), घरबहाल कर, घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, भूमिकर (मालपोत), मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर र व्यवसाय कर ल्याउन सक्नेछन् र गैरकर अन्तरगत सेवा शुल्क, दस्तुर, पर्यटन शुल्क र दण्ड जरिवाना सङ्कलन गर्न सक्नेछन्। राजस्व अधिकार सम्बन्धी विभिन्न तहहरुको एकल तथा साझा अधिकार सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ३: तहगत राजस्व अधिकार

सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय	साझा
▪ भन्सार ▪ अन्त:शुल्क ▪ मूल्य अभिवृद्धि कर ▪ संस्थागत आयकर ▪ व्यक्तिगत आयकर ▪ पारिश्रमिक कर ▪ राहधानी कर ▪ भिसा शुल्क ▪ पर्यटन दस्तुर ▪ सेवा शुल्क दस्तुर ▪ दण्ड जरिवाना	▪ घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क ▪ सवारी साधन कर ▪ मनोरञ्जन कर ▪ विज्ञापन कर ▪ पर्यटन शुल्क ▪ कृषि आयमा कर ▪ सेवा शुल्क दस्तुर ▪ दण्डजरिवाना	▪ सम्पत्ति कर ▪ घर बहाल कर ▪ घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क ▪ सवारी साधन कर ▪ सेवा शुल्क दस्तुर ▪ पर्यटन शुल्क ▪ विज्ञापन कर ▪ व्यवसाय कर ▪ भूमिकर (मालपोत) ▪ मनोरञ्जन कर ▪ मालपोत सङ्कलन ▪ दण्ड जरिवाना	▪ सेवा शुल्क ▪ दस्तुर ▪ दण्ड जरिवाना ▪ प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी ▪ पर्यटन शुल्क

स्रोत: नेपालको संविधान, २०७२

३.१.२ कानुनी व्यवस्था

नेपालको संविधानले स्थानीय तहलाई निम्नानुसारको राजश्व अधिकारको कानुनी व्यवस्था प्रत्यायोजन गरेको छः

- सम्पति कर
- भूमिकर (मालपोत)

- घर बहाल कर
- सवारी साधन कर
- व्यवसाय कर
- मनोरन्जन कर
- सेवा शुल्क दस्तुर
- घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क
- पर्यटन शुल्क
- विज्ञापन कर
- दण्ड जरिवाना

संघीय कानुन (स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४) अनुसार स्थानीय तहलाई निम्नानुसार आय संकलन गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ।

क) गाउँपालिका वा गाउँपालिकाको एकल अधिकार

अ) कर

- सम्पत्ति करः आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र घरजग्गामा घर र सो घरले चर्चेको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाई बाँकी जग्गा र घर नभएका अन्य जग्गामा भूमीकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने। "घरले चर्चेको जग्गा" भन्नाले घरले ओगटेको जग्गाको क्षेत्रफल र अधिकतम सो क्षेत्रफल बराबरको थप जग्गासम्म पर्ने। (आर्थिक ऐन, २०७५ र केही नेपाल ऐनलाई संसोधन गर्न बनेको ऐन, २०७५ वाट संशोधित व्यवस्था)
- भूमि कर (मालपोत): आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगका आधारमा लगाउने। तर, सम्पत्ति कर लगाएको अवस्थामा भूमिकर (मालपोत) लगाउन नपाइने। (आर्थिक विधेयक २०७५ बाट संशोधित व्यवस्था)
- घर जग्गा बहाल करः कुनै व्यक्ति वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक तवरले बहालमा दिएकोमा।
- व्यवसाय करः पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा।
- सवारी करः टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, विद्युतीय रिक्सामा।
- जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु करः आफ्नो क्षेत्रभित्र उन, खोटो, जडीबुटी, बनकस (खर), कवाडी माल, जीवजन्तुको हाड, सीङ, प्वाँख, छालाको व्यवसायिक उपयोग गरे बापत।

आ) शुल्क

- बहाल बिटौरी शुल्कः आफुले निर्माण, रेखदेख वा संचालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग बापत।
- पार्किङ् शुल्कः आफ्नो क्षेत्रभित्र कुनै सवारीलाई पार्किङ् सेवा उपलब्ध गराए बापत।

इ) सेवा शुल्क

- आफ्नो क्षेत्रभित्र संचालनमा रहेका केवलकार, ट्रेकिङ्ग, कायकिङ्ग, बंजी जम्प, जिपफ्लायर, प्याराग्लाइडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी खेलकुदसम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा।
- आफुले निर्माण, संचालन वा ब्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार वा उपलब्ध गराएको देहायको सेवामा *(खानेपानी, बिजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, फोहरमैला व्यवस्थापन, सरसफाई, ढल निकास, सडक बत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकीय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, वसपार्क, पुल आदि)*
- अचल सम्पत्ति वा अन्य कुनै विषयको मूल्यांकन सेवा शुल्क।
- सिफारिश सम्बन्धी कुनै सेवा शुल्क।

ई) दस्तुर

- दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुरः
  - एफएम रेडियो संचालन, "घ" वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधि पसल, प्लटिङ्ग
  - ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन् तथा उपयोग
- नक्सा पास दस्तुर
- पंजीकरण व्यवस्थापन दस्तुर
- वडामार्फत् गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर

उ) बिक्री गर्न सक्ने (केहि नेपाल ऐनलाई संसोधन गर्न बनेको ऐन २०७५ बाट संसोधित व्यवस्था)

- गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको बिक्री गर्न सक्ने।
- गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको सार्वजनिक तथा ऐलानी जग्गामा रहेको काठ दाउरा, जराजुरी, दहत्तर बहत्तर आदिको बिक्री गर्न सक्ने।
- यस्तो बिक्रीबाट प्राप्त रकम गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाको संचित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने।

ऊ) सामुदायिक वनबाट आय प्राप्त गर्ने

- सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावार बिक्री तथा उपयोग सम्बन्धी आफ्नो वार्षिक कार्ययोजना बनाई गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाबाट स्वीकृत गराउनु पर्ने।
- वन पैदावारको बिक्री वापत प्राप्त हुने रकमको १०% रकम सम्बन्धित

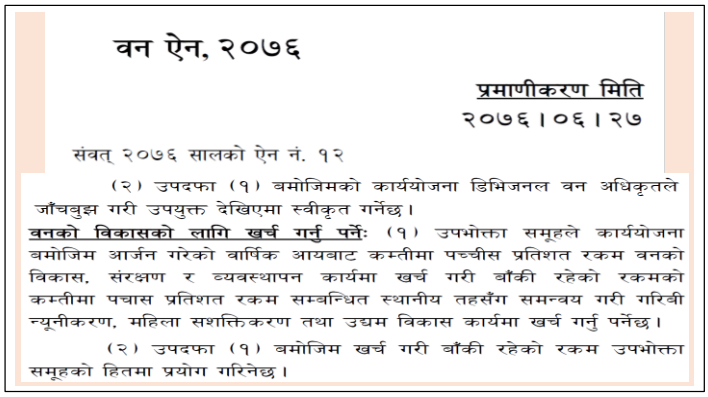

वन ऐन, २०७६

प्रमाणीकरण मिति
२०७६।०६।२७

संवत् २०७६ सालको ऐन नं. १२

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्ययोजना डिभिजनल वन अधिकृतले जाँचबुझ गरी उपयुक्त देखिएमा स्वीकृत गर्नेछ।

वनको विकासको लागि खर्च गर्नु पर्नेः (१) उपभोक्ता समूहले कार्ययोजना बमोजिम आर्जन गरेको वार्षिक आयबाट कम्तीमा पच्चीस प्रतिशत रकम वनको विकास, संरक्षण र व्यवस्थापन कार्यमा खर्च गरी बाँकी रहेको रकमको कम्तीमा पचास प्रतिशत रकम सम्बन्धित स्थानीय तहसँग समन्वय गरी गरिबी न्यूनीकरण, महिला सशक्तिकरण तथा उद्यम विकास कार्यमा खर्च गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम खर्च गरी बाँकी रहेको रकम उपभोक्ता समूहको हितमा प्रयोग गरिनेछ।

गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाको संचित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

ख) प्रदेश तथा संघीय कानून अनुसार प्राप्त हुने दफा (दफा ११-४)

- प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा शुल्क रोयल्टी
- खनिज पदार्थको उत्खनन् रोयल्टी
- सामुदायिक वनको संचालन व्यवस्थापनबाट प्राप्त रोयल्टी
- पानी घट्ट, कुलो पैनी जस्ता सेवाबाट प्राप्त रोयल्टी
- प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा शुल्क रोयल्टी
- खनिज पदार्थको उत्खनन् रोयल्टी
- सामुदायिक वनको संचालन ब्यवस्थापनबाट प्राप्त रोयल्टी
- खानेपानी महसुल
- स्थानीय साना सतह तथा भूमिगत सिंचाई सेवा शुल्क
- स्थानीय स्तरमा जडीबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावार उत्पादन, संकलन, प्रशोधन र बजार ब्यवस्थापन
- जनरल अस्पताल, नर्सिङ्ग होम, निदान केन्द्र र स्वास्थ्य संस्थाको दर्ता, संचालन अनुमति
- स्थानीय सार्वजनिक यातायातको रुट अनुमति, नवीकरण
- इन्टरनेट सेवा, टेलीसेन्टर, केवल, तारविहिन टेलिभिजन प्रसारण अनुमति, नवीकरण
- स्थानीय तहका पत्रपत्रिकाको दर्ता

संघीय कानुन (अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४) ले स्थानीय तहलाई निम्न अनुसार वित्तिय अधिकार प्रदान गरेको छः

१) एकल कर प्रशासन सम्बन्धी व्यवस्था (आर्थिक ऐन २०७५ बाट संशोधित व्यवस्था)

क) सवारी साधन करको दर प्रदेशले लगाउने र उठाउने । तर टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा र विद्युतीय रिक्सामा सवारी साधन करको दर गाउँपालिका वा गाउँपालिकाले लगाउने र उठाउने ।

ख) घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्कको दर प्रदेशले लगाउने र गाउँपालिका वा गाउँपालिकाले उठाउने ।

ग) मनोरन्जन करको दर प्रदेशले लगाउने र गाउँपालिका वा गाउँपालिकाले उठाउने ।

घ) विज्ञापन करको दर गाउँपालिका वा गाउँपालिकाले लगाउने र उठाउने ।

(ख), (ग) र (घ) बमोजिमको करबाट उठेको रकममध्ये ६० प्रतिशत रकम गाउँपालिका वा गाउँपालिकाको संचित कोषमा जम्मा गरी ४० प्रतिशत रकम मासिक रुपमा प्रदेश संचित कोषमा जम्मा गर्नु पर्ने ।

ङ) प्रदेशले सवारी साधन कर करबाट उठेको रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

- प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा भएको ६० प्रतिशत रकम प्रदेश सरकारलाई र ४० प्रतिशत स्थानीय तहलाई बाँडफाँट गरिने ।
- आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई वाँडफाँट गर्ने ।
- प्रदेशले मासिक रुपमा सम्बन्धित स्थानीय संचित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

२) राजश्व बाँडफाँट

- नेपाल सरकारले संकलन गरको मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तशुल्कबाट संकलन भएको रकमको १५% स्थानीय विभाज्य कोषमा जम्मा हुने।
    - *आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम बाँडफाँट हुने।*
    - *स्थानीय संचित कोषमा मासिक रुपमा प्राप्त हुने।*
- प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टिको बाँडफाँड आयोगको सिफारिसमा प्राकृतिक श्रोतको उपयोगबाट प्रभावित हुने स्थानीय तहलाई २५%
    - *प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टी वार्षिक रुपमा प्राप्त हुने*

३) अनुदान

- वित्तीय समानीकरण अनुदानः खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा आयोगको सिफारिशमा संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने।
- सशर्त अनुदानः कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न आयोगले तोकेको आधारमा संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने ।
- समपूरक अनुदानः पूर्वाधार विकास सम्बन्धी कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न योजनाको कुल लागतको अनुपातका आधारमा संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने।
- विशेष अनुदानः कुनै खास उद्देश्य र योजनाको लागि संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने

४) वैदेशिक सहायता तथा आन्तरिक ऋण

- नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिएर मात्र वैदेशिक अनुदान वा सहयोग लिन वा बैदेशिक अनुदान वा सहयोगमा योजना वा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न गराउन सक्ने।
- नेपाल सरकारको सहमति लिएर मात्र वित्त आयोगले सिफारिस गरेको सिमाभित्र आन्तरिक ऋण लिन सक्ने।
- नेपाल सरकारसँग मनासिव कार्यका लागि ऋण लिन सक्ने।

उपरोक्त व्यवस्थाहरूले स्थानीय तहलाई प्राप्त हुन सक्ने आयका स्रोतहरूलाई व्याख्या गरेको छ। स्थानीय तहले कानून बमोजिम बाहेक आफ्नो अधिकार क्षेत्रमा कुनै कर लगाउन, उठाउन र ऋण लिन नपाउने व्यवस्था हुनुका साथै निम्न अनुसारका थप व्यवस्थाहरू रहेका छन्।

- कर लगाउँदा राष्ट्रिय आर्थिक नीति, वस्तु तथा सेवाको ओसार पसार, पूँजी तथा श्रम बजार, छिमेकी प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई प्रतिकुल असर नहुने गरी लगाउनु पर्ने (संवैधानिक ब्यवस्था)।
- कर नलाग्नेः कूटनीतिक नियोग, कूटनीतिज्ञ, वैदेशिक ऋण वा सहायताबाट संचालित परियोजनाबाट हुने पैठारी, सामुहिक वा संयुक्त आवासको बिक्री नभएको स्टक, सामुहिक आवासको सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्र।
- सेवा शुल्क असुली कार्य आफै वा व्यवस्थापन करार वा सार्वजनिक निजी साझेदारीबाट गर्न सक्ने।

३.१.३ गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरु

विद्यमान स्थानीय सरकार संचालन नियमावली तथा आर्थिक ऐन अनुसार स्थानीय निकायहरुले देहायका क्षेत्रहरुमा राजस्व निर्धारण र संकलन गर्ने अधिकार राख्दछन्। यसै अनुसार यस गाउँपालिकाले पनि स्थानीय तहको आर्थिक तथा विनियोजन ऐन मिति २०७८।०३।१० मा जारी गरेको छ (अनुसूची ५)। सो अनुसार यस गाउँपालिकाले पहिलो पटक करको सम्बन्धमा केही नीति जारी गरेको छ, जसमा देहाय बमोजिमका क्षेत्रहरु तोकिएको छ;

क) सम्पत्ति कर सम्बन्धी व्यवस्था : गाउँपालिकाको आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र घरजग्गामा सम्पत्ति कर लगाउन सकिने छ। यस बमोजिम सम्पत्ति कर लगाउँदा घर र सो घरले चर्चेको जग्गा सम्पत्ति कर लगाएर बाँकी जग्गा नभएका अन्य जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनु पर्ने छ। यसरी सम्पत्ति कर लगाउँदा देहायबमोजिमका विषयलाई आधार लिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ।

१. घर र जग्गाको आकार प्रकार र बनौट
२. घर र जग्गाको प्रचलित बजार मूल्य तथा घरको हकमा ह्रास मूल्य
३. घर र जग्गाको व्यापारिक वा आवासीय उपयोगको अवस्था

ख) भूमिकर (मालपोत) सम्बन्धी व्यवस्था : गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगको आधारमा भूमिकर (मालपोत) लगाउने छ। आर्थिक ऐन, २०७५ ले घर र त्यसले चर्चेको निश्चित जग्गामा सम्पत्ति कर लगाएपछि सोभन्दा बढी जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनुपर्ने व्यवस्था छ।

ग) घर जग्गा बहाल कर: गाउँपालिकाको क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति, वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा, पोखरी पुरै वा आंशिक तवरले बहालमा दिएको गाउँपालिकाले त्यस्तो बजाल रकममा बहाल कर लगाउन सक्ने छ।

घ) व्यवसाय कर सम्बन्धी व्वस्था: गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा व्यवसाय कर लगाउन सक्ने छ।

ङ) जडिबुटी, कवी र जीवजन्तु कर: गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले ऊन, खोटो, जडिबुटी, वनकस, कवाडी माल र प्रचलित कानुन निषेध गरिएको जीवजन्तु बाहेकका अन्य मृत वा मारिएका जीवजन्तुको हाड, सिङ, प्वाँख, छाला, जस्ता वस्तुको व्यवसायिक कारोवार गरेवापद तोकिएको बमोजिम कर लगाइने छ र असुल उपर गरिनेछ।

च) सवारी साधन कर: गाउँपालिकाले सिमित सवारी साधन (अटोरिक्सा तथा इ-रिक्सा, ठेला गाडा, टाँगा र रिक्साहरुको मात्र दर्ता, नवीकरण तथा वार्षिक सवारी कर सङ्कलन गर्न सक्ने अधिकार पाएको छ।

च) विज्ञापन कर: गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रका सडक, चोक, सार्वजनिक स्थलमा विज्ञापन, प्रचारप्रसार आदिका लागि राख्न दिने साइन वोर्ड, ग्लो वोर्ड, स्टल, आदिमा विज्ञापन कर लगाउन सक्ने व्यवस्था छ।

छ) मनोरञ्जन कर: गाउँपालिका क्षेत्रभित्र हुने मनोरञ्जन व्यवसाय सेवामा तोकिए बमोजिम व्यवसाय कर लगाइने र असुल उपर गरिनेछ। तर प्रदेश कानुन स्वीकृत भई सो कानुनमा अन्यथा व्यवस्था भएमा सोही बमोजिम हुनेछ।

ज) बहाल बिटौरी शुल्क: गाउँपालिका क्षेत्रभित्र आफुले निर्माण, रेखदेख वा संचालन गरेका तोकिए बमोजिम हाट बजार, वा पसलमा सोही अनुसार तोकिएको व्यवस्था अनुसार बहाल बिटौरी शुल्क लगाइने छ।
झ) पार्किङ शुल्क: गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुनै सवारी साधनलाई पार्किङ सुविधा उपलब्ध गराएबापद तोकिए बमोजिमको शुल्क लिइनेछ।

ञ) ट्रेकिङ, कोयोकिङ, क्यानोइङ, बन्जी जम्पिङ, जीप फ्लायर ऱ्याफ्टिङ शुल्क: गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र ट्रेकिङ, कोयोकिङ, क्यानोइङ, बन्जी जम्पिङ, जीप फ्लायर ऱ्याफ्टिङ शुल्क निर्धारण गरी शुल्क उठाउन सक्नेछ।

ट) पर्यटन शुल्क: गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र प्रवेश गर्ने पर्यटकलाई दर निर्धारण गरी तोकिएको शुल्क लगाउन सक्नेछ। तर प्रदेश कानुन स्वीकृत भई सो कानुनमा अन्यथा व्यवस्था भएमा सोही बमोजिम हुनेछ।

ठ) प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था: अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्था ऐन, २०७४ अनुसार प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँट अन्तरगत पर्वतारोहण, विद्युत, वन, खानी तथा खनिज, पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी बाँडफाँट सम्बन्धमा निम्न तालिकामा व्यवस्था गरेको छ।

तालिका ४: प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँट (प्रतिशतमा)

स्रोतहरु	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह
पर्वतारोहण	५०	२५	२५
विद्युत	५०	२५	२५
वन	५०	२५	२५
खानी तथा खनिज	५०	२५	२५
पानी तथा अन्य स्रोत	५०	२५	२५

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्था ऐन, २०७४ (अनुसुची ४)

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने २५ प्रतिशतको हिस्साको लागि प्रत्येक स्थानीय तहको प्राकृतिक स्रोतको अवस्थिति तथा प्राकृतिक स्रोतमा आधारित परियोजना वा उपयोगबाट प्रभावित क्षेत्र र जनसङ्ख्याको पहिचान गरी स्थानीय तहलाई रकम बाँडफाँट गर्न सिफारिस गरेको छ।

ड) कर राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था: अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार मूल्य अभिवृद्धि कर र आन्तरिक उत्पादनबाट उठेको अन्त शुल्क रकममध्येबाट उठेको रकमलाई सङ्घीय विभाज्य कोषमा राखी सोबाट रकम मध्ये सङ्घीय सरकारले ७० प्रतिशत, प्रदेशले १५ प्रतिशत र स्थानीय सरकारले १५ प्रतिशत बाँडफाँट गर्ने व्यवस्था रहेको छ।

तालिका ५: कर राजस्वको बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था

स्रोतहरु	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह
मूल्य अभिवृद्धि कर (भ्याट)	७०	१५	१५
अन्तशुल्क	७०	१५	१५

स्रोत : अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ परिच्छेद ३ (६)

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ अनुसार विभिन्न तहका सरकारहरुका बीचमा अनुदान सिफारिस गर्दा लिइने आधारहरु, राजस्वको बाँडफाँट गर्दा लिइने आधारहरु र प्राकृतिक स्रोतको परिचालन गर्दा लिइने आधार र मापदण्डहरु तयार गरी कार्यान्वयनका लागि सहजिकरण गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँट सम्बन्धी विषयमा सङ्घ र प्रदेश, प्रदेश र प्रदेश, प्रदेश र स्थानीय तह तथा स्थानीय तहहरु बीच उठ्न सक्ने सम्भावित विवादको विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गरी त्यसको निवारण गर्न समन्वयात्मक रुपमा काम गर्न राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सम्बन्धित तहहरुलाई सुझाव दिने संवैधानिक व्यवस्था गरेको छ। राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले प्राकृतिक स्रोतको बाँडफाँट गर्दा सो सँग सम्बन्धित वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धमा अध्ययन र अनुसन्धान गरी नेपाल सरकारलाई सिफारिस समेत गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था रहेको छ।

हाल राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले जनसङ्ख्या (कूल जनसङ्ख्या र आश्रित जनसङ्ख्या), क्षेत्रफल, मानव विकास सूचकाङ्क, न्यून विकास सूचकाङ्कको आधारमा प्रदेश तथा स्थानीय तहहरुलाई राजस्व बाँडफाँट गर्ने गरी सिफारिस गरेको छ।

तालिका ६: राजस्व बाँडफाँटका लागि भएको सिफारिसको आधारहरु (प्रतिशतमा)

सि.नं.	आधारहरु	प्रदेश	स्थानीय तह
१	जनसङ्ख्या (कूल जनसङ्ख्या अनुपात ८०, आश्रित जनसङ्ख्या अनुपात २०)	७०	७०
२	क्षेत्रफल	१५	१५
३	मानव बिकास सूचकाङ्क	५	५
४	न्यून विकास सूचकाङ्क पूर्वाधार सूचकाङ्क (७० प्रतिशत खर्चको आवश्यकता सूचकाङ्क २० प्रतिशत र सामाजिक तथा आर्थिक असमानता सूचकाङ्क १० प्रतिशत)	१०	१०
जम्मा		**१००**	**१००**

नोट: यस सूत्रबाट आएको रकममा ठूलो फरक देखिने र अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनको दफा २१ ले प्रदेश तथा स्थानीय तहले आफ्नो प्रशासनिक खर्च आन्तरिक राजस्व तथा राजस्व बाँडफाँटबाट पुऱ्याउनु पर्ने हुनाले वित्त आयोगले प्रत्येक स्थानीय तहलाई न्यूनतम रकम र त्यसमा सुत्र अनुसार रकम बाँडफाँट गर्ने गरेको छ।

३.२ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

माथि उल्लेख गरिए अनुसार गाउँपालिकाले स्थानीय निकायको आर्थिक अधिकारलाई उपयोग गर्दै पालिकाको आय आर्जनको लागि करको दर निर्धारण गरी कर असुल गर्न सक्ने अधिकारको व्यवस्था गरेको छ। शुनकोशी सुनकोशी गाउँपालिकाले '**नेपालकै पहिलो करमुक्त गाउँपालिका**'को रुपमा विकास गर्ने नीति लिई आ.व. २०७७।७८ सम्म कुनैपनि करको दर निर्धारण गरेको थिएन। मिति २०७८।०३।१० गतेको निर्णय अनुसार आ.व. २०७८।७९ बाट कार्यान्वयन गर्ने गरी स्थानीय तहक आर्थिक तथा विनियोजन ऐन जारी गरेको छ (अनुसूची ५)। उक्त ऐनले देहाय बमोजिमको शिर्षकहरुमा स्थानीय करको सम्बन्धी व्यवस्था अनुसार देहाय अनुसारको स्थिति रहेको छ, जसलाई तलको तालिकाले समेत प्रष्ट पारेको छ।

तालिका ७: गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

क्र.सं.	आयका शिर्षक	सम्भावना	दर निर्धारण	सङ्कलन
क.	**कर तर्फ**			
१	सम्पत्ति कर	छ	भएको	भएको
२	भूमि कर (मालपोत) (मालपोत कार्यालयले उठाउने	छ	भएको	भएको
३	घर जग्गा बहाल कर	छ	भएको	भएको
४	व्यवसाय कर	छ	भएको	भएको
५	जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर	छ	भएको	भएको
६	सवारी साधन कर	छ	भएको	भएको
७	विज्ञापन कर	छ	भएको	भएको
८	मनोरञ्जन कर	छ	भएको	भएको
ख.	**शुल्क तर्फ**			
१	वहाल विटौरी शुल्क	छ	भएको	भएको
२	पार्किङ शुल्क	छ	भएको	भएको
३	सेवा शुल्क दस्तुर	छ	भएको	भएको
४	पर्यटन शुल्क	छ	भएको	भएको
५	घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क	छ	भएको	भएको
६	भाडा	छ	भएको	भएको
७	दण्ड जरिवाना	छैन	नभएको	नभएको
८	व्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क	छैन	नभएको	नभएको
९	अस्पताल सञ्चालन	छैन	नभएको	नभएको
१०	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	छैन	नभएको	नभएको
११	स्थानीय खानेपानी महशुल	छैन	नभएको	नभएको
१२	स्थानीय विद्युत महशुल	छैन	नभएको	नभएको
१३	ट्रेकिंग, कायाकिंग, वन्जीजम्प, जीपफ्लायर, पाराग्लाईडिंग आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवा शुल्क	छैन	नभएको	नभएको
१४	निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापित गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवा शुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वत्ती, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी,	छैन	नभएको	नभएको

	व्यायमशाला, पर्यटकीय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, बसपार्क, पुल, आदि)			
१५	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क (अचल सम्पत्ति)	छैन	नभएको	नभएको
१६	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफ.एम. रेडियो सञ्चालन, 'घ' वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म)	छैन	नभएको	नभएको
१७	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो तथा स्लेट जस्ता वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क	छैन	नभएको	नभएको
१८	वडा कार्यालयमार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	छैन	नभएको	नभएको
१९	प्रभावित क्षेत्र विकास र वातावरणीय शुल्क	छैन	नभएको	नभएको
२०	सडक मर्मत संभार शुल्क	छैन	नभएको	नभएको
२१	सवारी प्रवेश शुल्क	छैन	नभएको	नभएको

३.३ आन्तरिक आय सङ्कलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण

गाउँपालिकाको गाउँसभाबाट मिति २०७८।०३।१० मा जारि गरेको आर्थिक ऐन अनुसार विभिन्न शिर्षकहरुका लागि कर दर रेट निर्धारण तथा स्वीकृत गरी प्रकाशन गरिसकेको छ। गाउँपालिकाको आन्तरिक आय सङ्कलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण छुट्टाछुट्टै निम्न उपशिर्षकहरुमा गरिएको छ।

३.३.१ स्थानीय कर राजस्व

क. सम्पत्ति कर

हालको अवस्था: आर्थिक ऐन २०७८को अनुसूची १ (ख) मा ३६ वटा क्याटेगोरीमा सम्पति करको दर निर्धारण गरिएको छ। सम्पति कर समयमा नै दाखिला नगरेमा बार्षिक १०% जरिवाना लाग्ने व्यवस्था छ भने झूठा विवरण पेश गरी पुनःमूल्याङ्कनमा लाग्ने जरिवाना २५% रहेको छ। त्यसैगरी झुठा विवरण सम्पति कर उजुरी सुराकी पुरस्कार र जरिवारनाको २५% रहेको छ। गाउँपालिकामा यस किसिमको कर निर्धाणर कारी कार्यान्वयन भएको छैन।

सम्भाव्यता: जनगणना २०७८को प्रारम्भिक तथ्यांक अनुसार यस गाउँपालिकामा ४५०९ घरधुरी देखिन्छ। भुकम्प पछिको निजी आवास पुननिर्माण पछि अधिकांश अर्धपक्की घरहरु बनेको तथा बजार क्षेत्रहरुमा घरहरु निर्माणको क्रम तीव्रतर गतिमा बढिरहेको छ। क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाको स्वामित्वमा रहेको जग्गामा बनेको भौतिक संरचना (घर) र सो घरले चर्चेको जग्गाको कर निर्धारण गर्न सक्दछ। उल्लेखित आधारमा विश्लेषण गर्दा देहाय बमोजिक सम्पत्ति कर संकलन हुने सम्भावना देखिन्छः

तालिका ८: सम्पत्तिकरको संभावना

करदाता सम्बन्धी विवरण	करदाता संख्या (अनुमान)	करको दर औसत)	संभाव्य संकलन
३ करोड भन्दा बढी मुल्यको सम्पत्ति भएका करदाता	१००	५०००	५००,०००

०१ देखी ३ करोड मुल्यको सम्पत्ति भएका करदाता	५००	२५००	१,२५०,०००
०१ करोड सम्म मुल्यको सम्पत्ति भएका करदाता	३९०५	५००	१,९५२,०००
जम्मा	**४५०५**		**३,७०२,०००**

सुधारका पक्षहरु:

- गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा उल्लेखित करको दर पुनरावलोकन गर्ने।
- सम्पत्ति कर सम्बन्धी जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरुका लागि सचेतना तालिम संचालन गर्ने।
- सम्पत्ति कर सम्बन्धी गाउँवासीहरुलाई विभिन्न माध्यमहरुबाट सूचित गरी कर तिर्न प्रोत्साहित गर्ने।
- व्यवसायको करको लगत संकलन गरी व्यवसाय करको अभिलेखलाई सम्पत्ति करको अभिलेखसँग आवद्ध गर्ने।
- यस गाउँपालिकाले राजस्व निर्धारण हालसालै मात्र गरिएको हुँदा सम्पत्ति करको दायरालाई पुनरावलोकन गरी समय सापेक्ष बनाउँदै लग्नुपर्ने हुन्छ, यसको लागि स्थानीयबासीको क्षमताका आधारमा सम्पत्तिकर निर्धारण गर्ने।

ख. मालपोत (भूमि कर)

हालको अवस्था:

गाउँपालिकाले प्रभावकारी रुपमा मालपोत कर संकलन गरिरहेको छैन । गाउँपालिकाको सडक र उत्पादकत्वको आधारमा जग्गाको वर्गिकरण गरी जग्गाधनीको स्वामित्वमा रहेको जग्गाको क्षेत्रफलका आधारमा चार–चार समूहमा वर्गीकरण गरी करको दर निर्धारण गर्नुपर्दछ। गाउँपालिकाले गत आ.व. २०७७/७८ मा यस शिर्षक अन्तर्गत रु १३६,३७४ सङ्कलन भएको छ।

सम्भाव्यता: मालपोत योग्य जग्गा र सोको करदाता सम्बन्धी यकीन तथ्यांक उपलब्ध नभएको हुँदा गाउँपालिकाको घरधूरी संख्या ४५०५ लाई आधार मानी यो करको सम्भाव्यता यकीन गरिएको छ। साथै, यस गाउँपालिकाको कूल १४३,१७८ रोपनी भू-भाग मध्ये ६०% भू-भागलाई भूमिकरमा समेट्दा देहाय बमोजिम भूमिकर उठ्ने अनुमान गरिएको छ।

तालिका ९: मालपोत करको संभाव्यता

जग्गाको किसिम	करयोग्य भूमि (अनुमानित रोपनी)	औषत मूल्यांकन दर प्रति रोपनी (अनुमानित)	मालपोत दर (सरदर)	संभाव्य संकलन
बजार तथा आवासीय क्षेत्र	५०००	५००,०००	०.०४%	१,०००,०००
कृषि तथा अन्य क्षेत्र	८०९०६	१००,०००	०.०३%	२,४२७,१८०
जम्मा	**९०९०६**			**३,४२७,१८०**

सुधारका पक्षहरु: गाउँपालिकामा भूमि तथा करदाता सम्बन्धी विस्तृत र यकीन तथ्यांक उपलब्ध छैन। यसकारण भूमि र करदातासम्बन्धी विस्तृत र यकीन तथ्यांक संकलन र नियमित अद्यावधिकरणको व्यवस्था गर्नु मालपोत सम्बन्धमा प्रमुख आवश्यकताको रुपमा रहेको देखिन्छ। थप सुधारका पक्षहरु देहायअनुसार छन्:

- गाउँपालिका भित्र रहेको खेतियोग्य जमीनको यकिन तथ्याङ्क संकलन गर्ने।
- आर्थिक ऐनमा मापलोतको दर उल्लेख गर्ने।
- साविकको वर्गीकरणका आधारमा बढी मूल्य पर्ने जग्गाको यथार्थ लगत तयार पार्ने।
- आगामी दिनमा जग्गाको मूल्यको आधारमा भूमिकर संकलन गर्ने गरी व्यवस्था गर्दै जाने।

ग. घरजग्गा बहाल कर

हालको अवस्था: गाउँपालिकाले बहालका साथै भवन तथा घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, सेड, कारखाना, जग्गा वा पोखरी बापत पाउने वहाल रकमको २ देखि १० प्रतिशत सम्मका दरले कर असुल गर्न सक्दछ। यस्तो बहालकर संघ संस्था, कार्यालय, उद्योगको लागि १०%, अन्य व्यवसायको लागि ७%, आवास प्रयोजनको लागि ३% र कृषि प्रयोजनको लागि २% कर तोक्न सक्दछ। गाउँपालिकाको प्राय जसो धेरै क्षेत्र ग्रामीण क्षेत्रमा पर्ने भएतापनि गाउँपालिकाको बजार क्षेत्रमा सरकारी कार्यालय, बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहर, व्यवसायिक भवनहरु, उद्योगहरु तथा अन्य सङ्घसंस्थाहरु भाडामा बस्दै आएको हुनाले संस्थागत रुपमा बहालमा दिइएका घरहरुबाट मात्र यो कर सङ्कलन गर्न सकिने देखिन्छ। यस शिर्षक अन्तर्गत गत आ.व. २०७७/७८ मा रु. ४१२,८०६.६७ सङ्कलन भएको छ।

सम्भाव्यता: यस गाउँपालिकाको केन्द्र लगायत अन्य बजार क्षेत्रमा केही घर तथा जग्गाहरु बहालमा रहेका छन्। यहाँ भित्र करिब ५०० जति पक्की घरहरु रहेको अनुमान छ। छलफलका क्रममा प्राप्त जानकारी अनुसार गाउँपालिका क्षेत्रमा करिब ५०० जनाले विभिन्न प्रयोजनका लागि घरजग्गा वहालमा दिएको अनुमान छ। संस्थागत बाहेकका अन्य भाडामा दिने प्रायः घरधनीले हालसम्म यस्तोकर बुझाउने नगरेकाले उनीहरुका लागि यो कर नयाँ हुन्छ। यस अवस्थामा गाउँपालिकाले करको प्रगतिशिल (बहाल रकमको १० र ५ प्रतिशतका) दर निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुन्छ।

तालिका १०: घरजग्गा बहाल करको संभाव्यता

क्र.सं.	प्रयोजनका आधारमा बहाल लिने करदाता	बहालमा भएको घर संख्या	औसत मासिक भाडा रकम	जम्मा वार्षिक भाडा असुली	प्रस्तावित घरको दर	बहाल कर
		क	ख	ग	घ	ङ
१	संस्थागत व्यवसायीक फर्म, वित्तिय तथा सार्वजनिक संस्थाहरु (औसत मासिक रु. १०००० भाडा आर्जन गर्ने)	५०	१००००	६००,०००	१०	६००,०००
२	उल्लेखित बाहेक व्यवसायीक तथा घरयासी प्रयोजनले बहालमा	४५०	२५००	१३,५००,०००	५	६७५,०००

	लगाउने (औसत मासिक रु. २५०० भाडा आर्जन गर्ने)					
	जम्मा	**५००**		**१४,१००,०००**		**१,२७५,०००**

सुधारका पक्षहरू:

- वहालमा भएका घरजग्गाको लगत संकलन गरी अद्यावधिक गर्ने र सम्पत्ति करसँग आवद्ध गर्ने।
- घर तथा जग्गा धनि र वहालवालाहरू बिचको वहाल सम्झौता अनिवार्य गर्ने।
- घरजग्गा वहाल रकम मूल्यांकन गर्न संरचनाको प्रकार र स्थानको आधारमा प्रति वर्गफिटका दरले वहाल मूल्य निर्धारण गर्ने र सो वमोजिम वहाल रकम निर्धारण गरी कर संकलन गर्ने।
- घरजग्गा वहाल कर संकलन कार्यविधि तर्जुमा गर्ने।
- यस गाउँपालिकामा घर बहाल कर र व्यवसाय कर प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन नभएको हुँदा आगामी दिनहरुमा राजस्व सुधार कार्ययोजनालाई क्रमिक रुपमा कार्यान्वयन गर्दै घर बहाल कर र व्यवसाय करलाई कार्यान्वयन गर्दैजानु पर्ने देखिन्छ।

घ. व्यवसाय कर

हालको अवस्था: गाउँपालिकाले आर्थिक ऐनमा व्यवसायहरूलाई वस्तु तथा सेवाका आधारमा विभाजन गरी व्यवस्था मिति २०७८।०३।१० मा जारी गरेको छ। यस शिर्षकमा गाउँपालिकाले कुनै आय गरेको देखिन्न। यसको प्रमुख कारण करमुक्त गाउँपालिकाको नीति लिएको तथा करको दायरामा नल्याइएकोले गर्दा हो।

सम्भाव्यता: गाउँपालिकामा हाल संचालित व्यवसाय सम्बन्धी अद्यावधिक तथ्यांक देखिदैन। अनौपचारिक छलफलको क्रममा यस गाउँपलिकामा करिब १२०० वटा विभिन्न किसिमका व्यवसायहरु संचालनमा रहेको अनुमान छ। सोही आधारमा विश्लेषण गरि व्यवसाय करको देहायअनुसार सम्भाव्यता यकिन गरिएको छः

तालिका ११: व्यवसाय करको संभाव्यता

क्र.स.	व्यवसायको विवरण	संख्या	करको औषत दर	संभावित आय
१	साना उद्योग (राईस मिल सहित)	४०	२०००	८०,०००
२	व्यवसायिक कृषि फर्म	२५	२०००	५०,०००
३	वर्गका निर्माण व्यवसायी	२०	५०००	१००,०००
४	संस्थागत शैक्षिक संस्थाहरु	१०	४५००	४५,०००
५	बस्ने व्यवस्था सहितका होटल	१०	४०००	४०,०००
६	फार्मेसी तथा भेटेरेनरी	२२	३०००	६६,०००
७	वित्तिय संस्था तथा सहकारी	३०	५०००	१५०,०००
८	थोक, खुद्रा तथा अन्य ब्यापार	१०४३	२०००	२,०८६,०००
	जम्मा	**१२००**		**२,६१७,०००**

सुधारका पक्षहरु: गाउँपालिकाको व्यवसाय कर सङ्कलन सुधार ल्याउनका लागि निम्न कार्यहरु गर्न आवश्यक देखिन्छ।

- गाउँका सबै व्यवसायीलाई व्यवसाय दर्ताको आह्वान गर्ने तथा ब्यवसाय दर्ताका लागि घुम्ती शिविरलाई हरेक वर्ष निरन्तरता दिने।
- एकै प्रकारको व्यवसायलाई व्यवसायमा भएको लगानी तथा कारोवारको आधारमा ठूला, मझौला र साना (क, ख, ग) वर्गमा वर्गीकरण गरी करको दरमा परिमार्जन गर्ने।
- ब्यवसायीहरुमा कर तिर्न प्रोत्साहित गर्ने खालका कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने।
- कर शिक्षा कार्यक्रम संचालन गर्ने।
- बढी कर तिर्ने व्यवसायीहरुलाई पुरस्कृत गरी प्रोत्साहन गर्ने।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा व्यवसाय गर्नको लागि गाउँ कार्यपालिकावाट व्यवसाय संचालन इजाजत लिनुपर्ने व्यवस्था अनिवार्य गर्ने।
- व्यवसाय कर संकलन टोली गठन गरी वर्षमा १ पटक व्यवसाय कर संकलन अभियान संचालन गर्ने।
- विभिन्न पेशाकर्मीहरु (जस्तै कानून ब्यवसायी, अडिटर, डक्टर, इन्जिनियर) लाई ब्यवसाय करको दायरामा ल्याउन अभियान संचालन गर्ने।

ङ. विज्ञापन कर

हालको अवस्था: विद्यमान कानुनी व्यवस्था अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रका सडक, चोक, सार्वजनिक स्थलमा विज्ञापन, प्रचार-प्रसार आदिका लागि राख्न दिने सामाग्रीमा विज्ञापन कर लगाउन सक्नेछ। सङ्घीय कानुन अनुसार यो प्रदेश सरकारसँग बाँडफाँड हुने कर हो। यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र हुने विज्ञापनमा कर लगाई असूल उपर गरिने र यसरी कर सङ्कलन गर्दा अन्तर सरकारी वित्त ऐन, २०७४ बमोजिम स्थानीय तहको विभाज्य कोष मार्फत गाउँपालिका सञ्चित कोषमा राजस्व बाडँफाड गर्नुपर्ने उल्लेख गरिएको छ। मिति २०७८।०३।१० गते आर्थिक ऐन जारी गरको भएतापनि यस गाउँपालिकाले यस शिर्षकमा कुनै कर संकलन गरेको छैन।

सम्भाव्यता: गाउँपालिकाले बजार क्षेत्र तथा अन्य स्थानमा डिजिटल बोर्ड, साईनवोर्ड वा टुल व्यानर राखी विज्ञापन गर्ने तथा गाउँमा विद्यमान होर्डिङ बोर्डहरुबाट वार्षिक तोकिएको दरको आधारमा कर उठाएमा विज्ञापन करबाट कुल करीब रु २० लाख सम्म राजस्व सङ्कलन हुन सक्ने देखिन्छ।

सुधारका पक्षहरु:

- विज्ञापनका सामग्री तथा प्रयोग भएका स्थानका सन्दर्भमा यथार्थ तथ्याङ्क सङ्कलन गरी उनीहरुलाई करको दायरामा ल्याउने।
- आफ्नो व्यवसायको पहिचानको लागि व्यवसाय स्थलमा साईनबोर्ड, वाल पेन्ट लगायतका विज्ञापन दर निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्ने।
- सङ्कलित विवरण अनुसार विज्ञापन करको दर पूनरावलोकन गर्ने।
- न्यूनतम सङ्कलन हुन सक्ने रकम यकिन गरि ठेक्का अङ्क निर्धारण गर्ने।
- सम्भाव्य स्थानहरुमा विज्ञापन प्रवर्द्धनको वातावरण तयार गर्ने।

च. जडिवुटी, कवाडी कर

हालको अवस्था: गाउँपालिकाका बजार क्षेत्रबाट कवाडी संकलन गरी बेचविखन गर्ने व्यवसायहरू संचालनमा रहेका छन् तर अन्य मरेका जीवजन्तु तथा जडिवुटी संकलन तथा बिक्रीका सन्दर्भमा भने तथ्यांक तथा सूचनाको अभाव देखिन्छ । मिति २०७८।०३।१० मा आर्थिक ऐनमा यो कर संकलनको प्रावधान गरेको भएता पनि कर निर्देशिकाको अनुसूचीमा भने काठको बिक्री तथा केही जडिबुटीमा लगाउने करका दरहरू उल्लेख गरेको छ तर कवाडी सम्बन्धी दरहरु उल्लेख भएको छैन

सम्भाव्यता: गाउँपालिकाको जडिवुटी, कवाडी एकीन तथ्याङ्क उपलब्ध नभएपनि भर्खरैबाट शुरु गरिएको यस किसिमको कर बापत समेत राजस्व सङ्कलन हुन सक्ने सम्भावना रहेको छ। गाउँपालिकामा जडिवुटीको विक्रीबाट जडिवुटी, कवाडी र जीवजन्तुबाट कुल कर करीब रु २ लाख सम्म राजस्व सङ्कलन हुने देखिन्छ।

सुधारका पक्षहरु: गाउँपालिकाको जडिवुटी, कवाडी, जीवजन्तु कर सङ्कलन सुधार ल्याउनका लागि निम्न कार्यहरु गर्न आवश्यक देखिन्छ।

- जडिवुटी, कवाडी, जीवजन्तु करसँग सम्वन्धित व्यवसायीहरुको दर्ता र अभिलेखीकरण गर्ने।
- कवाडी वस्तुहरुको व्यवसायिक कारोवार गर्नेलाई इजाजत प्रदान गरी वार्षिक ठेक्का वन्दोवस्त गरी कर संकलन गर्ने।
- जडिबुटी, कवाडी तथा जीवजन्तुको व्यावसायिक रुपमा कारोवार गर्नेलाई इजाजत प्रदान गरी कारोवारको आधारमा कर संकलन गर्ने।
- कवाडी माल र प्रचलित कानूनले निषेध गरिएको जीवजन्तु बाहेकका अन्य मृत वा मारिएका जीवजन्तुको हाड, सिङ, प्वाँख, छाला, आदिको विक्री वापत कर निर्धारण गरि गाउँपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न राजस्व सङ्कलन गर्ने।

३.३.२ गैर कर राजस्व

क. बहाल विटौरी शुल्क

हालको अवस्था : गाउँपालिकाले आफुले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाटबजार, पसल लगायत सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग गरेबापत बहाल विटौरी शुल्क लगाउन पाउने व्यवस्था आर्थिक ऐनमा उल्लेख गरेको छ । यस गाउँपालिकालेआफ्नोक्षेत्राधिकारभित्र रहेका ऐलानी तथा पर्ति जग्गाहरू तथा ती जग्गामा बनेका संरचनाहरुमा बहाल विटौरी शुल्क लगाउन सकिने प्रावधान सहित शुल्कको दरहरु आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरेको छ। यस गाउँपालिकाले यस शिर्षक अन्तरगत आ.व. २०७७।७८ मा रु ६९,९०० राजस्व संकलन गरेको देखिन्छ।

सम्भाव्यता: यस गाउँपालिकाको क्षेत्रमा हाट बजारहरु पहिचान गरि सार्वजनिक स्थानमा टहरा निर्माण लगायतका आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गरी व्यवस्थित गर्न सकिन्छ। बहाल विटौरी शुल्क संकलन सम्बन्धी हालको अवस्था र शुल्क संकलनमा गाउँपालिकाको प्रयास हेर्दा आगामी दिनमा यो शीर्षक बापत वार्षिक रुपमा २ लाख आय संकलन हुने सम्भावना देखिन्छ।

सुधारका पक्षहरु:
गाउँपालिकाको वहाल विटौरी शुल्कमा सुधार ल्याउनको लागि देहाय बमोजिम सुझाबहरु प्रस्ताव गरिएको छ;

- गाउँपालिकाभित्र भएका सार्वजनिक वा सडक अधिकार क्षेत्र भित्रका जमिनको विवरण संकलन गर्ने।
- संकलित विवरणका आधारमा पसल, टहरा र छाप्राहरूको वर्गीकरण गरी वहाल विटौरी शुल्क संकलन गर्ने।
- ऐलानी वा पर्ति जग्गामा वनेका संरचनाहरूको अभिलेख राखी वहाल विटौरी शुल्कको अभिलेख राख्ने।
- बहाल बिटौरी शुल्कको दर समयानुकुल परिमार्जन गदै जाने

ख. नक्सा पास दस्तुर

हालको अवस्था: गाउँपालिकाले गाउँपालिका क्षेत्र भित्रका संरचना निर्माणको नक्सापास र अभिलेखिकरणको गरी नक्सा पास गरेर मात्र निर्माण संरचनाहरु बनाउन स्वीकृती दिन सक्दछ। तर यस गाउँपालिकामा नक्सा पास गरेर निर्माण संरचना बनाउने गरिएको छैन, जसको कारण कुनै राजस्व संकलन भएको देखिन्न।

सम्भाव्यता: : गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन संसोधन गरी आवासीय भवनहरुलाई क, ख र ग वर्गमा क्रमश प्रति वर्ग फिट रु १०, रु ७ र रु ६ तथा घ वर्गको हकमा आवासीय बजार क्षेत्र र आवासीय ग्रामीण क्षेत्रमा प्रति वर्ग फिट रु ३, र रु २ शुल्क निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्न सक्छ। व्यापारिक तथा औद्योगिक भवनको हकमा क, ख, ग वर्गमा क्रमश प्रति वर्ग फिट रु १३, रु ९ र रु ८ कायम गर्न सक्छ भने घ वर्गमा बजार क्षेत्र र ग्रामीण क्षेत्रमा रु ४ र रु ३ निर्धारण गर्न सक्छ। त्यसैगरी संस्थागत भवनमा क, ख, ग वर्गमा क्रमश प्रति वर्ग फिट रु १३, रु ८ र रु ७ तथा घ वर्गमा बजार क्षेत्र र ग्रामीण क्षेत्रमा रु ८ र रु ६ कायम गर्न सक्छ। अभिलेखिकरणको लागि क वर्गका आवासीय, व्यापारिक तथा औद्योगिक र संस्थागत भवनका लागि प्रति वर्ग फिट क्रमश रु ८, रु ८ र रु ६, ख वर्गका आवासीय, व्यापारिक तथा औद्योगिक र संस्थागत भवनका लागि प्रति वर्ग फिट क्रमश रु ८, रु ८ र रु ७, ग वर्गका आवासीय, व्यापारिक तथा औद्योगिक र संस्थागत भवनका लागि प्रति वर्ग फिट क्रमश रु ६, रु ७ र रु ५ एवम् घ वर्गका आवासीय, व्यापारिक तथा औद्योगिक र संस्थागत भवनका लागि प्रति वर्ग फिट क्रमश रु ३, रु ४ र रु ५ निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्न सक्छ। यसरी करको दर निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्न सकेमा यस गाउँपलिकाले यस शिर्षक अन्तर्गत वार्षिक राजस्व संकलन गर्न सक्छ।

सुधारका पक्षहरु: नक्सापास प्रकृयाले आयआर्जन मात्र नभई भवन निर्माण प्रकृयालाई नियमन समेत गर्ने भएकोले यसलाई प्रभावकारी बनाउने तर्फ पहल गर्न जरुरी देखिन्छ।

- मापदण्ड तथा कार्यविधिहरू अनुसार घरको नक्सापास प्रकृयालाई प्रभावकारी बनाई नक्शापासलाई कडाईका साथ कार्यान्वयन गर्ने।
- घरको बनोट तथा किसिमका आधारमा दस्तुरको दर समयानुकुल परिमार्जन गर्ने।
- घर अभिलेखीकरणका लागि सार्वजनिक सूचना जारी गरि बैङ्क तथा वित्तिय संस्थाहरुसँग समन्वय गर्ने।
- गाउँपालिका हुनु भन्दा पहिले निर्माण भएका घरहरुको अभिलेखीकरण गरि नक्सापास गर्न अभिप्रेरित गर्ने।
- घरको तल्ला, बनोट तथा किसिमका आधारमा दस्तुरको दर समयानुकुल परिमार्जन गर्ने।

- घर नक्शा पास एवं रजिष्ट्रेशन दस्तुर सम्बन्धि दफा गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा थप गर्ने सो वमोजिम छुटै अनुसूची तयार गरी नक्शा पासको दस्तुर आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।
- नक्सापासको लागि मापदण्ड तथा कार्यविधिहरू अनुसार भवन निर्माण भए वा नभएको निरन्तर अनुगमन गर्ने ।

ग. व्यवसाय दर्ता शुल्क

हालको अवस्था : गाउँपालिकाले एफ.एम. रेडियो सञ्चालन, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधी पसल, प्लटिङ, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा तथा स्लेट जस्ता वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग आदि कार्य गर्नको अनुमति दिनको लागि दर्ता शुल्क सङ्कलन गर्न सक्छन् । गाउँपालिकाले व्यवसायको प्रकृया हेरी विभिन्न वर्गहरुमा विभाजन गरी दर्ता तथा अनुमति दस्तुर निर्धारण गरिएको छ । आ.ब. २०७७।७८ मा गाउँपालिकाले रु ७२,७००दस्तुर संकलन गरेको थियो ।

सम्भाव्यता: गाउँपालिका क्षेत्रमा सञ्चालनमा रहेका स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, 'घ' वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, सहकारी, विद्यालय आदि अनुमति प्रमाणपत्र दिई नियमित गर्नुपर्ने तथा सञ्चालनमा आउन चाहनेलाई इजाजत दिन सकिन्छ । गाउँपालिका क्षेत्रमा संचालनमा रहेका स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, सहकारी, विद्यालय आदि अनुमति प्रमाणपत्र दिई नियमित गर्नुपर्ने तथा नयाँ संचालनमा आउन चाहनेलाई इजाजत दिन सकिन्छ । हाल करिव १२०० वटा उल्लेखित व्यवसायिक फर्महरु सञ्चालनमा रहेको अनुमान गरिएको छ । त्यस्ता संस्थाहरूलाई दर्ता, अनुमति र नवीकरण गर्दा औसत दस्तुर रु. ३,००० लिइएको खण्डमा प्रति वर्ष रु. ३,६००,००० आय हुने सम्भावना देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरु:

- व्यवसाय दर्ता तथा अनुमतिका लागि निर्देशिका तयार गर्ने ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा सञ्चालन भइरहेका र नयाँ व्यवसाय शुरु गर्न चाहनेलाई अनिवार्य व्यवसाय दर्ता, इजाजत तथा नविकरण गर्न जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- दर्ता तथा अनुमति दस्तुरको दर आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गर्ने ।

घ. मनोरञ्जन कर

हालको अवस्था: विद्यमान कानुनी व्यवस्था अनुसार गाउँपालिकाले गाउँपालिका क्षेत्रभित्र हुने मनोरञ्जन व्यवसाय सेवामा मनोरञ्जन कर लगाउन र असुल गर्न सक्नेछ व्यवसथा अनुसार यस गाउँपालिकाले मिति २०७८।०३।१० गते आर्थिक ऐन जारि गरको भएतापनि यहाँ यस किमिमको कर असुली भएको देखिन्न ।

सम्भाव्यता: गाउँपालिकाले साँस्कृतिक प्रदर्शन हल, नाच घर, दोहोरी सङ्गीत तथा अन्य मनोरञ्जन सामग्री प्रदर्शनीमा प्रवेश शुल्क ५ प्रतिशत, ऐतिहासिक स्थल, पुरातात्विक स्थल एवम् धार्मिक महत्वका स्थलमा

पर्यटकहरुबाट प्रवेश शुल्क ५ प्रतिशत तथा जादु, सर्कस, चटक र मेला आयोजना स्थलमा मनोरञ्जन कर बापत प्रति दिन रु ३०० कर गरी मनोरञ्जन करबाट कुल कर करीब रु ५०,००० राजस्व सङ्कलन हुने देखिन्छ।

सुधारका पक्षहरु:

- साँस्कृतिक प्रदर्शन हल, नाच घर, दोहोरी सङ्गीत तथा अन्य मनोरञ्जन सामाग्री प्रदर्शनी, ऐतिहासिक स्थल, पुरातात्विक स्थल एवम् धार्मिक महत्वका स्थल प्रवेश शुल्क लिएका स्थलहरु सन्दर्भमा यथार्थ तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने।
- सम्भाव्य स्थानहरुमा शुल्क सङ्कलनको वातावरण तयार गर्ने।
- सङ्कलित विवरण अनुसार मनोरञ्जन करको दर पूनरावलोकन गर्ने।

ङ. सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर

हालको अवस्था : गाउँपालिकाले विभिन्न किसिमका सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर दर आर्थिक ऐन मार्फत निर्धारण गरी सङ्कलन गर्दै आएको भएतापनि यस किमिसको आय स्पष्ट छुट्टिएको देखिन्न । गाउँपालिकाको आम्दानी विवरणमा दहत्तर बहत्तर तथा अन्य आय शिर्षकमा यसलाई समावेश गरिएको कारणले यस किसिमको आय नदेखिएको हुन सक्छ।

सम्भाव्यता: गाउँपालिकाको कार्यालय तथा ७ वटै वडा कार्यालयहरूवाट वार्षिक रुपमा करिव १०,५०० वटा विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित हुने अनुमान गरिएको छ। वर्तमान दर अनुसार प्रति सिफारिश वा प्रमाणित औषत रु २०० भएमा वार्षिक सिफारिश तथा प्रमाणित बापत रु २,१००,००० आय संकलन हुने सम्भावना रहेको देखिन्छ।

सुधारका पक्षहरु:

- सिफारिश वा प्रमाणित गर्न पूर्व दस्तुर तिरे नतिरेको एकीन गर्ने।
- दस्तुर नबुझाएसम्म सम्बन्धित अधिकारीले सिफारिस वा प्रमाणित नगर्ने।
- वडाबाट सङ्कलित दस्तुरहरु शिर्षक सहितको विवरण तयार गर्ने।
- विभिन्न किसिमका सिफारिस तथा दस्तुरको वर्गिकरण अनुसार दर पुनरावलोकन गरि आवश्कता अनुसार परिमार्जन गर्ने।

च. सेवा शुल्क

हालको अवस्था : गाउँपालिकाले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार र उपलब्ध गराइएका सेवामा सेवाग्राहीहरुबाट शुल्क लगाउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ। सरसफाई शुल्क, विद्युत जडान सिफारिस, धारा जडान सिफारिस, घर जग्गा नामसारी सिफारिस, मोही लगत कट्टा सिफारिस, सर्जमिन सिफारिस दस्तुर, नेपाल सरकारको नाममा बाटो कायम सिफारिस, जग्गा मुल्याङ्कन प्रमाणित, घर बाटो प्रमाणित, चार किल्ला प्रमाणित, आदिको शुल्क लिन सक्ने व्यवसथा छ। यस शिर्षक अन्तर्गत पनि गाउँपालिकाले कुनै आम्दानी संकलन गरेको दखिन्न। यसको मुख्य कारण अन्य शिर्षकमा समावेश गरिएकोले हुन सक्छ।

सम्भाव्यता: आगामी आर्थिक वर्षमा उपरोक्त शिर्षकबाट सहज ढङ्गले रकम प्राप्त गर्न सकिन्छ । हाटबजार, पार्किङ्ग, फोहोरमैला व्यवस्थापन, सडक वत्ती, शौचालय, पार्क, पर्यटकीय स्थल, बसपार्क, आदि लगायतबाट सेवा शुल्क उठाउन सक्ने भएकोले वार्षिक रुमपा ५००० सिफारिस मात्र भएमा पनि प्रति सिपारिस २०० का दरले हिसाव गर्दा वार्षिक रु १० लाख सङ्कलन हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरु:

- सिफारिश वा प्रमाणित गर्न पूर्व दस्तुर तिरे नतिरेको एकीन गर्ने ।
- दस्तुर नबुझाएसम्म सम्बन्धित अधिकारीले सिफारिस वा प्रमाणित नगर्ने ।
- वडाबाट सङ्कलित दस्तुरहरु शिर्षक सहितको विवरण तयार गर्ने ।
- विभिन्न किसिमका सिफारिस तथा दस्तुरको वर्गिकरण अनुसार दर पुनरावलोकन गरि आवश्कता अनुसार परिमार्जन गर्ने ।

छ. सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय

हालको अवस्था : गाउँपालिकाले आफ्नो स्वामित्वमा रहेका भौतिक सम्पत्तिहरु बहालमा लगाई शुल्क उठाउन न सक्ने व्यवस्था छ । गाउँपालिकाले आफ्नो सम्पत्ति जस्तेः डोजर भाडामा लगाउने गरेको पनि देखिन्छ । यस शिर्षकमा आ.व. २०७७।७८ मा यस गाउँपालिकाले रु १,५८०,४०० आम्दानी गरेको देखिन्छ ।

सम्भाव्यता: गाउँपालिकाको स्वामित्वमा भएका सम्पत्तिहरूका बहाल परिचालन सम्बन्धमा ब्याक हो लोडर भाडा, गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयको हल भाडा, प्रोजेक्टर भाडा, राजपत्र, पुस्तक, नक्शा, टेण्डर फाराम, आदिको विक्रीबाट यस शिर्षक अन्तर्गत प्राप्त आय बापत समेत गाउँपालिकाले कम्तिमा पनि रु ३,५०,००० सङ्कलन हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरु:

- गाउँपालिकाको स्वामित्वमा भएका र बहालमा लगाउन सकिने सम्पत्तिहरूको विवरण यकिन गरि सबै सम्पत्तिको बहाल रकमको दर आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।
- गाउँपालिकाको सम्पत्ति बहालमा लगाउने सम्बन्धमा कार्यविधि तर्जुमा गरि कार्यान्वयमा ल्याउने ।
- कार्यविधिमा उल्लेखित शर्तहरू पालाना भए नभएको आवधिक रुपमा अनुगमन गर्ने ।

३.४ गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्व परिचालनको अग्रणी स्रोत

कुनैपनि स्थानीय निकायको वित्तीय व्यवस्थापनमा आन्तरिक राजस्व परिचालनको महत्चूर्ण योगदान रहेको हुन्छ । गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्व परिचालनको लागि महत्वपूर्ण स्रोतहरु एक वा एक भन्दा बढी पनि रहेका हुन सक्छन् । सुनकोशी गाउँपालिकाको वस्तुगत स्थिति अध्ययन, उपलब्ध तथ्यांक विश्लेषण तथा प्रत्यक्ष रुपमा स्थलगत अवलोकन र स्थानीय पदाधिकारी, स्थानीयबासीहरुसँग अन्तर्क्रिया गर्दा यस गाउँपालिकाको अन्तरिक

आय स्रोत निकै कम रहेको देखिएको छ । स्थानीय नव निर्वाचित प्रतिनिधिहरुसँग छलफल गर्दा यहाँ विगतका वर्षहरुमा आन्तरिक राजस्व कम हुनुको प्रमुख कारण गाउँपालिकाले हालसम्म अख्तियारी गरेको राजस्व नीति नै हो। तथापि आगामी दिनहरुमा राजस्व संकलनलाई कार्यान्वयन गर्दै जाने र आर्थिक विनियोजन सम्बन्धी नियमावली अनुसार करको दायरामा ल्याउने नीति कार्यान्वयन गर्दै जाने प्रतिबद्धता समेत जाहेर भएको हुँदा भूमिकर, बहालकर, व्यवसायिक कर यहाँको अग्रणी आम्दानीको स्रोत हुने देखिन्छ । यसका साथै, यस गाउँपालिकाले पर्यटन जन्य राजस्वबाट समेत आम्दानी बढाउने संभावना देखिएको छ ।

परिच्छेद ४. आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता तथा सङ्कलनको अवस्था

गाउँपालिकाले आन्तरिक आयको कुनै नीति नलिएको र यस गाउँपालिकालाई '***नेपालकै पहिलो करमुक्त गाउँपालिका***' को नारा दिई संघीय सरकार, प्रदेश सरकार तथा राजस्व बाँडफाँडबाट हुन आउने आयको आधारमा विकास निर्माण र प्रशासन संचालन गर्दै आएको छ। तर पछिल्लो आर्थिक वर्ष २०७९।८० देखि भने गाउँपालिकाले आन्तरिक आय असुलीको नीति लिएको हुँदा आगामी दिनहरुमा यस राजस्व सुधार कार्य योजनाले प्रस्ताव गरे बमोजिमको राजस्व नीति कार्यान्वयन गर्दै जाने देखिन्छ। यस अर्थमा गाउँपालिकाको यस राजस्व सुधार कार्य योजना राजस्व संकलनको लागि निर्देशक दस्तावेज समेत हुने देखिन्छ।

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति

गाउँपालिकाको प्रभावकारी राजस्व परिचालनका लागि कार्यपालिका बैठकले नेपालको संविधान र प्रचलित कानुनले गाउँपालिकामा राजस्व सुधारको लागि राजस्व परामर्श समिति गठन गरी जिम्मेवारी तोकेर कार्य अगाडि बढाउन सक्ने व्यवस्था गरेको भएतापनि यस गाउँपालिकाले कुनै समिति गठन गरेको छैन। गाउँपालिकाले स्थानीय तहको आर्थिक ऐन मिति २०७८।०३।१० मा जारी गरेको भएता पनि सो मुताविक करको दायरामा सबै नागरिकहरु आइसकेको स्थिति छैन। जारी भएको आर्थिक तथा विनियोजना ऐन (अनुसूची ५) मा राखिएको छ।

४.२ आय सङ्कलनको संस्थागत क्षमता

यस गाउँपालिकामा राजस्व सम्वन्धी कार्यको लागि संस्थागत विकासको कुनै संरचना, योजना तथा जिम्मेवारी समेत किटान गरेको छैन।

४.३ गाउँपालिकाको आय स्थिति

यस गाउँपालिकाको आन्तरिक आय ज्यादै न्यून रहेको छ। गाउँपालिकाले करमुक्त गाउँपालिकाको रुपमा घोषणा गरेको हुँदा करको दर र दायराहरु निर्धारित भै कार्यान्वयन भएको छैन। यसले गर्दा केही स्वइच्छुक करदाता बाहेक सबै नागरिकलाई करको दायरामा ल्याइएको छैन। त्यसैले गर्ददा गाउँपालिकाको आन्तरिक आय निकै न्यून रहेको स्थिति छ। गाउँपालिकाको आन्तरिक आयको हिस्सा आ.व. २०७६।७७ मा केवल २.२७ प्रतिशत रहेको थियो भने आ.व. २०७७।७८मा पनि केवल २.९० प्रतिशत रहेको छ। यस गाउँपालिकाको आय स्थिति देहाय बमोजिम रहेको छ;

तालिका १२: गाउँपालिकाको आय सङ्कलनको अवस्था (रु मा)

सि.नं.	आयको शिर्षक	२०७६/७७ को यथार्थ आय	२०७७/७८ को यथार्थ आय
१	बैंक मौज्दात	१४५४७७८.४७	५१३८५२०५.९६
२	धरौटी	७०९५३६	-
३	कर्माचारी कल्याण कोष	१४०००००	-
४	संघीय समानीकरण अनुदान	१०८८०००००	१११००००००
५	संघीय शशर्त अनुदान	१८५७४१०००	२१९८५१५४०

६	प्रदेश समानिकरण अनुदान	९९३८०००	९९३००००
७	प्रदेश शशर्त अनुदान	११७०४०००	१५५०९०००
८	प्रदेश समपुरक अनुदान	-	३०००००००
९	प्रदेश पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	४४४००००	-
१०	स्थानीय पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	९७००००	-
११	गरिवसँग विश्वेश्वर कार्यक्रम	३७००००	-
१२	सामाजिक संरक्षण कार्यक्रम	६४९३९०००	-
१३	पञ्जिकरण पुँजिगत	१८४०००	-
१४	पञ्जिकरण चालु	४९९०६०	-
१५	संघीय राजस्व बाँडफाड	३६४२०८४९.९	४७७१६५०१.२१
१६	प्रदेश सवारी कर	१३६३७२४९.३९	१७४६८१५४.७२
१७	रोयल्टी	२४२०२६०	२४७१९१५.८३
१८	IT तलब	२७९९३०	४४१८८०
१९	कोरोना रोकथाम	१०१००००	१५०००००
२०	जिसस	१६८०००००	१०४४७४०
२१	सडक बोर्डबाट प्राप्त	-	१५०००००
२२	आन्तरिक आय	१००९९८३	-
२३	अन्य आय	२५८६२५१.७६	२१२६२४.३३
२४	मालपोत कार्यालय	४७३३०७	५८९९१५
२५	कन्टिन्जेन्सी	५६८७२८	१८४३१८३.७५
२६	डोजर भाडा	८८५६००	१५८०४००
२७	दहत्तर बहत्तर	१५०००००	४३२८८४८.१३
२८	घरबहाल कर	३७४१९९	४१२८०६.६७
२९	टेलिकमबाट प्राप्त	७९२००	६९९००
३०	SCBN बाट	४५००००	-
३१	गत आ.व. को पे.फ. बाट प्राप्त	-	१५००००
३२	सा.सू. भत्ता फिर्ता बापद	-	५३७४०१
३३	फिर्ता गर्नुपर्ने शिक्षकको तलब	-	१०११२२
३४	टेन्डर फाराम बिक्री	-	९००००
३५	परीक्षा शुल्क	-	४७९००
३६	व्यवसाय दर्ता	-	७२७००
३७	व्यवसाय नविकरण	-	२७२७५
३८	ठेक्का फर्म नविकरण	-	२२८२५०
३९	भूमिकर	-	१३६३७४
४०	बैंक स्टेटमेन्टबाट विविध आय	५०१८२८०	१४९९९९
	कूल जम्मा	**४८७७५६२२०.८२**	**५२०२९७६४६.६०**

तालिका १३:गाउँपालिकाको कुल आयमा योगदान (रुमा)

आय शिर्षक	**२०७६/७७ को यथार्थ आय**		**२०७७/७८ को यथार्थ आय**	
	रकम	**प्रतिशत**	**रकम**	**प्रतिशत**
आन्तरिक आय	९७९०१७५.८८	२.२७	१२९४५५४९.०६	२.९०

राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त आय	३६४२०८४९.९	८.४३	४७७१६५०१.२१	१०.६८
बाह्य अनुदान	३८६००२०००	८९.३१	३८६२९०४५०	८६.४३

४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरु

करमुक्त गाउँपलिकाको रुपमा विकास गर्ने नीति लिई यस गाउँपालिकाले हालसम्म स्थानीय कर निर्धारण तथा कार्यान्वयन गरेको छैन । मिति २०७८।०३।१० गते यस गाउँपालिकाले स्थानीय तहको आर्थिक ऐन तयार गरी कार्यान्वयनको लागि प्रयास गरेको देखिन्छ । यदि सो नियमावलीलाई सफल कार्यान्वयन गर्दै गाउँपालिकाको आन्तरिक आय सुधार गर्ने हो भने गाउँपालिकाको स्थानीय आन्तरिक आय परिचालनमा नयाँ व्यवस्था अनुसारको क्षमता विकास गर्न आवश्यक देखिन्छ । आन्तरिक आय परिचालनमा देखिएका सवालहरुलाई सम्वोधन गर्न निम्न कार्यहरु गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

४.४.१ राजस्व प्रशासनका लागि उपयुक्त संगठन निर्माण

राजस्व परिचालन क्षमता सुधार तथा राजस्वको स्रोत र आधारहरु वृद्धि गर्न गाउँपालिकामा राजस्व तथा आर्थिक प्रशासन इकाईका कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु पहिलो कार्यको रुपमा देखिन्छ । गाउँपालिकाको नयाँ क्षेत्र तथा परिवर्तित राजस्व अधिकारको आधारमा गाउँपालिकाले भौतिक सुविधा, उपयुक्त मानव संसाधन व्यवस्था, क्षमता विकास तालिम, कार्यविधि, सूचना तथा अभिलेख प्रणालीको आवश्यकता देखिन्छ । त्यसका अतिरिक्त वडाहरुबाट समेत तोकिएका शिर्षकहरुमा आय सङ्कलन गर्न क्षमता विकास गरी आवश्यक स्रोत तथा साधन उपलब्ध गराउन आवश्यक रहेको देखिन्छ ।

४.४.२ आर्थिक ऐनमा सुधार

गाउँपालिकाले आर्थिक ऐन तर्जुमा गरी स्वीकृत गरेको छ तर सो ऐनलाई अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ वमोजिम सुधार गरी व्यवहारिक तथा वस्तुपरक बनाउनुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन, २०७८ मा निर्धारण गरिएको कर तथा गैर करहरुको दर वैज्ञानिक तवरले निर्धारण गर्नुका साथै खानी रोयल्टी लगायत हाल सङ्कलन भईरहेको राजस्वका शिर्षक छुटेको देखिन्छ । यस्तै, परिवर्तित व्यवस्था अनुसार सबै जग्गा जमीनमा सम्पत्ति कर लगाउन नपाइने भएकाले सम्पत्ति कर लगाउन आर्थिक ऐनलाई सोही अनुसार परिमार्जन गर्नुपर्नेछ । गाउँपालिकाको धेरै क्षेत्रहरु ग्रामिण भेगमा पर्दछन् । त्यसैले गाँउ, बजार तथा रणनीतिक सडक आसपासको क्षेत्रमा जमीनको मूल्य र उपयोगितामा व्यापक अन्तर हुने भएकोले जमीनको उत्पादन, उपयोगिता र सडक पहुँचको आधारमा कर लिने प्रणालीको विकास हुन सकेमा यसले कर पनि बढी सङ्कलन हुने र बढी वैज्ञानिक समेत हुने देखिन्छ । ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, आदिको उत्खनन, सङ्कलन तथा विक्रीको लागि प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार भईसकेको हुनाले सो को कर र साथै नयाँ सम्भावना भएका करका किसिमहरुको पहिचान तथा उपयुक्त करको निर्धारण गरी आर्थिक ऐनमा समावेश गरिनुपर्ने देखिन्छ ।

४.४.३ आन्तरिक आय परिचालन नीति तथा कार्यविधि

गाउँपालिकाले आय परिचालन सम्बन्धी नीति तथा मुख्य आय शीर्षकहरुबाट आय सङ्कलन गर्न स्पष्ट कार्यविधि तयार गरी वडा समितिहरूलाई समेत उपलब्ध गराउनु पर्दछ। यसमा आय सङ्कलन गर्ने तरिका, प्रतिवेदन बुझाउने ढाँचा, नगद दाखिला सम्बन्धी व्यवस्था, अनुगमन जस्ता विषवस्तु पर्दछन्।

४.४.४ राजस्वका दर निर्धारण तथा प्रचार प्रसार

गाउँपालिकाले हालको कानुनी व्यवस्था अनुसार राजस्व सङ्कलनका लागि दर निर्धारण गरिएको भएतापनि त्यसको प्रचार प्रसारको कमी रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी करदातालाई आफूले तिर्नुपर्ने कर रकम र शिर्षक सम्वन्धी जानकारी उपलब्ध गराउन कर शिक्षा कार्यक्रम तथा जनचेतनामुलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नुपर्ने हुन्छ। साथै करदाताहरुले समयमा राजस्व नतिरेमा दण्ड जरिवाना लाग्ने विषयमा पनि प्रचार प्रसार गर्नु पर्दछ।

४.४.५ तथ्याङ्कमा आधारित अभिलेख

गाउँपालिकालमा आन्तरिक आयको अधिकतम परिचालनका लागि यसका आधारहरूको अभिलेख अद्यावधिक हुनु जरुरी छ । गाउँपालिकालाई प्राप्त राजस्वका अधिकारसँग सम्बन्धित व्यक्तिगत सम्पत्तिहरू, व्यापार व्यवसायहरू, सेवा सुविधाहरू आदिको अभिलेख तयारी तथा अद्यावधिक गर्न आवश्यक रहेको छ। अद्यावधिक अभिलेख बिना राजस्व सम्बन्धी नीति निर्धारण, प्रक्षेपण, असुली व्यवस्थाको अनुगमन प्रभावकारी हुन सक्दैन।

४.४.६ समन्वय संयन्त्र

राजस्व परिचालन नीति निर्माण, शुल्क तथा दस्तुरको दर निर्धारण, राजस्व सङ्कलन विधि निर्धारण जस्ता कार्यमा आन्तरिक तथा वाह्य निकायहरूसँग समन्वय अपरिहार्य हुन्छ। यसका लागि राजस्वका आधार निर्धारण तथा दरहरूमा परिमार्जनका लागि राजस्व परामर्श समितिको भूमिकालाई सक्रिय तथा प्रभावकारी बनाउनु पर्दछ। आय सङ्कलनमा वडा समितिको भूमिकालाई स्पष्ट व्याख्या गरी वडा र राजस्व शाखाबीच निरन्तर समन्वय हुन जरुरी देखिन्छ। त्यसैगरी राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धमा केन्द्र, प्रदेश तथा अन्य स्थानीय तहहरूसँग समन्वय गर्न आवश्यक पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ। राजस्व प्रशासनलाई प्रभावकारी बनाउन जनप्रतिनिधीहरुले नियमित अनुगमन र छलफल गर्नुपर्दछ। साथै स्थानीय करदाता केन्द्रित समुदायहरुसँग छलफल गरी नयाँ करका शिर्षकहरु कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ।

४.४.७ चुहावत नियन्त्रण, पारदर्शिता र जवाफदेहिता

आयको सङ्कलन अवस्थाको अनुगमन गरी राजस्व चुहावट भएको पाइएमा त्यसलाई नियन्त्रण गर्न तत्काल आवश्यक कार्य गर्नु पर्दछ। गाउँपालिकाले आय व्ययको विवरण आवधिक रूपमा प्रकाशमा ल्याउनु, करदातासँग निन्तर सम्वाद गर्नु, सूचना प्रविधि तथा सामाजिक मिडियामार्फत् राजस्व र करबाट प्राप्त आयलाई के के शिर्षकमा खर्च गरियो भन्ने विवरणबारे जनता तथा सरोकारवालालाई जानकारी गराउनु यस दिशातर्फको केही सकारात्मक प्रसासहरू हुन सक्दछन्।

परिच्छेद ५. राजस्व सुधार कार्ययोजना

यस परिच्छेदमा प्राथमिक तथा द्वितीय स्रोतबाट सङ्कलित सूचना विश्लेषण तथा अन्तर्क्रियाबाट तयार गरिएको सुनकोशी गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना प्रस्तुत गरिएको छ। पहिलो परिच्छेदको १.५ को बुँदा १ मा उल्लेख गरिए अनुसार सुनकोशी गाउँपालिकाको राजस्व समबन्धमा एकातिर करमुक्त गाउँपलिकाको नीति पनि भनिएको छ भने मिति २०७८।०३।१० गतेको सोही गाउँपालिकाको आर्थिक तथा विनियोजन ऐनको निर्णय आफैंमा विरोधाभासयुक्त छन् । तसर्थ यो राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्दा सुनकोशी गाउँपालिकाले मिति २०७८।०३।१० गते जारी गरेको सुनकोशी गाउँपालिकाको आर्थिक वर्ष २०७८।७९ को स्थानीय तहको आर्थिक तथा विनियोजन ऐनमा आधारित रही तयार गरिएको छ।

५.१ राजस्व सुधार कार्ययोजना

गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको लागि लिने रणनीति, कार्यनीति र कार्ययोजनाहरु देहाय बमोजिम रहेका छन्।

५.१.१ रणनीति तथा कार्यनीति

साविकका ५ वटा गाउँ विकास समितिहरु मिलाएर गठन गरिएको यस गाउँपालिकामा विद्यमान कानून प्रदत्त केही राजस्व अधिकारहरु हालसम्म प्रयोगमा ल्याउन सकिएको देखिंदैन । अर्कोतर्फ गाउँपालिकाले तर्जुमा गरी जारी गरेका कानूनहरु समेतमा सामन्य सुधार तथा परिमार्जनको गुन्जायस रहेको देखिएकोले गाउँपालिकाले यसतर्फ विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ। यी तथ्यहरुलाई समेत दृष्टिगत गरी आन्तरिक राजस्व परिचालन सम्बन्धमा देहाय अनुसार रणनीतिहरु अवलम्वन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

१. राजस्व सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थामा सुधार गरी आवश्यक परे करको दर घटाई आन्तरिक आयको दायरा फराकिलो बनाउने।
२. राजस्व प्रशासनको संस्थागत सुदृढीकरण गरी व्यवस्थित बनाउने।
३. राजस्व प्रणालीलाई सरल, सहज, करदातामैत्री, पारदर्शी र समावेशी बनाउने।
४. समन्वय र सहकार्यको अभिवृद्धि गरिने।

तालिका १४: राजस्व सुधार कार्ययोजनाको रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
राजस्व सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थामा सुधार गरी आन्तरिक आयको दायरा फराकिलो बनाउने।	▪ गाउँपालिकामा राजस्वसँग सम्बन्धित आवश्यक ऐन तथा नियमहरु तर्जुमाका साथै तर्जुमा भईसकेका ऐन नियमलाई सुधार गरी अझ बढी व्यवहारिक तथा वैज्ञानिक बनाउँदै लगिने छ। ▪ कर तथा सेवा शुल्कलाई सम्बन्धित करदाता एवम् विषय क्षेत्रसँग आवद्ध गराउँदै लगानी गरिनेछ।

	▪ कर, शुल्क, सेवा शुल्क आदिको दर तथा दायरा निर्धारण गर्दा निजी क्षेत्र तथा सरोकारवालाहरुसँग परामर्श गर्ने पद्धतिको संस्थागत विकास गरिने छ। ▪ करको भार बहन क्षमता समेतका आधारमा कर नीतिलाई विवेकसम्मत र प्रगतिशिल बनाइने छ। ▪ राजस्व स्रोतका दायराको यकिन तथ्याङ्क सङ्कलन गरी सम्भाव्यताका आधारमा समय सापेक्ष रुपमा करदाताहरुको सङ्ख्या बढाउँदै लगिने छ। ▪ सम्पत्ति मूल्याङ्कन सम्बन्धी सिफारिसलाई निश्चित आधार र मापदण्डमा आवद्ध गरी एकरुपता कायम गरिने छ। ▪ आन्तरिक राजस्वका विभिन्न स्रोतहरुबारे सम्भावना अध्ययन, पहिचान, स्रोतहरुको यकिन तथ्याङ्क, सूचना सङ्कलन गर्न कार्यदलहरु बनाई वडागत रुपमा परिचालन गरिने छ। करका स्रोत अनुसारका तथ्याङ्क हरेक वर्ष आवधिक गरिने छ। ▪ गाउँपालिकामा पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न पूर्वाधारहरुको विकास गर्नुका साथै पर्यटन विकासमा यस गाउँपालिकामा रहेका ऐतिहासिक धरोहर तथा वस्तीको संरक्षण तथा विकास गर्न निजी क्षेत्रसँग साझेदारीको पहल गरिने छ। ▪ पूर्वाधार उपयोग दस्तुर, घर बहाल कर, व्यवसाय कर जस्ता स्रोत परिचालन गर्न दर निर्धारण गर्दा समेत छिमेकी पालिका र अन्य करदातासँग छलफल तथा परामर्श गरिने छ। ▪ नियमित एवम् बढी कर तिर्ने करदातालाई सम्मान गरिने छ। ▪ समयमा कर तिर्ने करदातालाई प्रोत्साहन तथा बक्यौता राख्ने करदातालाई जरिवाना लगाइने छ।
राजस्व प्रशासनको संस्थागत सुदृढीकरण गरी राजस्व प्रशासनलाई व्यवस्थित बनाउने।	▪ गाउँपालिकाको समग्र राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीतिहरुलाई कार्यान्वयन गर्न राजस्व शाखाको सुदृढीकरण गरी क्षमतावृद्धि गरिने छ। ▪ गाउँपालिकाको राजस्व शाखामा स्वीकृत संगठन संरचना अनुसारको दरबन्दी पूर्ति गरिने छ। ▪ राजस्व परामर्श समिति, राजस्व शाखा र वडा कार्यालयका कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ। ▪ राजस्व शाखाका लागि खरिद गरिएको आवश्यक उपकरण सफ्टवेयर क्रमश वडा कार्यालयहरुसँग सूचना सञ्जालमा जोड्दै लगिने छ । स्थानीय करबारे सर्वसाधारणलाई जानकारी गराउने करदाता शिक्षा तथा सचेतना कार्यक्रम समुदाय/टोल एवम् वडास्तरमा सञ्चालन गरिने छ। ▪ प्रादेशिक तथा जिल्लाका स्थानीय तह स्तरमा राजस्व परिचालन बारे ज्ञान सीप, अनुभव आदान-प्रदान गरिने छ।

	▪ राजस्व सम्बन्धी आन्तरिक नियन्त्रणको व्यवस्थाको लागि राजस्व रसिद नियन्त्रण खाता राखिने छ र प्रत्येक वडाबाट मासिक रुपमा स्रोत खुल्ने गरी राजस्वको प्रतिवेदन लिने प्रणाली अवलम्वन गरिने छ। ▪ हालसम्म पनि यस गाउँपालिकाले अनलाइन सेवा शुरु गरिनसकेको हुँदा अविलम्ब सेवा शुरु गर्नु पर्ने ।
राजस्व प्रणालीलाई सरल, सहज करदातामैत्री, पारदर्शी र समावेशी बनाउने।	▪ कर सङ्कलनमा यथासम्भव निजी क्षेत्र, उपभोक्ता समिति एवम् सहकारी संस्थासँग सहकार्य गरिने छ। ▪ कर प्रशासनलाई पारदर्शी गराउन कर सम्बन्धी सूचनाहरुमा नागरिकहरुको पहुँच पुऱ्याईने छ। कर/राजस्व सूचना जानकारी अर्धवार्षिक एवम् वार्षिक प्रतिवेदन गाउँपालिकाको वेभसाईटमा राखिने छ। साथै यस्तो सूचनाहरु गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयको सूचना पाटीमा टाँस गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ। ▪ करदाता शिक्षा, कर सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने। ▪ महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा गरिब तथा कमजोर आर्थिक अवस्थाका स्थानीय व्यवसायी तथा घरमूलीहरुलाई करमा विशेष छुटको व्यवस्था मिलाईने छ। ▪ दोहोरो करलाई हटाई स्थानीय व्यवसायिक मैत्री करको व्यवस्था अवलम्बन गरिनेछ।
समन्वय र सहकार्यको अभिवृद्धि गरिने छ।	▪ पर्यटन शुल्क तथा प्राकृतिक स्रोतमा आधारित करका सम्बन्धमा छिमेकी पालिकाहरुसँग समेत समन्वय तथा सहकार्य गरिने छ। ▪ बाझिएका नीतिगत व्यवस्था संशोधनका लागि आवश्यक समन्वय गरिने छ। ▪ राजस्वसँग सम्बन्धित विषय प्रदेश सरकार तथा जिल्ला सम्न्वय समितिसँग नियमित अन्तर्क्रिया गरिने छ । यसैगरी जिल्लाका अन्य छिमेकी स्थानीय तहहरुसँग समन्वय बैठक आयोजना गरी राजस्व सङ्कलनका सवालहरुबारे छलफल गरी समाधान गरिने छ। ▪ राजस्व प्रशासनलाई प्रभावकारी बनाउन प्रदेश सरकार तथा जिल्ला समन्वय समितिसँगको सहकार्य तथा समन्वयमा जोड दिइने छ। ▪ यस गाउँपालिकाले छिमेकी स्थानीय तहसँगको समन्वय गरी करको दर प्रस्ताव गरिने छ।

५.१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजना

मिति २०७८।०३।१० गते यस गाउँपालिकाले जारी गरेको आर्थिक तथा विनियोजन ऐन अनुसार तोकिएको राजस्व असुलीको लागि यस सुनकोशी गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्य योजना देहाय बमोजिम हुनु पर्ने प्रस्ताव गरिएको छ।

तालिका १५: राजस्व सुधार कार्ययोजना

सुधारका क्षेत्रहरु	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरु	समयावधी	जिम्मेवारी
क. कर तथा गैर कर राजस्व			
सम्पत्ति कर	▪ सम्पत्ति कर कार्यान्वयन गर्न कार्यविधि तयार गर्ने। ▪ मूल्याङ्कन समिति गठन गरी घरजग्गा मूल्याङ्कनको तौरतरिका र दर निर्धारण गर्ने। ▪ करदाताको सम्पत्ति मूल्याङ्कनमा चित्त नबुझ्ने करदाताको उजुरी दिने र यसको छिनोफानो गर्न गाउँपालिकाको उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा उजुरी सुनुवाई समिति गठन गर्ने।	२०७९ असार मसान्तसम्म	राजस्व परामर्श समिति, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व शाखा
	▪ मूल्याङ्कन अनुसारको करदाताको लगत तयार गरी कम्प्यूटर सफ्टवेयरमा सबै घरजग्गा धनीहरुको लगत तयार गर्ने।	२०७९ कार्त्तिक मसान्तसम्म	राजस्व शाखा
	▪ लगत अनुसार प्रत्येक घरधनीहरुलाई सम्पत्ति करको विल छपाई गरी वडामार्फत घर घरमा पठाउने।	२०७९ फाल्गुण मसान्तसम्म	राजस्व शाखा
पूर्वाधार उपयोग शुल्क	▪ पूर्वाधार उपयोग (सवारी वार्षिक/पटके) महशुल दर निर्धारण गर्ने र उपयुक्त तवरले शुल्क उठाउने। ▪ साझा सडकमा शुल्क लगाउन छिमेकी स्थानीय तहसँग समन्वय गर्ने।	२०७... असार मसान्तसम्म	गाउँसभा गाउँपालिका
	▪ खानेपानी महशुल दर निर्धारण गर्ने। ▪ सिंचाई महशुल दर निर्धारण गर्ने। ▪ महशुल सङ्कलन गर्ने।	२०७... असार मसान्तसम्म	गाउँसभा
घर जग्गा वहाल कर	▪ वडागत रुपमा घर बहालमा लगाउने घरधनीहरुको विवरण सङ्कलन गर्ने। ▪ घरधनीहरुसँग अन्तरक्रिया गर्ने। ▪ घरजग्गा बहाल कर समकलन आरम्भ गर्ने।	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	राजस्व परामर्श समिति राजस्व शाखा
बहाल विटौरी शुल्क	▪ सार्वजनिक जग्गाहरुमा उपयोग बारेको विविरण तयार गर्ने। ▪ सार्वजनिक जग्गाहरुको पहिचान गरी नापनक्सा अध्यावधिक गर्ने। ▪ बहाल विटौरी करको दर निर्धारण गर्ने।	२०७९ असार मसान्तसम्म	कार्यपालिका राजस्व परामर्श समिति
	▪ सार्वजनिक जग्गाहरुमा बसपार्क, कृषि हाटबजार, शौचालय निर्माण गरी बहालमा लगाउने।	आ.व. २०७९/८० देखि	गाउँ कार्यपालिका

घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	▪ महिला पुरुष स्वामित्व छुट्टिने गरी घरजग्गाको अभिलेख राख्ने। ▪ प्रदेश सरकारबाट महशुल दर निर्धारण भए बमोजिम घर जग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर उठाउने/ मालपोत कार्यालयबाट प्राप्त गर्ने।	२०७... श्रावण देखि	गाउँ कार्यपालिका
प्राकृतिक स्रोत विक्री	▪ जडिवुटीको पहिचान तथा उपदेयताबारे पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरुलाई तालिम प्रदान गर्ने। ▪ प्राकृतिक स्रोतहरुको विक्री मूल्य निर्धारण गर्ने, सङ्कलन गर्ने।	२०७९	गाउँपालिका र सम्बन्धित शाखा
	▪ ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा उत्खनन्/सङ्कलन गर्न प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्ने।	२०७९	गाउँपालिका, वडा कार्यालय, प्राविधिक शाखा
व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	▪ वडागत रुपमा दर्ता गर्नुपर्ने सङ्घसंस्थाहरुको विवरण सङ्कलन गर्ने। ▪ वर्गिकरण अनुसार व्यवसाय दर्ता तथा नविकरण दस्तुर सङ्कलन गर्ने।	तत्कालै	गाउपालिका, वडा कार्यालय, राजस्व शाखा
अचल सम्पत्ति मूल्याङ्कन शुल्क	▪ घरजग्गा मूल्याङ्कन र अचल सम्पत्ति मूल्याङ्कन अभिलेखलाई एकरुपता कायम गर्ने।	तत्कालै	वडा कार्यालय
पर्यटन सेवा शुल्क	▪ धार्मिक एवम् पर्यटकीय स्थलहरुको प्रवेश शुल्क निर्धारण गर्ने। ▪ पर्यटकीय सेवाहरुको व्यवस्थापन गरी शुल्क लगाउने।	२०७९ पौष मसान्तसम्म	गाउँकार्यपालिका, योजना शाखा
नक्सा पास दस्तुर	▪ नक्सापास सम्बन्धमा जनचेतना जगाउने। ▪ पालिकामा आवश्यक दक्ष प्राविधिक जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने। ▪ नक्सा पास कार्य अनिवार्य गर्ने।	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र प्राविधिक शाखा
पानी मुहान दर्ता शुल्क	▪ पानी मुहान दर्ता गर्ने बारे सरोकारवालाहरुलाई जानकारी गराउने।	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	वडा कार्यालय
सामुदायिक वनबाट भएको आम्दानीबाट तोकिएको प्रतिशत स्थानीय विकासका लागि समन्वय गर्ने।	▪ सामुदायिक वनबाट वार्षिक रुपमा विक्रीयोग्य हुने काठजन्य तथा गैर काठ, जडिवुटीको आँकडा सहितको कार्ययोजना माग गर्ने। ▪ सामुदायिक वनबाट स्थानीय विकासमा गर्ने लगानी बारेमा समन्वय गर्ने।	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	गाउँपालिका तथा राजस्व शाखा

ख. आयआर्जन हुने पूँजीगत लगानीका क्षेत्र			
पूर्वाधार निर्माण गर्ने	▪ सडकहरुलाई कालोपत्रे गर्ने। ▪ होमस्टेहरुको विकास गर्ने।	निरन्तर	गाउँपालिका र प्राविधिक शाखा
महत्वपूर्ण धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरुको विकास, संरक्षण तथा प्रवर्द्धन	▪ क्रमश गाउँपालिकामा रहेका धार्मिक तथा परयटकीय स्थलहरुको प्रवर्द्धनका लागि पर्यटकीय प्याकेजको रुपमा विकास गर्ने।	निरन्तर	गाउँ कार्यपालिका र निजी क्षेत्र
ग. मानवीय क्षमता विकास तथा राजस्व प्रशासन			
मानवीय क्षमता विकास	▪ प्रस्तावित संगठनात्मक ढाँचा अनुरुप राजस्व शाखाको दरबन्दी परिपूर्ति गर्ने र सोही बमोजिम राजस्व सङ्कलनको जिम्मेवारी उक्त शाखालाई दिने। ▪ गाउँपालिकाका राजस्व अधिकारका क्षेत्रमा गाउँ कार्यपालिकाका पदाधिकारीहरुलाई अभिमुखीकरण गर्ने। ▪ राजस्व परामर्श समितिका पदाधिकारीहरुलाई असल अभ्यासबारे जानकारी दिने कार्यक्रम आयोजना गर्ने। ▪ गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयका कर्माचारीहरुलाई कर तथा राजस्व प्रशासन र अभिलेख र सफ्टवेयर बारे तालिम प्रदान गर्ने। ▪ व्यवसायीहरुलाई कर सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने ▪ निर्धारित समय भन्दा ढिलो कर तिर्नेलाई जरिवाना तथा समयमा तिर्नेलाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने	नियमित	गाउँपालिका
तथ्याङ्क तथा सूचना व्यवस्थापन	▪ सबै किसिमका (घरजग्गा कर, व्यवसाय कर, बहाल विटौरी कर, घर बहाल कर) करदाताहरुको तथ्याङ्क सूचना सङ्कलन गर्ने। ▪ करदाताको व्यक्तिगत फाईल (विवरण) तयार गर्ने। ▪ महशुलयोग्य पूर्वाधारहरु (सडक, सिंचाई, विद्युत, खानेपानी, बसपार्क, आदि) को अभिलेख तयार गर्ने	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	वडा कार्यालय, राजस्व शाखा, प्राविधिक शाखा
राजस्व सङ्कलन तथा अभिलेक	▪ करदाताको विवरण सबै वडा तथा गाउँपालिका कार्यालयको सोही सफ्षवेयरमा ईन्ट्री गर्ने। ▪ राजस्व प्रशासनमा सफ्टवेयर तथा कम्प्युटरकृत प्रणालीमार्फत सेवा दिने	२०७९ चैत्र मसान्तसम्म	गाउँ कार्यपालिका र वडा कार्यालय

सूचना तथा पारदर्शिता	▪ स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट करदाताहरुलाई कर तिर्न प्रोत्साहित गर्ने सम्बन्धी सूचना सम्प्रेषण गर्ने। ▪ गाउँपालिका र वडामा करको दररेट सहित नागरिक वडापत्र राख्ने। ▪ कर तथा राजस्व असुलीका लागि घरदैलो कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने। ▪ राजस्व सङ्कलनको विविरण त्रैमासिक एवम् अर्ध वार्षिक रुपमा प्रकाशन गर्ने।	नियमित	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, वडा सचिवहरु
अनुगमन	▪ अनुगमन गरी छुटेका करदातालाई करको दायरामा ल्याउने। ▪ कर चुहावत नियन्त्रण गर्ने।	प्रत्येक ३ महिनामा	कार्यपालिका तथा वडा कार्यालयहरु
करदाता तथा कर्मचारी प्रोत्साहन कार्यक्रम	▪ कर्मचारीलाई राजस्व असुलीको आधारमा कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गरी प्रोत्साहन गर्ने। ▪ करदातालाई सम्मान (बढी कर तिर्नेलाई)	वार्षिक रुपमा (गाउँ सभा गर्ने दिनमा)	गाउँकार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
राजस्व प्रशासनको प्रभावकारिता बन्दोबस्ती	▪ गाउँपालिकामा राजस्व शाखाको लागि कार्यकक्ष, कम्प्युटर, प्रिन्टर, विद्युत व्याकअप सहितको सुविधा उपलब्ध गराउने।	तत्कालै	गाउँकार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

परिच्छेद ६. आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण

यस परिच्छेदमा आगमी ३ आर्थिक वर्षहरुका लागि गाउँपालिकाको राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ । महालेखा परीक्षकले स्वीकृत गरेको एकीकृत आर्थिक सङ्केत तथा वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४ को आधारमा आय प्रक्षेपण गरिएको छ । गाउँपालिकाको राजस्व अधिकार, हालको आय सङ्कलन अवस्था तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन पश्चात आय सङ्कलनमा पार्ने प्रभाव समेतलाई मध्यनजर गर्दै आगामी ३ वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यस प्रक्षेपणले गाउँपालिकाको आय बजेट तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्नेछ ।

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण

राजस्व प्रक्षेपण गर्दा विगतको आयलाई आधार मानी गरिनुपर्ने भएतापनि यस सुनकोशी गाउँपालिकाको आन्तरिक आय विगतका वर्षमा प्रभावकारी रुपमा उठाइएको छैन । २०७८।०३।१० गते मात्र गाउँपालिकाले स्थानीय तहको आर्थिक तथा विनियोजना ऐन जारी गरेको र यस आर्थिक वर्षको आय विवरण समेत उपलब्ध गराउन नसकेको हुँदा आय विश्लेषण र प्रक्षेपण त्यति वस्तुनिष्ठ हुने देखिएको छैन । तथापि विगत आ.व.को आन्तरिक आयको स्थिति र स्थानीय पदाधिकारीहरुसँगको अन्तरक्रियाको आधारमा केही शिर्षकहरुमा मोटामोटी रुपमा राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ ।

तालिका १६: आगामी ३ वर्षका लागि राजस्व प्रक्षेपण आधार

क्र. सं.	राजस्व शिर्षक	आ.व. २०७।७८को यथार्थ आय	आगामी आ.व.को लागि प्रक्षेपण (रु मा)	
			प्रक्षेपणको आधार	प्रक्षेपित रकम
क. आन्तरिक आय				
१	भूमि (मालपोत) कर	१३६३७४	गत आ.व. को आयमा प्रत्येक वर्ष १५%का दरले वृद्धि	१५६८३०.१
२	घरजग्गा रजिस्ट्रेसन दस्तुर	५८९९१५	गत आ.व. को आयमा प्रत्येक वर्ष १०%का दरले वृद्धि	६४८९०६.५
३	घर बहाल कर	४१२८०६.६७	गत आ.व. को आयमा प्रत्येक वर्ष १०%का दरले वृद्धि	४५४०८७.३३७
४	डोजर भाडा	१५८०४००	गत आ.व. को आयमा प्रत्येक वर्ष १०%का दरले वृद्धि	१७३८४४०
५	बहत्तर दहत्तर	४३२८८४८.१३	गत आ.व. को आयमा प्रत्येक वर्ष १०%का दरले वृद्धि	४७६१७३२.९४३
६	अन्य आय	२१२६२४.३३	गत आ.व. को आयमा प्रत्येक वर्ष १५%का दरले वृद्धि	२४४५१७.९७९५
७	टेन्डर फराम बिक्री	९००००	गत आ.व. को आयमा प्रत्येक वर्ष १०%का दरले वृद्धि	९९०००

८	जग्गा भाडा	६९९००	गत आ.व. को आयमा प्रत्येक वर्ष १०%का दरले वृद्धि	७६८९०
९	परीक्षा शुल्क	४७९००	गत आ.व. को आयमा प्रत्येक वर्ष १०%का दरले वृद्धि	५२६९०
१०	कन्टिन्जेन्सी	१८४३१८३.७५	गत आ.व. को आयमा प्रत्येक वर्ष १०%का दरले वृद्धि	२०२७५०२.१२५
११	व्यवसाय दर्ता	७२७००	गत आ.व. को आयमा प्रत्येक वर्ष १०%का दरले वृद्धि	७९९७०
१२	ठेक्का फर्म कनिकरण	२२८२५०	गत आ.व. को आयमा प्रत्येक वर्ष १०%का दरले वृद्धि	२५१०७५
१३	व्यवसाय नविकरण	२७२७५	गत आ.व. को आयमा प्रत्येक वर्ष १०%का दरले वृद्धि	३०००२.५
१४	विविध आय	१४९९९९	गत आ.व. को आयमा प्रत्येक वर्ष १०%का दरले वृद्धि	१६४९९८.९
ख. राजस्व तथा रोयल्टी बाँडपाँट				
सङ्घीय सरकार				
१	राजस्व बाँडफाँड	४७७१६५०१.२१	गत आ.व.को आयमा प्रत्येक वर्ष ५% का दरले बृद्धि हुँदै जाने	५०१०२३२६.२७
२	रोयल्टी	२४७१९१५.८३	गत आ.व.को आयमा प्रत्येक वर्ष ५% का दरले बृद्धि हुँदै जाने	२५९५५११.६२२
प्रदेश सरकार				
	सवारी कर	१७४६८१५४.७२	गत आ.व.को आयमा प्रत्येक वर्ष ५% का दरले बृद्धि हुँदै जाने	१८३४१५६२.४६
ग. अनुदान तर्फ				
सङ्घीय सरकार				
१	समानिकरण अनुदान	१११००००००	गत आ.व.को आयमा प्रत्येक वर्ष ५% का दरले बृद्धि हुँदै जाने	२१६४५००००
२	सशर्त अनुदान	२१९८५१५४०		४२८७१०५०३
३	विशेष अनुदान	१५०००००		२९२५०००
४	समपुरक अनुदान			०
प्रदेश सरकार				
१	समानीकरण अनुदान	९९३००००	गत आ.व.को आयमा प्रत्येक वर्ष ५% का दरले बृद्धि हुँदै जाने	१९३६३५००
२	सशर्त अनुदान	१५४०९०००		३००४७५५०
३	समपुरक अनुदान	३०००००००		५८५०००००
४	विशेष अनुदान			१९३६३५००
अन्य अनुदान				
१	जिसस अनुदान	१०४४७५०	गत आ.व.को आयमा प्रत्येक वर्ष ५% का दरले बृद्धि हुँदै जाने	१०९६९८७.५

२	अन्य व्यक्तिगत आन्तरिक अनुदान	५००००००	गत आ.व.को आयमा प्रत्येक वर्ष ५% का दरले बृद्धि हुँदै जाने	५२५००००

६.२ आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण

यस गाउँपालिकाको आगामी तीन वर्षको प्रक्षेपित आयको विवरण तयार गर्दा आ.व. २०७७।७८को प्राप्त यथार्थ आय विवरणलाई आधार मानी तयार गरिएको छ। सो अनुसार गाउँपालिकाको आगामी ३ वर्षको आय प्रक्षेपण देहाय बमोजिम हुने देखिन्छ।

तालिका १७: आगामी ३ आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण (रु मा)

क्र.सं.	राजस्व शिर्षक	आ.व. २०७।७८को यथार्थ आय	प्रक्षेपण		
			२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
क. आन्तरिक आय					
१	भूमि (मालपोत) कर	१३६,३७४.००	१५०,०११.४०	१६५,०१२.५४	१८१,५१३.७९
२	घरजग्गा रजिस्ट्रेसन दस्तुर	५८९,९१५.००	६४८,९०६.५०	७१३,७९७.१५	७८५,१७६.८७
३	घर बहाल कर	४१२,८०६.६७	४५४,०८७.३४	४९९,४९६.०७	५४९,४४५.६८
४	डोजर भाडा	१,५८०,४००.००	१,७३८,४४०.००	१,९१२,२८४.००	२,१०३,५१२.४०
५	बहत्तर दहत्तर	४,३२८,८४८.१३	४,७६१,७३२.९४	५,२३७,९०६.२४	५,७६१,६९६.८६
६	अन्य आय	२१२,६२४.३३	२३३,८८६.७६	२५७,२७५.४४	२८३,००२.९८
७	टेन्डर फराम बिक्री	९०,०००.००	९९,०००.००	१०८,९००.००	११९,७९०.००
८	जग्गा भाडा	६९,९००.००	७६,८९०.००	८४,५७९.००	९३,०३६.९०
९	परीक्षा शुल्क	४७,९००.००	५२,६९०.००	५७,९५९.००	६३,७५४.९०
१०	कन्टिन्जेन्सी	१,८४३,१८३.७५	२,०२७,५०२.१३	२,२३०,२५२.३४	२,४५३,२७७.५७
११	व्यवसाय दर्ता	७२,७००.००	७९,९७०.००	८७,९६७.००	९६,७६३.७०
१२	ठेक्का फर्म नविकरण	२२८,२५०.००	२५१,०७५.००	२७६,१८२.५०	३०३,८००.७५
१३	व्यवसाय नविकरण	२७,२७५.००	३०,००२.५०	३३,००२.७५	३६,३०३.०३
१४	विविध आय	१४९,९९९.००	१६४,९९८.९०	१८१,४९८.७९	१९९,६४८.६७
ख. राजस्व तथा रोयल्टी बाँडपाँट					
सङ्घीय सरकार					
१	राजस्व बाँडफाँड	४७,७१६,५०१.२१	५०,१०२,३२६.२७	५२,६०७,४४२.५८	५५,२३७,८१४.७१
२	रोयल्टी	२,४७१,९१५.८३	२,५९५,५११.६२	२,७२५,२८७.२०	२,८६१,५५१.५६
प्रदेश सरकार					
	सवारी कर	१७,४६८,१५४.७२	१८,३४१,५६२.४६	१९,२५८,६४०.५८	२०,२२१,५७२.६१
ग. अनुदान तर्फ					
सङ्घीय सरकार					
१	समानिकरण अनुदान	१११,०००,०००.००	११६,५५०,०००.००	१२२,३७७,५००.००	१२८,४९६,३७५.००

२	सशर्त अनुदान	२१९,८५१,५४०.००	२३०,८४४,११७.००	२४२,३८६,३२२.८५	२५४,५०५,६३८.९९
३	विशेष अनुदान	१,५००,०००.००	१,५७५,०००.००	१,६५३,७५०.००	१,७३६,४३७.५०
४	समपुरक अनुदान	-	-	-	-
प्रदेश सरकार					
१	समानीकरण अनुदान	९,९३०,०००.००	१०,४२६,५००.००	१०,९४७,८२५.००	११,४९५,२१६.२५
२	सशर्त अनुदान	१५,४०९,०००.००	१६,१७९,४५०.००	१६,९८८,४२२.५०	१७,८३७,८४३.६३
३	समपुरक अनुदान	३०,०००,०००.००	३१,५००,०००.००	३३,०७५,०००.००	३४,७२८,७५०.००
४	विशेष अनुदान	-	-	-	-
अन्य अनुदान					
१	जिसस अनुदान	१,०४४,७५०.००	१,०९६,९८७.५०	१,१५१,८३६.८८	१,२०९,४२८.७२
२	अन्य व्यक्तिगत सहभागिता तथा आन्तरिक अनुदान	५,०००,०००.००	५,२५०,०००.००	५,५१२,५००.००	५,७८८,१२५.००

परिच्छेद ७. कार्यान्वयन तथा अनुगमन

यस परिच्छेदमा सुनकोशी गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन तथा अनुगमनको बारेमा प्रस्ताव गरिएको छ। योजना कार्यान्वयन तथा अनुगमनको लागि गाउँपालिकाले मिति २०७८।०३।१० मा जारी गरेको आर्थिक तथा विनियोजन ऐन तथा सो सँग सम।बन्धित आय असुलीको रणनीति अनुरुप हुन पर्नेछ। यस परिच्छेदमा सर्वप्रथम राजस्व परिचालन कार्ययोजनाले लक्षित गरेको अपेक्षित नतिजा, कार्यान्वयन योजना तथा अनुगमन र मूल्यांकन ढाँचा समेत प्रस्ताव गरिएको छ। यसमा प्रस्ताव गरिए बमोजिम गाउँपालिकाले कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकन गर्दै जाने छ।

७.१ अपेक्षित नतिजा

प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उचित कार्यान्वयनबाट गाउँपालिकाको हालको आन्तरिक राजस्वमा गत आ.व.को यथार्थ रकम रु ९,७९०,१७५.८८ को तुलनामा प्रस्तुत कार्ययोजनाको अन्त्यमा रु १,३०३०,७२४.१० हुने अपेक्षा गरिएको छ। यस गाउँपालिकाको अघिल्लो परिच्छेदमा प्रक्षेपित आन्तरिक आय र सङ्घीय सरकारबाट हुने वित्तीय हस्तान्तरणबाट प्राप्त हुन सक्ने आय समेत गरी कूल आय संक्षेपमा देहायको तालिका बमोजिम हुने अपेक्षा गर्न सकिन्छ।

तालिका १८: गाउँपालिकाको अपेक्षित आय संक्षेपमा

बजेट रुपैयामा

आय	२०७७।७८को यथार्थ	प्रक्षेपण		
		२०७८।७९	२०७९।८०	२०८०।८१
आन्तरिक आय	९,७९०,१७५.८८	११,७४८,२११.०६	१४,०९७,८५३.२७	१६,९१७,४२३.९२
राजस्व बाँडफाँड	६७,६५६,५७१.७६	७७,८०५,०५७.५२	८९,४७५,८१६.१५	१०२,८९७,१८८.५८
संघीय सरकार अनुदान	३३२,३५१,५४०.००	३४८,९६९,११७.००	३६६,४१७,५७२.८५	३८४,७३८,४५१.४९
प्रदेश सरकार अनुदान	५५,३३९,०००.००	५८,१०५,९५०.००	६१,०११,२४७.५०	६४,०६१,८०९.८८
अन्य अनुदान	६,०४४,७५०.००	६,३४६,९८७.५०	६,६६४,३३६.८८	६,९९७,५५३.७२
बैंक व्यालेन्स अनुसार अन्य आय	५०१८२८०.००	५,५२०,१०८.००	६,०७२,११८.८०	६,६७९,३३०.६८
कूल	४७६,२००,३१७.६४	५०८,४९५,४३१.०८	५४३,७३८,९४५.४४	५८२,२९१,७५८.२६
कूल आयमा अन्तरिक आयको हिस्सा	**२.०६**	**२.३१**	**२.५९**	**२.९१**

स्रोत: सुनकोशी गाउँपालिका

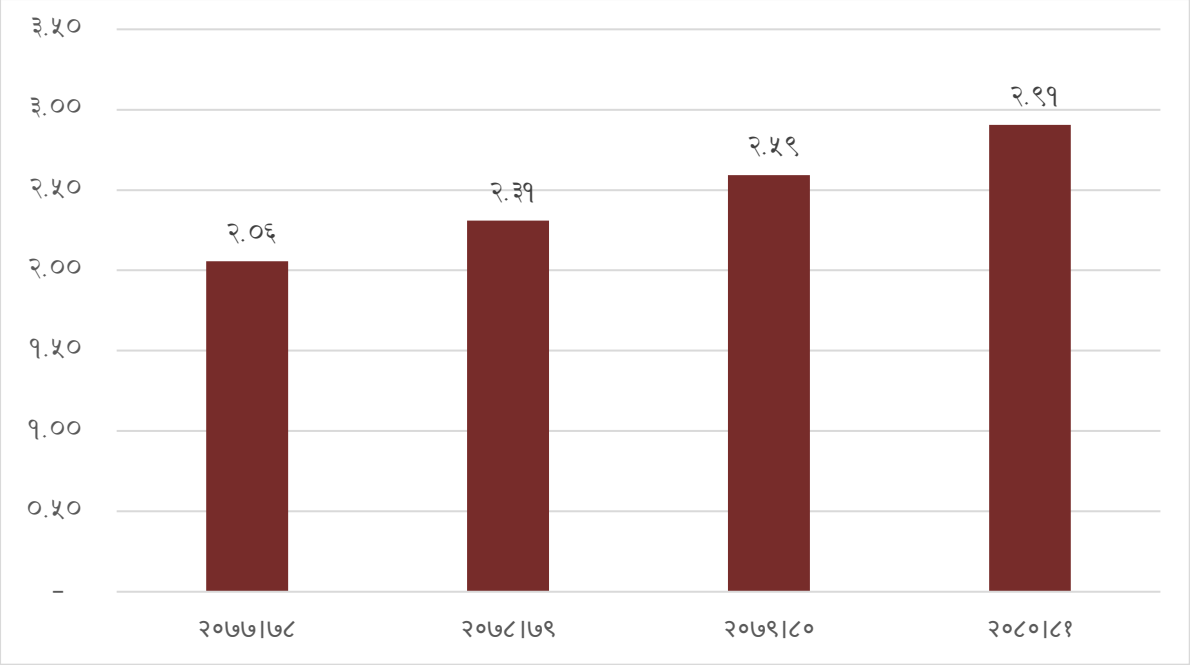

चित्र ४: सुनकोशी गाउँपालिकाको कुल बजेटमा आन्तरिक आयको हिस्सा (प्रतिशत)

यसरी गाउँपालिकाले यस कार्ययोजनाको अन्तिम आ.व.मा आफ्नो कुल आयमध्ये आन्तरिक राजस्वको हिस्सा आ.व. २०७७।७८ मा केवल २.०६ प्रतिशत रहेको देखिएको छ भने आ.व. २०७८।७९मा पनि केवल २.३१ प्रतिशत हुने देखिन्छ । यस्तो हुनुको खास कारण हालसम्म गाउँपालिकाले करमुक्त गाउँपालिकाको नीति लिएको र आन्तरिक स्रोत उठाउन प्रभावकारी कदम नचालेकोले नै हो । आ.व. २०७८।०३।१० मा जारी गरिएको स्थानीय तह ऐन अनुसार को असुलीको रणनीति अवलम्बन गर्ने हो भने यस गाउँपालिकासँग भएका स्रोत साधन परिचालनमा जोड दिएर स्थानीय विकासका लागि उल्लेख्य स्रोत स्थानीयस्तरबाटै जुटाउँदै अगाडी बढ्ने दिशामा प्रस्तुत कार्ययोजना महत्वपूर्ण माध्यम हुन सक्दछ । गाउँपालिकाको राजस्व सुधारको लागि नयाँ सम्भावनाहरुको पहिचान गरी करको दायरामा समावेश गरिनुपर्दछ । गाउँपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमाका लागि आन्तरिक स्रोत अनुमान गर्ने मार्गदर्शनका रुपमा यसले सहयोग पुग्ने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

उल्लेख गरिए अनुसार प्रक्षेपित आय हासिल गर्नका लागि गाउँपालिकाले वर्तमान संरचना तथा व्यवस्थापन प्रणालीमा परिवर्तन गर्न आवश्यक देखिन्छ । यस सन्दर्भमा सुधारका लागि सुझाइएका कदमहरु निम्नानुसार छन् :

- यसै वर्षदेखि राजस्व असुलीको नीतिलाई कार्यान्वयन गर्दै अनुगमन गर्ने ।
- राजस्व असुलीको अनुगमन कार्यमा राजस्व परामर्श समितिलाई थप क्रियाशील बनाउने ।
- आर्थिक तथा विनियोजन ऐन संसोधन गरी सङ्घीय कानुन अनुकुलन र थप वस्तुपरक बनाउने ।
- आय अनुमान र आय प्रतिवेदनका लागि तोकिएको ढाँचा व्यवहारमा ल्याउने ।
- सम्पत्ति कर र मालपोत वा भूमिकर असुली व्यवस्था ब्यवस्थित गरी कम्प्यूटरिकृत अभिलेख तयार गर्ने ।
- कर तथा गैर कर सङ्कलन सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरुको आयोजना गर्ने । राजस्व सुधारको लागि स्थानीय तहमा २ दिने तालिम सञ्चालनका अलावा करदातालाई शिक्षा प्रदान गर्न आवश्यक छ ।
- स्थानीयबासीले कर तिर्न सक्ने क्षमताको आधारमा करको दर निर्धारण गरी करको दायरा बढाउने ।

- कर चुहावट नियन्त्रण गर्ने कार्यलाई प्रबावकारी बनाउने ।
- कर प्रशासनलाई सूचना प्रविधि प्रणालीमा रुपान्तरण गर्ने ।
- स्थानीय तहको राजस्व परिचालनमा अन्तरपालिका स्तरीय समन्वय भएमा राजस्व सुधार कार्यक्रम प्रभावकारी हुने देखिन्छ ।

७.२ राजस्व सुधार योजनाको कार्यान्वयन

राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनकोलागि गाउँपालिकाले राजस्व सुधार कार्यक्रमलाई ब्यय वजेटमा समावेश गरी कार्यान्वयन गर्नब्यवस्था आवश्यक हुन्छ । कार्ययोजनामा उल्लेख भएका कार्य सम्पादन हुन नसकेमा त्यसले प्रक्षेपण गरिए बमोजिम आय संकलनमा प्रभाव पार्न सक्दछ । यसका अतिरिक्त राजस्व सुधार कार्ययोजनाका निश्चित कार्य गर्न अन्य सहयोगि निकाय तथा परियोजनाहरुवाट पनि सहयोग लिन सकिन्छ । गाउँपालिकाको आफ्नो बार्षिक योजना तथा बजेटमा राजस्व सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत निम्न क्रियाकलापहरु सञ्चालनकोलागि बजेट ब्यवस्था गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

- राजस्व कम्प्युटर सफ्टवर प्रणालीमा सुधार, मर्मत तथा संचालन तालिम
- वडाहरुलाई आवश्यक पर्ने उपकरण तथा सामग्रीहरुको व्यवस्था
- मुख्य आयका स्रोतहरुको व्यवस्थापनकोलागि कार्यविधिहरु तयारी
- कर शिक्षा कार्यक्रम तथा कर संकलन टोली परिचालन
- कर्मचारीहरुको क्षमता विकास
- कर्मचारी प्रोत्साहन प्याकेज
- राजस्वका स्रोतहरुको विस्तृत सम्भाब्यता अध्ययन
- आय मूलक सेवाको स्थापनामा निजी क्षेत्रको साझेदारीकोलागि विस्तृत परियोजना प्रस्ताव तयारी
- राजस्व संकलनको अनुगमन तथा राजस्व परीक्षण ।

गाउँपालिकालाई प्राप्त राजस्व अधिकारहरु मध्ये कतिपय अधिकारहरु विगतको तुलनामा निकै फरक भएकाले राजस्व ब्यवस्थापनलाई त्यस अनुरुप सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ । तसर्थ राजस्व सुधार कार्य योजनामा उल्लेख भएका क्रियाकलापहरुलाई पनि प्राथमिकिकरण गरी कार्यान्वयन गर्नु उचित हुन्छ ।

७.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

कुनै पनि योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन पश्चात मात्रै योजनाले सार्थकता पाउने गर्दछ । कार्यान्वयनमा प्रभावकारिताका लागि अन्य कुराको अतिरिक्त यसको अनुगमनको लागि भरपर्दो विधि र संयन्त्र निर्माण हुन आवश्यक भए जस्तै राजस्व सुधार कार्ययोजनामा समावेश भएका कृयाकलापहरुको कार्यान्वयन सुनिश्चितताका लागि पनि यसको नियमित र भरपर्दो अनुगमनको व्यवस्था गरिनु जरुरी हुन्छ । राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमनमा मुख्य रुपमा राजस्व शाखा/ महाशाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति तथा कार्यपालिकाको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ ।

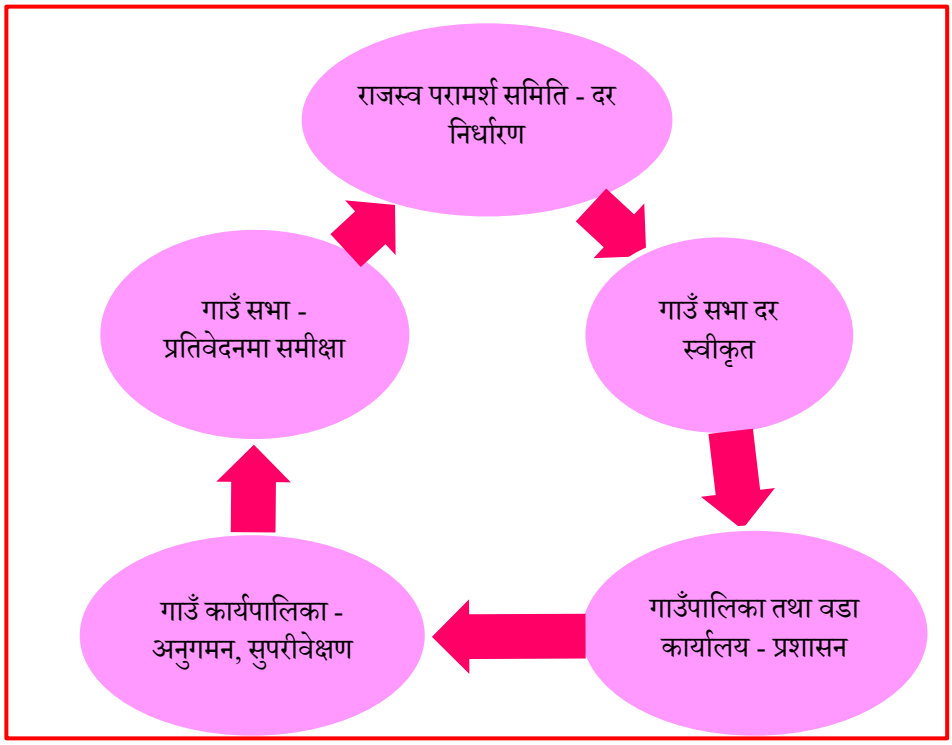

चित्र ५: राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

अनुगमनबाट गाउँपालिकाको राजस्व सम्बन्धी नीति र योजनाको उचित रुपमा कार्यान्वय भए नभएको, राजस्व असुलीको प्रवृत्ति लक्ष्य अनुरुप भए नभएको, राजस्व प्रशासनमा कुनै समस्या भए नभएको, सुधारका लागि गरिएका निर्णय कार्यान्वयन भए नभएको, अभिलेख दुरुस्त राखे नराखेको, निर्धारित अवधिमा राजस्व कोषमा दाखिला गरे नगरेको आदि कुराहरु नियमित रुपमा अनुगमन गरी अद्यावधिक सूचना प्राप्त गर्ने र आवश्यकता अनुसार निर्णय, निर्देशन तथा गाउँपालिकामा सिफारिस लगायतको कार्यबाट मात्र स्वीकृत आर्थिक ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सहयोग पुग्दछ । प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजना र सो बमोजिम सङ्कलित राजस्वको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि निम्न बमोजिम अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

तालिका १९: अनुगमन योजना

अनुगमन गर्ने क्षेत्र	अनुगमन गर्ने निकाय	अनुगमन गर्ने समय	अनुगमन गर्ने तरिका
राजस्व असुली	राजस्व शाखा प्रमुख	दैनिक, मासिक, चौमासिक र वार्षिक	▪ स्थलगत अनुगमन गर्ने । ▪ नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य तथा प्रगति अनुगमन गर्ने ।
राजस्व प्रशासन	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	▪ स्थलगत अनुगमन गर्ने । ▪ नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य तथा प्रगतिको तुलना गर्ने ।
राजस्व सुधार योजना	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	▪ स्थलगत अनुगमन गर्ने । ▪ नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य र प्रगतिको तुलना गर्ने ।

समन्वय तथा सहकार्य	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	▪ स्थलगत अनुगमन गर्ने। ▪ समन्वय र सहजिकरण गर्ने। ▪ मार्गदर्शन तथा निर्देशन दिने।
राजस्व नीति	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका, गाउँसभा	चौमासिक र वार्षिक	▪ चौमासिक तथा वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरी आवश्यक रणनीति सिफारिस, सुझाव तथा निर्देशन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने।
राजस्व प्रतिवेदन	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका, गाउँ सभा, लेखापरीक्षक	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	▪ मासिक, चौमासिक तथा वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरी आवश्यक रणनीति सिफारिस, सुझाव तथा निर्देशन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने।
समीक्षा	उपाध्यक्ष	चौमासिक र वार्षिक	▪ लक्ष्य र उपलब्धी सहित सिकाइको प्रस्तुति र सुधारको पृष्ठपोषण प्राप्त गरी आगामी मार्गचित्र तयार गर्ने।

राजस्वका स्रोत अनुसार अनुगमन गर्दा हेर्नुपर्ने कराहरुको सूची तयार गरी अनुगमन गर्दा प्रभावकारी हुन्छ। साथै अनुगमनको प्रतिवेदन तयार गर्ने कार्यलाई अनिवार्य गरिनु पर्दछ। गाउँपालिकाले संस्थागत स्वमूल्याङ्कन गर्दा यस कार्ययोजनाका सम्बन्धित विषयमा आधार लिन सकिन्छ। साथे, योजनाको स्तर, चरण तथा प्रकृति अनुसार देहाय बमोजिमको अनुगमन प्रकृया अवलम्बन गरिनु पर्दछ;

(क) कार्यालय स्तरको अनुगमनः यो स्तरको अनुगमन तथा मूल्यांकनकोलागि प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, राजस्व उप शाखा तथा अन्य सम्बन्धित शाखाका प्रतिनिधिहरुलाई जिम्मेवार बनाउनु पर्दछ। स्थानीय सरकारले कम्तिमा महिनामा एक पटक बैठक वसी योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था तथा असुली अवस्थाको अनुगमन गरी लक्ष हासिल गर्नेतर्फ आवश्यक कार्यगत निर्णयहरु गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ।

(ख) राजस्व परामर्श समितिवाट अनुगमन तथा मूल्यांकनः राजस्व परामर्श समितिले चौमासिक रुपमा राजस्व सुधार योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था, आय संकलनको अवस्थाको नियमिति अनुगमन गरी कार्यपालिकालाई आवश्यक परामर्श प्रदान गर्ने कार्य यस अन्तर्गत पर्दछ। त्यसैगरी आगामी आर्थिक बर्षकोलागि आयको अनुमान गर्ने कार्य पूर्व भएका कार्यको मूल्यांकन गरी स्रोत, दर तथा दायरामा सुधारकोलागि कृयाकलाप सिफारिश गर्ने र त्यसको आधारमा आयको अनुमान गर्नु पर्दछ। यसका अतिरिक्त आर्थिक बर्षको समाप्ती पश्चात राजस्व सुधार योजनाको समिक्षा गरिन्छ।

(ग) कार्यपालिकावाट अनुगमन तथा मूल्यांकनः कार्यपालिकाको बैठकले राजस्व परामर्श समितिबाट प्रस्तुत गरेका सुझावहरुलाई छलफलमा ल्याई आवश्यक निर्णय गर्ने कार्य यस अन्तर्गत पर्दछ। छलफलको क्रममा राजस्व सुधार योजना तथा आय असुली अवस्थाको समिक्षा गरी आवश्यक नीतिगत तथा कार्यगत निर्णय गर्नु आवश्यक भएमा निर्णय गरिन्छ।

(घ) वाह्य अनुगमन तथा मूल्यांकनः राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनमा सहजिकरण गर्ने चाहने संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग, प्रदेश मन्त्रालय, दातृ निकायहरु आदिले अनुगमनकोलागि सहयोग प्रदान गर्न सक्नेछन् । यस्तो अनुगमन प्रणालीको स्थापनाले स्थानीय सरकारको अनुगमन तथा प्रतिवेदन गर्ने क्षमतामा विकास हुनेछ । राजस्व प्रशासनसँग सम्बन्धित तथ्यांक बाहेक योजना कार्यान्वयन प्रकृयाको अनुगमन तथा करदाताहरुको अनुभुति संकलन पनि अनुगमनको मूख्य विधि हुनसक्नेछ ।

अनुसूची

अनुसूची १: तथ्याङ्क सङ्कलन सूची

गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय तथा हालको अवस्था

संक्षिप्त परिचय

नामाकरण

घरधुरी तथा जनसङ्ख्या

क्षेत्रफल तथा वडा विभाजन

प्रसिद्ध स्थलहरु

मुख्य पूर्वाधारको अवस्था

सडक, बाटो, पुल

बिजुली

खानेपानी तथा सिंचाई

सार्वजनिक भवन तथा पूर्वाधारहरु

फोहरमैला व्यवस्थापन (फोहरको परिमाण र व्यवस्थापनको अवस्था)

आर्थिक अवस्था

उद्योग, व्यवसाय तथा कलकारखाना

मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरु

प्राकृतिक तथा पर्यटकीय सम्पदा

गाउँपालिकाको सँगठन तथा राजस्व प्रशासन

हालको सँगठन संरचना

कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	पद	स्वीकृत दरबन्दी	पदपुर्ति	
			स्थायी	करार
१				
२				
३				

४				
५				
६				
७				
८				

भौतिक सुविधाहरु

कार्यालयका भवनहरु

सवारी साधन

फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर

राजस्व शाखा तथा राजस्व प्रशासन

राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१			
२			
३			
४			
५			

कार्यकक्ष तथा कार्य स्थलको पर्याप्तता

फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर तथा अन्य भौतिक सुविधाहरु

राजस्व सम्बन्धी डाटा बेस, राजस्व प्रशासनमा सफ्टवेयर र त्यसको प्रयोग

कम्प्यूटर विलिङ्ग प्रणालीको प्रयोग

गाउँपालिका/गाउँपालिकाको आय (आन्तरिक तथा वाह्य) सम्बन्धी विवरण

विगत तीन आर्थिक वर्षहरु (२०७५/७६, २०७६/७७ र २०७७/७८) को यथार्थ आय विवरण

चालु आर्थिक वर्षको (२०७८/७९) को अनुमानित/बजेट विवरण र गत महिनाको मसान्तसम्मको यथार्थ विवरण

चालु आर्थिक वर्षका लागि गाउँ सभाले पारित गरेको कर, शुल्क तथा दस्तुरका दरहरु

अन्य दस्तावेज तथा सूचनाहरु

निर्वाचित पदाधिकारीहरुको विवरण

गाउँ सभाले पारित गरेको आर्थिक तथा विनियोजन ऐन

राजस्वसँग सम्बन्धित अन्य नीति तथा कार्यक्रमहरु

गाउँपालिकाको बस्तुस्थिति विवरण (Profile)

राजस्व परिचालनका लागि भएका प्रभावकारी प्रयासहरु

तथ्याङ्क सङ्कलन फाराम

गाउँपालिकाका आय स्रोतहरु तथा हालको अवस्था

क्र. सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	सङ्कलन भएको/ नभएको	दर निर्धारणको अवस्था
क	**कर तर्फ**			
१	भूमि कर (मालपोत)			
२	सम्पत्ति कर			
३	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, ईरिक्सा)			
४	घर जग्गा बहाल कर			
५	व्यवसाय कर			
६	जडीवुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर			
७	विज्ञापन कर			
८	मनोरञ्जन कर			
ख	**अन्य राजस्व**			
१	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको विक्री			
२	काठ, दाउरा, जराजुरी, दहत्तर, बहत्तर विक्री			
३	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) विक्रीबाट प्राप्त आय			
४	नक्सापास दस्तुर			
५	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क			
६	वहाल विटौरी शुल्क			
७	पार्किङ्ग शुल्क			
८	अस्पताल सञ्चालन शुल्क			
९	फोहरमैला व्यवस्थपन शुल्क			
१०	स्थानीय खानेपानी शुल्क			
११	स्थानीय विद्युत महशुल			

१२	केवलकार, ट्रेकिंग, कायाकिङ्ग, बन्जीजम्प, जीपफ्लायर, पाराग्लाईडिङ्ग, आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क			
१३	निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक बत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, बसपार्क, पुल, आदि)			
१४	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क			
१५	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफ.एम. रेडियो सञ्चालन, 'घ' वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, आदि)			
१६	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेट जस्ता वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क			
१७	वडा कार्यालय मार्फत गरिने सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर			
१८	दण्ड जरिवाना			

गाउँपालिकाको स्वामित्व वा भोगचलनमा रहेका जग्गा र भवन

क्र.सं.	जग्गा रहेको स्थान	कि.नं.	क्षेत्रफल	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदि भएमा)
क	**स्वामित्व रहेको जग्गा**				
१					
२					
३					
ख	**भोगचलनमा रहेको जग्गा**				
१					
२					
३					

गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेका भवन तथा औजारहरु

क्र.सं.	भवन रहेको स्थान	भवनको विवरण	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदि भएमा)
१	**भवन**			
२	**मेसिन औजार**			

करमा आधारित सूचनाहरु

सम्पत्ति कर सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता सङ्ख्या

गत आ.व.मा कर तिर्ने करदाता सङ्ख्या

सङ्कलित रकम

भवन सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	घरको वर्गीकरण	अनुमानित सङ्ख्या	बहालमा भएको सङ्ख्या	औषत बहाल दर
१	व्यापरिक प्रयोजनका लागि निर्मित भवन/घरहरु (नोट: व्यापारिक कम्प्लेक्स, पार्टी प्यालेस, अस्पताल, कोल्ड स्टोर, नीजि विद्यालय तथा क्याम्पस, आदि)			
२	औद्योगिक प्रयोजनका भवन/घरहरु			
३	आवासिय भवन/घरहरु			
३.१	कच्ची घरहरु (कच्ची जोडाई तथा छाना)			
३.२	अर्ध कच्ची घरहरु (माटोको जोडाई र कंक्रिट वा स्टिलको छाना भएको)			
३.३	पिलर सिस्टम नभएको पक्की घर (Without RCC Frame Structure)			
३.४	पिलर सिस्टम भएको पक्की घर (With RCC Frame Structure)			
जम्मा				

मालपोत (भूमी कर) सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता सङ्ख्या

गत आ.व.मा कर तिर्ने करदाता सङ्ख्या

सङ्कलित रकम

जग्गा सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	जग्गाको किसिम	अनुमानित क्षेत्रफल	औषत मुल्याङ्कन दर (मालपोत कार्यालयको आधारमा)	कैफियत
१	शहरी क्षेत्र			
२	आवासीय क्षेत्र			
३	कृषि क्षेत्र			
४	वन तथा अन्य क्षेत्र			
जम्मा				

मालपोत (भूमी कर) सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता सङ्ख्या

गत आ.व.मा कर तिर्ने करदाता सङ्ख्या

सङ्कलित रकम

क्र.सं.	सवारी साधन	अनुमानित सङ्ख्या	कैफियत
१	अटो रिक्सा, ईरिक्सा		
२	ठेलागाडा, टाँगा, रिक्सा		
जम्मा			

व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता सङ्ख्या

गत आ.व.मा कर तिर्ने करदाता सङ्ख्या

सङ्कलित रकम

क्र.सं.	व्यापार व्यवसायको विवरण	साना लगानी	मझौला लगानी	ठूला लगानी	कैफियत
१	उद्योग				
२	वित्तीय संस्था (बैंक, विकास बैंक, सहकारी विमा, आदि)				

३	व्यापारिक भवन, मल, निजी अस्पताल, संस्थागत कलेज विद्यालय				
४	डिलर तथा थोक विक्रेता				
५	अन्य व्यवसाय				

प्राकृतिक स्रोतजन्य बस्तु विक्री

क्र.स.	उत्पादन/उत्खनन स्थल	सम्पतिको किसिम	कुल उत्खनन योग्य परिमाण	विक्री मूल्य	सम्भाव्य निकासी परिमाण
१		ढुङ्गा गिट्टी स्लेट वालुवा दहत्तर बहत्तर अन्य			
२		ढुङ्गा गिट्टी स्लेट वालुवा दहत्तर बहत्तर अन्य			
		जम्मा			

जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर

क्र.सं.	वस्तुहरु	ईकाई	कुल सङ्कलन परिणाम	अनुमानित मुल्य
क	**जडिवुटी जन्य वस्तुहरु**			
ख	**कवाडी जन्य वस्तुहरु**			
ग	**जीवजन्तुको हाड, सिंङ, खुर, प्वाँख**			

बहाल विटौरी सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	सम्पत्तिहरु	ईकाई	परिमाण	दर
क	भवन तथा कोठाहरु			
ख	मेसिनहरु			
ग	सार्वजनिक सम्पत्ति			

गाउँपालिकाले निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा

क्र.सं.	सेवाहरु	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	ईकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको सम्भावना के छ ?	हालको अवस्था (आय)
१	फोहरमैला व्यवस्थापन				
२	स्थानीय खानेपानी				
३	विजुली				
४	धारा				
५	अतिथि गृह				
६	धर्मशाला				
७	पुस्तकालय				
८	सभागृह				
९	ढल निकास				
१०	सडक वत्ति				
११	सार्वजनिक शौचालय				
१२	पार्क				
१३	पौडी पोखरी				
१४	व्यायमशाला				
१५	पर्यटकीय स्थल				
१६	हाट बजार				
१७	पशु बधशाला				
१८	शवदाह गृह				
१९	बसपार्क				

२०	अन्य पार्किङ्ग क्षेत्र				
२१	सिफारिश तथा प्रमाणित				
२२	दर्ता, अनुमति, नविकरण दस्तुर				
२३	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क				
२४	नक्सापास				
जम्मा					

अनुसूची २: विषयगत विश्लेषणको नमूना फाराम

राजस्व परिचालन संस्थागत तथा नीति विश्लेषण

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरु	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरु
सँगठनात्मक व्यवस्था		
राजस्व शाखाको व्यवस्था सँगठन संरचना छ छैन?		
राजस्व शाखामा कुन तहका कति दरबन्दी छन् ? र हालको पदपूर्तिको अवस्था कस्तो छ ?		
राजस्व शाखाले गर्ने कामका लागि कार्यविवरण छ कि छैन ?		
कर्मचारीहरुलाई उनीहरुको जिम्मेवारी स्पष्ट र लिखित रुपमा दिईएको छ छैन?		
कर्मचारीहरुलाई आवश्यक पर्ने स्थान, फर्निचर, यातायात साधन, कम्प्युटर, मसलन्द आदिको व्यवस्था कस्तो छ?		
सूचना प्रविधिको प्रयोगको अवस्था कस्तो छ? (सफ्टवेयर, एस.एम.एस., ईमेल, टेलिफोन, आदि)		
कर्मचारीको राजस्व परिचालन सम्बन्धी क्षमता विकासको लागि के गरिएको छ ?		
राजस्व परिचालनका लागि वडालाई दिईएको जिम्मेवारी के छ ?		
राजस्व प्रशासन सञ्चालनको अवस्था		
करदाताहरुको नाम तथा कर लाग्ने आधारको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ? कर अभिलेख आवश्यक पर्ने स्रोतहरु - सम्पत्ति, व्यवसाय, सवारी साधन, विज्ञापन, बहाल, आदि		
गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेका स्थायी सम्पत्तिहरुको विवरण तथा सो को परिचालन कस्तो छ?		
कर निर्धारणको लागि सम्पत्ति वा आय वा खर्च वा कारोवारको मूल्याङ्कन कतिको सहि रुपमा भएको छ ? मूल्याङ्कन अनुसार कर निर्धारण भएको छ छैन?		
चुहावट हुन सक्ने सम्भावनाहरु के के छन् र तिनको नियन्त्रणको लागि कस्तो नीति लिईएको छ?		
व्यवस्थाको वर्खिलाप गरेमा दण्डको व्यवस्था कस्तो छ?		
समयमा तिर्नेलाई छुट र ढिलो बुझाएमा जरिवाना लाग्ने व्यवस्था सबै आय स्रोतहरुमा कसरि लागु गरिएको छ?		

करदाताहरुलाई उनीहरुले तिर्नुपर्ने कर रकम बारे अग्रिम जानकारी गराउने व्यवस्था के छ र कतिको प्रभावकारी छ?		
गाउँपालिकाले निर्धारण गरेको कर तथा शुल्कमा चित्त नबुझेमा गुनासो वा उजुरी गर्नसक्ने व्यवस्था के कस्तो छ ?		
राजस्व शाखाको कार्य प्रकृया, चुहावत नियन्त्रणको प्रयास, लक्ष्य तथा असुली अवस्थाको अनुगमनको व्यवस्था के छ?		
सार्वजनिक निजी साझेदारी अवधारणाको कार्यान्वयनको अवस्था कस्तो छ?		
सूचना तथा समन्वयको अवस्था		
करदाताहरुलाई कर तथा शुल्क सम्बन्धी जानकारी दिन के कस्तो कार्य गरिएको छ? (शिक्षामूलक कार्यक्रम, प्रचार प्रसार, होर्डिङ वोर्ड, वेभ साईट, आदि)		
करको दर निर्धारण तथा समिक्षामा सरोकार पक्षहरुको सहभागिता कस्तो छ?		
राजस्व परामर्श समिति तथा अन्य समितिहरुको प्रभावकारिता कस्तो छ ? (बैठक सङ्ख्या, निर्णयहरु आदि)		
राजस्व असुलीमा सरोकार पक्षहरुको सकारात्मक सहभागिताको अवस्था कस्तो छ?		
राजस्व शाखालाई अन्य शाखा तथा निकायबाट प्राप्त सहयोग कस्तो छ?		
आयका स्रोतहरुको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ?		
गाउँपालिकाको आयको आय विवरण सार्वजनिक हुने गरेको छ छैन?		
आयको आलेप तथा मलेप हुने गरेको छ छैन? छ भने आएका बेरुजुहरु कसरी सम्बोधन भएका छन्?		

निश्कर्ष: गाउँपालिकाको राजस्व परिचालनको अवस्थामा सुधार ल्याउनको लागि लिन सक्ने नीतिगत व्यवस्था

क.

ख.

ग.

स्थानीय तहलाई प्राप्त आन्तरिक राजस्व अधिकार र परिचालनको अवस्था

क्र. सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	सङ्कलन भएको/ नभएको	दर निर्धारणको अवस्था
क	**कर तर्फ**			
१	भूमि कर (मालपोत)			
२	सम्पत्ति कर			
३	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, ईरिक्सा)			
४	घर जग्गा बहाल कर			
५	व्यवसाय कर			
६	जडीवुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर			
७	विज्ञापन कर			
८	मनोरञ्जन कर			
ख	**अन्य राजस्व**			
१	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको विक्री			
२	काठ, दाउरा, जराजुरी, दहत्तर, बहत्तर विक्री			
३	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) विक्रीबाट प्राप्त आय			
४	नक्सापास दस्तुर			
५	व्यक्तिगत घटना दर्ता विलम्ब शुल्क			
६	वहाल विटौरी शुल्क			
७	पार्किङ्ग शुल्क			
८	अस्पताल सञ्चालन शुल्क			
९	फोहरमैला व्यवस्थपन शुल्क			
१०	स्थानीय खानेपानी शुल्क			
११	स्थानीय विद्युत महशुल			
१२	केवलकार, ट्रेकिंग, कायाकिङ्ग, बन्जीजम्प, जीपफ्लायर, पाराग्लाईडिङ्ग, आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क			
१३	निर्माण, सञ्चालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, विजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक बत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकिय स्थल,			

	हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, बसपार्क, पुल, आदि)			
१४	मूल्याङ्कन सेवा शुल्क			
१५	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो सञ्चालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका व्यापारिक फर्म, आदि)			
१६	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेट जस्ता वस्तुको सर्वेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क			
१७	वडा कार्यालय मार्फत गरिने सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर			
१८	दण्ड जरिवाना			

माथि उल्लेखित बाहेक कुनै थप आन्तरिक राजस्व उठाएको भएमा सो को विवरण:

क.

ख.

ग.

आन्तरिक आय उठाउन सक्ने तर हालसम्म नउठाएका आय शिर्षकहरु तथा सो को परिचालन गर्ने उपाय:

सम्भाव्य भए पनि हालसम्म नउठाएका आय शिर्षकहरु	लागु नहुनुको कारण	परिचालन गर्ने उपाय

कर तथा शुल्कको दरमा देखिएका कमी कमजोरी तथा सुधारको उपाय

दर रेट निर्धारणमा कमी कमजोरी देखिएका आय शिर्षकहरु	कारण	सुधार गर्ने उपाय

अनुसूची ३: वस्तुगत विश्लेषणको नमूना फाराम

आय शिर्षकहरु	आवश्यक सूचना	सूचनाको सम्भाव्य स्रोतहरु
भूमि कर (मालपोत)	जग्गाको क्षेत्रफल तथा उपयोग	मालपोत कार्यालय
सम्पत्ति कर	सम्पत्ति धनी तथा निजको नाममा रहेका जग्गा तथा संरचना	स्थानीय तह, मालपोत कार्यालय, सर्भेक्षणहरु
व्यवसाय कर	उद्योग व्यवसायका सङ्ख्या प्रकृति सहित	स्थानीय तह, घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय, व्यवसायिक सङ्घ सँगठनहरु
सवारी कर	पालिका क्षेत्रमा रहेका सवारी साधनहरु	यातायात व्यवस्था कार्यालय
बहाल विटौरी शुल्क	भाडामा दिएको जग्गाको क्षेत्रफल र भाडा दर	स्थानीय तह
घर जग्गा बहाल कर	भाडामा दिईएका घरहरु तथा प्रचलित दर	कर कार्यालय, जनगणना तथा सर्वेक्षणहरु
विज्ञापन कर	पालिका क्षेत्रमा रहेका विज्ञापन पाटीहरु	स्थानीय तह
मनोरञ्जन कर	पालिका क्षेत्रमा रहेका सिनेमा हलहरु	स्थानीय तह
सवारी पार्किङ शुल्क	पार्किङ क्षेत्रको क्षेत्रफल तथा सवारी प्रवेश सङ्ख्या	स्थानीय तह तथा स्थलगत सर्वेक्षण
खानेपानी महशुल	धारा सङ्ख्या तथा पानीको उपयोग	वितरण परिमाण, मिटर रिडिङ
विद्युत महशुल	मिटर सङ्ख्या तथा विजुलीको उपभोग	वितरण परिमाण, मिटर रिडिङ
फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	सेवा लिनेको सङ्ख्या	गाउँपालिका, सेवा प्रदायक
ढल निकास सेवा शुल्क	सेवा लिनेको सङ्ख्या	गाउँपालिका, सेवा प्रदायक
हाटबजार सेवा शुल्क	हाटबजार क्षेत्रको क्षेत्रफल	स्थलगत सर्भेक्षण
पशु वधशाला सेवा शुल्क	औषत पशु वध सङ्ख्या	स्थलगत सर्भेक्षण
सार्वजनिक संरचना मर्मत सम्भार शुल्क	प्रत्यक्ष सेवा लिनेको सङ्ख्या	स्थानीय तह
भाडा तथा बहाल	भाडा बहालमा दिएको पसल, घर तथा प्रचलित भाडा	स्थानीय तह
मेसिन तथा औजार भाडा	भाडामा दिएको मेसिन तथा औजार र प्रचलित भाडा	स्थानीय तह
ताल, पोखरी तथा जग्गा भाडा	ताल, पोखरी तथा जग्गाहरुको सङ्ख्या तथा क्षेत्रफल तथा प्रचलित भाडा	स्थानीय तह
प्राकृतिक स्रोत	निस्काशन परिणाम	EIA प्रतिवेदन, स्थलगत सर्भेक्षण

कुल आय सम्भाव्यता पहिचान (शिर्षकगत रुपमा विश्लेषण गर्ने)

विवरण	सङ्ख्या	औषत कर वा शुल्कको दर	सम्भाव्य रकम
ठूला			
मझौला			
साना			
कुल आय सम्भाव्यता			

खुद आय सम्भाव्यता पहिचान

विवरण	रकम
कुल आय सम्भाव्यता	
खुद आय सम्भाव्यता: करको दायरामा ल्याउन सकिने (कुल सम्भाव्यताको ... प्रतिशतले हुने रकम)	

खुद आय सम्भाव्यता पहिचान (आय ठेक्का)

विवरण	रकम
कुल आय सम्भाव्यता	
करको दायरामा ल्याउन सकिने (कुल सम्भाव्यताको ... प्रतिशतले हुने रकम)	
घटाउने, ठेकेदारको ओभरहेड खर्च (आयको १५ प्रतिशतले हुने रकम)	
घटाउने, ठेकेदारको नाफा (आयको १० प्रतिशत)	
खुद आय सम्भाव्यता (प्रारम्भिक ठेक्का अङ्क)	

निश्कर्ष:

सम्भाव्यता पहिचान पछि आय सङ्कलनमा ठूलो खाडल (GAP) देखिएका आय शिर्षकहरु	खाडल ठूलो हुनुको कारण	समाधानका उपायहरु

अनुसूची ४: आय प्रक्षेपणको ढाँचा

राजस्व सङ्केत	राजस्व शिर्षक	यथार्थ	अनुमान	प्रक्षेपण		
		२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
१००००	राजस्व तथा अनुदान					
११०००	स्थानीय कर					
११३००	सम्पत्ति कर					
११३१४	भूमि कर (मालपोत)					
११३२१	घर बहाल कर					
११३२२	बहाल विटौरी कर					
११३५१	व्यवसाय कर					
११४५१	सवारी साधन कर					
११४७०	मनोरञ्जन कर					
११४७२	विज्ञापन कर					
११६१३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर					
११६१४	रेडियो, एफ.एम. सञ्चालन दस्तुर					
११६२१	चालक अनुपति पत्र, सवारी दर्ता किताव सम्बन्धी दस्तुर					
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोबारमा लाग्ने कर					
११६९१	जडीवुटी, कवाडी जीवजन्तु कर					
१४१५१	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय					
१४२१२	सरकारी सम्पत्ति विक्रीबाट प्राप्त रकम					
१४२१३	अन्य विक्रीबाट प्राप्त रकम					
१४२१७	खानेपानी, नहर तथा कुलो उपयोग वापतको शुल्क					
१४२१८	विद्युत सेवा शुल्क					
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क					
१४२२१	न्यायिक दस्तुर					
१४२२४	परीक्षा शुल्क					
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क					
१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क					
१४२४२	नक्शा पास दस्तुर					
१४२४३	सिफारिस दस्तुर					
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दस्तुर					

१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर					
१४२४६	मुल्याङ्कन दस्तुर					
१४२४९	अन्य दस्तुर					
१४३११	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत					
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत					
१४५३१	सरकारी सम्पत्ति विक्रीबाट प्राप्त आय					
१४४००	**वस्तु तथा सेवामा आधारित कर**					
१४४११	वाँडफाँट भई प्राप्त हुने मु.अ.क.					
१४४२१	वाँडफाँट भई प्राप्त हुने अन्त: शुल्क					
१४४५६	वाँडफाँट भई प्राप्त हुने सवारी कर					
१४१७०	**राजस्व वाँडफाँडबाट प्राप्त आय**					
१४१७१	वन रोयल्टी					
१४१७२	खानी रोयल्टी					
१४१७३	जलस्रोत रोयल्टी					
१४१७४	पर्वतारोहण रोयल्टी					
१४१७५	पदमार्ग रोयल्टी					
१३३१०	**अन्तरसरकारी अनुदान**					
१३३११	समानीकरण अनुदान					
१३३१२	शसर्त अनुदान					
१३३१३	विशेष अनुदान					
१३३१४	समपुरक अनुदान					
१३३१५	अन्य अनुदान					
१३३२०	**अन्तरसरकारी पुँजिगत अनुदान**					
१३३२१	शसर्त पुँजिगत अनुदान					
१३३२२	विशेष पुँजिगत अनुदान					
१३१००	**द्विपक्षीय वैदेशिक अनुदान**					
१३१११	द्विपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान					
१३१२१	द्विपक्षीय वैदेशिक पुँजिगत अनुदान					
१३२००	**वहुपक्षीय वैदेशिक अनुदान**					
१३२१०	**वहुपक्षीय वैदेशिक चालु अनुदान**					
११२११	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान					
११२११	गैरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान					
१३२२०	**वहुपक्षीय वैदेशिक पुँजिगत अनुदान**					

११२२१	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पुँजिगत अनुदान					
११२२१	गैरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पुँजिगत अनुदान					
३३१००	**आन्तरिक दायित्व**					
३३१९०	**खुद आन्तरिक ऋण**					
३३१९१	अन्य आन्तरिक सरकारबाट प्राप्त ऋण					
३३१९३	अन्य सङ्घ संस्थाबाट प्राप्त ऋण					
३३२००	**वाह्य वित्तिय दायित्व**					
३३२४१	वैदेशिक ऋणको प्राप्ति					
	जम्मा राजस्व, अनुदान तथा दायित्व					

गाउँपालिका/गाउँपालिकाको आय संरचनाको सारांश

क्र.सं.	**राजस्व शिर्षक**	**यथार्थ आय**	**प्रस्तावित आय**	**प्रक्षेपित आय (आगामी ३ आ.व.को)**		
		२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
१	आन्तरिक आय					
२	सङ्घीय राजस्व वाँडफाँटबाट प्राप्त आय					
३	प्रदेश राजस्व वाँडफाँटबाट प्राप्त आय					
४	अनुदान					
५	दायित्व					
६	जनसहभागिता					
	कुल आय					
कुल आयमा आन्तरिक आयको हिस्सा (प्रतिशतमा)						

अनुसूची ५: गाउँपालिकाद्वारा जारी आर्थिक तथा विनियोजन ऐन

यो ऐन मिति कलुवाबार उठेको दिन सम्मलाई पुष्टयमा छ।

स्थानीय तहको आर्थिक ऐन गाउँसभा बाट स्वीकृत मिति: २०८०/०२/१०

सुनकोशी गाउँपालिकाको अर्थ सम्बन्धी प्रस्तावलाई कार्यान्वयन गर्न बनेको विधेयक

प्रस्तावना: सुनकोशी गाउँपालिकाको आर्थिक वर्ष २०७८/०७९ को अर्थ सम्बन्धी प्रस्तावलाई कार्यान्वयन गर्नको निमित्त स्थानीय कर तथा शुल्क संकलन गर्ने, छुट दिने तथा आय संकलनको प्रशासनिक व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

नेपालको संविधानको धारा २८८ को उपधारा (२) बमोजिम .सुनकोशी गाउँ सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यस ऐनको नाम "आर्थिक ऐन, २०७८" रहेको छ ।
(२) यो ऐन २०७८ साल श्रावण १ गतेदेखि सुनकोशी गाउँ क्षेत्रमा लागू हुनेछ ।

२. सम्पति कर: गाउँपालिका क्षेत्रभित्र अनुसूचि (१) बमोजिम सम्पत्ति कर/घरजग्गा कर लगाइने र असूल उपर गरिनेछ ।

३. भूमि कर (मालपोत):गाउँपालिका क्षेत्रभित्र अनुसूचि (२) बमोजिम भूमि कर (मालपोत) लगाइने र असूल उपर गरिनेछ ।

४. घर बहाल कर: गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, जग्गा वा पोखरी पूरै आंशिक तवरले बहालमा दिएकोमा अनुसूचि (३) बमोजिम घर जग्गा बहाल कर लगाइने र असूल गरिनेछ ।

५. व्यवसाय कर: गाउँपालिका क्षेत्रभित्र व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारका आधारमा अनुसूचि (४) बमोजिम व्यवसाय कर लगाइने र असूल उपर गरिनेछ ।

६. जडिबुटी, कबाडी र जीवजन्तु कर: गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले ऊन, खोटो, जडिबुटी, बनकस, कबाडी माल र प्रचलित कानूनले निषेध गरिएको जीवजन्तु बाहेकका अन्य मृत वा मारिएका जीवजन्तुको हाड, सिङ, प्वाँख, छाला जस्ता वस्तुको व्यवसायिक कारोबार गरेवापत अनुसूचि (५) बमोजिमको कर लगाइने र असूल उपर गरिनेछ ।

७. सवारी साधन कर:गाउँपालिकाँ क्षेत्रभित्र दर्ता भएका सवारी साधनमा अनुसूचि (६) बमोजिम सवारी साधन कर लगाइने र असुल उपर गरिनेछ ।तर, प्रदेश कानुन स्वीकृत भई सो कानुनमा अन्यथा व्यवस्था भएको अवस्थामा सोहि बमोजिम हुनेछ ।

८. विज्ञापन कर: गाउँपालिका क्षेत्रभित्र हुने विज्ञापनमा अनुसूचि (७) बमोजिम विज्ञापन कर लगाइने र असूल उपर गरिनेछ ।।तर, प्रदेश कानुन स्वीकृत भई सो कानुनमा अन्यथा व्यवस्था भएको अवस्थामा सोहि बमोजिम हुनेछ ।

प्रमाणीकरण

०८०/०२/१०

९. **मनोरन्जन करः** गाउँपालिका क्षेत्रभित्र हुने मनोरन्जन व्यवसाय सेवामा अनुसूचि (८) बमोजिम व्यवसाय कर लगाइने र असुल उपर गरिनेछ ।।तर, प्रदेश कानुन स्वीकृत भई सो कानुनमा अन्यथा व्यवस्था भएको अवस्थामा सोहि बमोजिम हुनेछ ।

१०. **बहाल बिटौरी शुल्कः** गाउँपालिका क्षेत्रभित्र आफुले निर्माण, रेखदेख वा संचालन गरेका अनुसूचि (९) मा उल्लेख भए अनुसार हाट बजार वा पसलमा सोही अनुसूचिमा भएको व्यस्था अनुसार बहाल बिटौरी शुल्क लगाइने र असुल उपर गरिनेछ ।

११. **पार्किङ शुल्कः** गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुनै सवारी साधनलाई पार्किङ सुविधा उपलब्ध गराए बापत अनुसूचि (१०) बमोजिम पार्किङ शुल्क लगाइने र असुल उपर गरिनेछ।

१२. **ट्रेकिङ, कोयोकिङ, क्यानोइङ, बन्जी जम्पिङ, जिपफ्लायर र च्याफ्टीङ शुल्कः** गाउँपालिका/नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र ट्रेकिङ, कायोकिङ, क्यानोइङ, बन्जी जम्पिङ, जिपफ्लायर र च्याफ्टीङसेवा वा व्यवसाय संचालन गरेबारत अनुसूचि (११) बमोजिमको शुल्क लगाइने र असूल उपर गरिनेछ ।

१३. **सेवा शुल्क, दस्तुरः** सुनकोशी गाउँपालिका करमुक्त गाउँपालिका घोषणा भए अनुरुप गाउँपालिकाले निर्माण, संचालन वा व्यवस्थापन गरेका अनुसूचि १२ मा उल्लिखित स्थानीय पूर्वाधार, सिफारिस सम्बन्धी तथा नक्सा पास सम्बन्धी सेवामा सेवाग्राहीबाट सोही कुनै किसिमको शुल्क लिइने छैन ।

१४. **पर्यटनशुल्कः** गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र प्रवेश गर्ने पर्यटकहरुबाट अनुसूची १३ मा उल्लिखित दरमा पर्यटन शुल्क लगाईने र असुल उपर गरिनेछ ।तर, प्रदेश कानुन स्वीकृत भई सो कानुनमा अन्यथा व्यवस्था भएको अवस्थामा सोहि बमोजिम हुनेछ ।

१५. **कर छुटः** यस ऐन बमोजिम कर तिर्ने दायित्व भएका व्यक्ति वा संस्थाहरुलाई कुनै पनि किसिमको कर छुट दिईने छैन ।तर गाउँपालिकाले कर छुट गरेका सेवामा यो व्यवस्था लागु हुने छैन ।

१६. **कर तथा शुल्क संकलन सम्बन्धि कार्यविधिः** यो ऐनमा भएको व्यवस्था अनुसार कर तथा शुल्क संकलन सम्बन्धि कार्यविधि गाउँपालिका/नगरपालिकाले तोके अनुसार हुने छ ।

प्रमाणित गर्ने

०६८/०३/१०

स्थानीय तहको विनियोजन ऐन

सुनकोशी गाउँपालिकाको आर्थिक वर्ष २०७८/२०७९ को सेवा र कार्यहरुको लागि स्थानीय सञ्चित कोषबाट केही रकमखर्च गर्ने र विनियोजन गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको ऐन

सभाबाट स्वीकृत मिति: २०८८/०२/१०

प्रस्तावना: सुनकोशी गाउँपालिकाको आर्थिक वर्ष २०७८।०७९ को सेवा र कार्यहरुको लागि सञ्चितकोषबाट केही रकमखर्च गर्ने अधिकार दिन र सो रकमविनियोजन गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

नेपालको संविधानको धारा २२९ को उप-धारा (२)बमोजिम सुनकोशी गाउँपालिका सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

१.संक्षिप्त नामर प्रारम्भ: (१) यस ऐनको नाम " सुनकोशी गाउँपालिकाको विनियोजन ऐन, २०७८" रहेको छ ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२.आर्थिक वर्ष २०७८।०७९ को निमित्त सञ्चित कोषबाट रकमखर्च गर्ने अधिकार: (१)आर्थिक वर्ष २०७८।०७९ को निमित्त गाउँ कार्यपालिका, वडा समिति, विषयगत शाखाले गर्ने सेवा र कार्यहरुका निमित्त अनुसूची १ मा उल्लिखित चालू खर्च, पूँजिगत खर्च र वित्तिय व्यवस्थाको रकम समेत गरी जम्मा रकम रु.४०,२६,२२,५००.६३ (अक्षेरुपी ..... रुपैयामात्र) मा नबढाई निर्दिष्ट गरिए बमोजिम सञ्चित कोषबाट खर्च गर्न सकिनेछ ।

३. विनियोजन: (१) यस ऐनद्वारा सञ्चितकोषबाट खर्च गर्न अधिकार दिइएको रकम आर्थिक वर्ष २०७८।०७९ को निमित्त सुनकोशी गाउँ कार्यपालिका, वडा समिति र विषयगत शाखाले गर्ने सेवा र कार्यहरुको निमित्त विनियोजन गरिनेछ ।

(२)उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि कार्यपालिका, वडा समिति र विषयगत शाखाले गर्ने सेवा र कार्यहरुको निमित्त विनियोजन गरेको रकम मध्ये कुनैमा बचत हुने र कुनैमा अपुगहुने देखिनआएमागाउँ/नगरकार्यपालिकाले बचत हुने शीर्षकबाट नपुगहुने शीर्षकमा रकम सार्न सक्नेछ । यसरी रकम सार्दा एक शीर्षकबाट सो शीर्षकको जम्मा रकमको १० प्रतिशत मात बढ्ने गरी कुनै एक वा एक भन्दा बढी शीर्षकहरुबाट अर्को एक वा एक भन्दा बढी शीर्षकहरुमा रकम सार्न तथा तिकासा र खर्च जनाउन सकिनेछ । पूँजिगतखर्च र वित्तीयव्यवस्थातर्फ विनियोजित रकम सावा भुक्तानी खर्च र ब्याज भुक्तानीखर्च शीर्षकमाबाहेक अन्यचालू खर्च शीर्षक तर्फ सार्न र वित्तीय व्यवस्था अन्तर्गत सावाभुक्तानीखर्चतर्फ विनियोजित रकमब्याजभुक्तानीखर्च शीर्षकमाबाहेक अन्यत्र सार्न सकिने छैन ।

तर चालु तथा पूँजिगत खर्च र वित्तीय व्यवस्थाको खर्च व्यहोर्न एक स्रोतबाट अर्को स्रोतमा रकम सार्न सकिनेछ ।

(३)उपदफा (२) माजुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि एक शीर्षकबाट सो शीर्षकको जम्मा स्वीकृत रकमको १० प्रतिशत भन्दा बढ्ने गरी कुनै एक वा एक भन्दा बढी शीर्षकहरुमा रकम सार्न परेमा गाउँ/नगर सभाको स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

प्रमाणीकरण

०८८/०२/१०

अनुसूचि-१

(दफा२ संग सम्बन्धित)

नेपालको संविधानको धारा २२९ (२) बमोजिम

सञ्चितकोषबाट विनियोजन हुने रकम

रु. हजारमा

क्र.सं.	अनुदान संख्या	शीर्षकको नाम	चालु खर्च	पूँजिगतखर्च	वित्तियव्यवस्था	जम्मा
१	२	३	४	५	६	७
१		गाउँ/नगरकार्यपालिका				
२		वडा समिति				
३		विषयगत शाखा				
४		ऋणको साँवा ब्याज भुक्तानी				
५		लगानी (शेयर/ऋण)				

प्रमाणीकरण

०६५/०३/१०

अनुसूची ६- माइन्यूट

Page No.:
Date:

स्थानीय सरकार
सुनकोशी गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
तातोपानी, सिन्धुपाल्चोक
बागमती प्रदेश, नेपाल

आज मिति २०७९।०२।[illegible] यस गाउँपालिकाको उपाध्यक्ष तथा राजस्व परामर्श समिति संयोजक श्री कान्छि लामाको अध्यक्षतामा सुनकोशी गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्य योजना प्रस्तुतीकरण तथा छलफल कार्यक्रम सञ्चालन गरी गरियो साथै तपसिल का प्रस्तावउपर छलफल गरी तपशिल का निर्णय गरियो।

उपस्थिति

१- कान्छी लामा - राजस्व परामर्श समिति संयोजक
२- टपिन्द्र प्रसाद तिमल्सिना - गा.पा. अध्यक्ष तथा प्रमुख अतिथि
३- विमल पोखरेल - प्रमुख - प्रशासन केन्द्र
४- पूर्ण प्रसाद दुलाल - प्र.प्र.अ. सुनकोशी गाउँपालिका
५- गोपाल शर्मा - उप.निर्देशक प्रशासन केन्द्र
६- डा. प्रसाद [illegible] उपाध्याय - विज्ञ (NDC member)
७- कृष्ण चन्द्र अधिकारी - विज्ञ (NDC team member)
८- कुमार शाही - वडा अध्यक्ष वडा नं. १
९- ईश्वर लामाछ० - वडा अध्यक्ष वडा नं. ३
१०- मोतिलाल श्रेष्ठ - वडा अध्यक्ष वडा नं. ४
११- भाल ब० लामाछ० - वडा अध्यक्ष वडा नं. ५
१२- चक्र ब० बस्नेत - वडा अध्यक्ष वडा नं. ६
१३- भसनी बिजार - गा.का. सदस्य
१४ कमला सेन्छ - गा.का. सदस्य
१५ नित बहादुर कार्की वडा सचिव
१६ गौरव बहादुर रावल वडा सचिव
१७. कुलबहादुर सापकोटा वडा सचिव
१८. प्रदीप गरुङ वडा सचिव
१९. हरि कृष्ण रावल वडा सचिव
२०. रमेश भण्डारी व्यापार सहजकर्ता
२१ सिताराम खड्ला कृषि शाखा
२२ नियराज बुढाथोकी - शिक्षा शाखा प्रमुख
२३ विजय के.सी. - रोजगार संयोजक

Page No.:
Date :

२४. सुशील रुइत्ता	पूर्वाधार तथा भवन निर्माण शाखा
२६. राधिका गुरागाई	पोषण स्वयंसेवक
२६. मेनुका कार्की	उद्यम विकास शाखा
२८ प्रतिमा [illegible]	सामाजिक विकास शाखा
२९. रामकुमारी थापा	विपद् व्यवस्थापन
३०. शिवप्रसाद न्यौपाने	योजना शाखा
३१. रञ्जन न्यौपाने	पूर्वाधार तथा भवन निर्माण
३२. गोविन्द बहादुर [illegible]	स्वास्थ्य शाखा
३३. रूप बं. रुम्डा	पञ्जिकरण /राजस्व शाखा
३४- महेश प्रसाद [illegible]	प्र-स
३५- तिस्ना नेपाल पौडेल	
३६- तिकु डोल्मा लामा	
३७- सुजन श्रेष्ठ	सुचना प्रविधि अधिकृत

प्रस्ताव नं. १

१- प्रस्ताव प्रतिवेदन उपर प्रस्तुतीकरण तथा छलफल बारे।
२- उपलब्ध सुझाव सम्बन्धमा।

नि.नं.१

प्रस्ताव १ उपर छलफल गर्दा राजस्व सुधार कार्य योजना (सुनकोशी गाउँपालिका) को प्रस्तुतीकरण गर्ने र छलफल गर्ने निर्णय गरियो।

नि.नं.२

प्रतिवेदन उपर उपलब्ध सुझावहरुलाई आन्तिम प्रतिवेदनमा समावेश गरी पेश गर्ने निर्णय गरियो।

अनुसूची ७: वागमती प्रदेश सरकार, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयबाट प्राप्त पृष्ठपोषण माथि सम्बोधन

क्रं.सं.	उपलब्ध गराइएको पृष्ठपोषणहरु	पृष्ठपोषण माथि सम्बोधन
१	सम्पत्ति करको दर कसरी निर्धारण गर्ने गरिएको छ र दर निर्धारण गर्ने उपयुक्त आधार के हुन सक्छ भन्ने विश्लेषण गरेको पाइएन । भौगोलिक हिसाबले विकट गाउँपालिकाले सम्पत्ति करको सुरुवात गर्दा के कस्ता आधारमा सम्पत्ति मूल्याङ्कन गर्ने भन्ने विषय सुधार योजनामा समेटिनु आवश्यक छ । राजस्व तिर्न सक्ने क्षमताका आधारमा करको दर तोक्नुपर्ने विषयसमेत सुधार योजनामा समेटिनु पर्छ । उदाहरणको लागि दूर्गम पालिकाहरुमा सम्पत्ती कर लगाउँदा करदाताले तिर्न सक्ने वा नसक्ने भन्ने विषय विश्लेषण हुनु पर्दछ ।	यस गाउँपालिकाले राजस्व निर्धारण हालसालै मात्र गरिएको हुँदा सम्पत्ति करको दायरालाई पुनरावलोकन गरी समय सापेक्ष बनाउँदै लग्नुपर्ने हुन्छ, यसको लागि स्थानीयबासीको क्षमताका आधारमा निर्धारण गर्न सुझाव प्रस्ताव गरिएको (पृ. २६)।
२	घर बहाल कर र व्यवसाय कर कति पालिकामा खासै सम्भावना नभएकाले सुझाव गरिएका सबै क्रियाकलाप कार्यान्वयन हुन सक्ने देखिँदैन ।	यस गाउँपालिकामा घर बहाल कर र व्यवसाय कर प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भैसकेको छैन । तर आगामी दिनहरुमा राजस्व सुधार कार्ययोजनालाई क्रमिक रुपमा कार्यान्वयन गर्दै घर बहाल कर र व्यवसाय करलाई कार्यान्वयन गर्दैजानु पर्ने देखिन्छ । यसलाई सुझावको रुपमा पृ. २८ समावेश गरिएको छ ।
३	स्थानीय तहले आफूले प्रदान गर्ने सेवालाई छरितो ढङ्गबाट विद्युतीय माध्यम प्रयोग गरी प्रदान गर्ने र सो सेवासँग आबद्ध गरी सेवा दस्तुर संकलन गर्न सक्ने सम्भावनालाई उजागर गर्दा सुधार योजना बढी कार्यान्वयन हुने देखिन्छ ।	हालसम्म पनि यस गाउँपालिकाले अनलाइन सेवा शुरु गरिनसकेको हुँदा अविलम्ब सेवा शुरु गर्नु पर्ने सुझाव सहित यो राजस्व सुधार योजनामा समावेश गरिएको छ (पृ. ४१)।
४	स्थानीय तहमा पूर्वाधार उपयोग शुल्क परिचालन गर्ने सम्भावना अहिले नै व्यवहारिक छैन । राजस्व सुधार योजना बनाउँदा कर परिचालन गर्न सकिने सम्भावनाको विश्लेषण कम भएको देखियो । कानुनबमोजिम करारोपण गर्न सकिने भए पनि व्यवहारतः लागू गर्न नसकिने विषयलाई कार्ययोजनामा राख्नु आवश्यक देखिँदैन ।	पूर्वाधार उपयोग शुल्कका विषयमा स्थानीय निकाय पिच्छे आन्तरिक रूपमै विवादहरु रहेका देखिएको छ । यो गाउँपालिकामा पनि पूर्वाधार उपयोग शुल्क उठाउने गरिएको देखिँदैन । गाउँपालिकाको आन्तरिय आयको कर विश्लेषण गर्दा संभावना भएका करका शिर्षकहरुमात्र समावेश गरी विश्लेषण गरिएको छ ।
५	व्यवसाय कर र व्यवसाय रजिष्ट्रेसन दस्तुरका नाममा दोहोर कर वा शुल्क लगाउने गरी सुधार योजना बनाउनु हुँदैन । व्यवसाय दर्ता र नवीकरण बापत् मात्र व्यवसाय दर्ता कर वा शुल्क लगाउने विषयमा स्पष्ट हुनुपर्ने देखिन्छ ।	यस विषयमा स्थानीय व्यवसायीहरुसँग समेत औपचारिक तथा अनौपचारिक छलफल गर्दा दोहोरो मारमा परेको केही व्यवसायीहरुको गुनासो रहेको देखिन्छ । तसर्थ यसलाई प्रस्ट रुपमा नै कार्ययोजनामा नै समावेश गरिएको छ (पृ. ४१)।
६	कुनै पालिकाहरूको स्थानीय सम्भावनाका आधारमा राजस्व सुधार योजना बन्नु पर्नेमा एउटै ढाँचा र क्रियाकलापमा सुधार योजना बनाएको देखियो । उदाहरणकोलागि कतिपय गाउँपालिकामा ढुंगा गिटी र बालुवा जस्ता नदीजन्य पदार्थ बाट ठुलो राजस्वको सम्भावना छ भने ठूला शहरी क्षेत्रमा विज्ञापन करबापत	सो विषयमा यहाँको वस्तुगत स्थिति अनुसार नै विष्लेषण भएको छ । गाउँपालिकाको वित्तीय विकासको अग्रणी क्षेत्र समेत पहिचान गरी प्रतिवेदनमा औंल्याइएको छ (पृ. ३४ र ३५)।

	उल्लेखनीय राजस्व प्राप्त गर्न सकिन्छ । यसरी पालिकाको सम्भावनालाई उजागर गर्ने गरी सुधार योजना बन्नु पर्ने देखिन्छ।	
७	घर बहाल कर र सम्पत्ति करमा स्वयं घोषणा गर्ने विधिका विषयमा अध्ययन भएको पाइएन । घरबहाल करको दर व्यवसायिक र संस्थागत को हकमा बढी दर र आवासीयको हकमा कम गर्नु उपयुक्त हुदैन । यो घरबहाल दिने ब्यक्तिको आएमा लाग्ने भएकाले अलग अलग गर्नु त्रुटीपूर्ण हुन्छ । कतिपय पालिकामा अलग अलग गर्ने गरी सुधार योजनाले दिएको सुझाव व्यक्त छैन।	घर बहाल कर र सम्पति कर स्वयं घोषणा गर्ने परिपटी हालसम्म स्थापित भएको छैन । घरबहाल करको दर व्यवसायिक र संस्थागत को हकमा बढी दर र आवासीयको हकमा कम हुने गरी प्रस्ताव गरिएको छैन।
८	करका दर र आधार तोक्दा छिमेकी स्थानीय तहसंग समन्वय गर्ने विषयलाई समेत सबै स्थानीय तहको राजस्व सुधार योजनामा समावेश गर्नुपर्दछ।	यस अध्ययनमा छिमेकी स्थानीय तहसँगको समन्वय गरी करको दर प्रस्ताव भए नभएको अध्ययन हुन सकेको छैन तर सुझावको रुपमा यस विषयलाई समावेश गरिएको छ (पृ. ४२)
९	सुधार योजनामा समावेश भएका क्रियाकलापहरु व्यबहारिक भन्दा बढी सैद्धान्तिक भएकाले स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन हुने बिषयमा आशंका छ।	स्थानीय पालिकाहरुले आ-आफ्नो एक कार्यकाल मात्र पार गरेका छन् । यसैकारणले पनि राजस्वका सन्दर्भमा पालिकाहरु आधारभूतरुपमा दिगो बन्न सकेका छैनन् यसका लागि सैद्धान्तिक कुराहरुलाई पकडदै व्यवहारिक रुपमा स्थानीय आफ्ना करदाताहरुलाई करका सन्दर्भमा जागरुक बनाउनुपर्ने देखिन्छ।
१०	प्रदेश सरकार र संघीय सरकारले दर तोक्ने र संकलन गर्ने तर स्थानीय तहलाई समेत बाँडफाँड हुने करहरुमा स्थानीय तहले गर्नुपर्ने भूमिकामा राजस्व सुधार योजना मौन छ।	स्थानीय करदाताहरु सँग बसेर छलफल गर्दा करलाई एकद्वार प्रणालीको माध्यमबाट मात्र उठाउँदा उचित हुने कुरा बताएका छन्। त्यसैले कर उठाउने राजस्व कार्यालय एउटै हुने र त्यही कार्यालय मार्फत नै स्थानीय, प्रदेश र संघीय गरेर बाँडफाँड गर्ने हो भने उचित हुन्थ्यो होला भन्ने धारणा उनीहरुको रहेको पाइन्छ। आगामी दिनमा स्थानीय निकायहरुले यो कुराको मनन गर्नुपर्ने देखिन्छ।